

חיה וצמח

הנהגות

თომას მორი

უტოპია

უთვალსაჩინოესი და ენამზეობით გამორჩეული ვაჟკაცის, ლონდონის სახელოვანი მოქალაქისა და ვიკონტის თომას მორის - არანაკლებ სასარგებლო, ვიდრე გასართობი, ჭეშმარიტად ოქროს ნიგნი სახელმწიფოს საუკეთესო წყობილებისა და ახალი კუნძულის უტოპიის თაობაზე.

*თომას მორი და მისი „უტოპია“
თომას მორი სალამს უძღვნის პეტრე ვედიუსს*

თომას მორი და მისი „უტოპია“

თომას მორი დაიბადა შეძლებული ლონდონელი იურისტის ოჯახში. მამამისი, ჯონ მორი, სამეფო სასამართლოს წევრი იყო. მორის სიტყვებით რომ ვთქვათ, მისი ოჯახი „ნაკლებად ცნობილი, მაგრამ პატიოსანი გვარისა“ იყო. მორის დაბადების თარიღის დადგენაზე დიდხანს დაობდნენ. 1886 წელს ინგლისელმა ისტორიკოსმა იულიამ რაიტმა კემბრიჯის სამების კოლეჯის ბიბლიოთეკაში მიაგნო მორის მამის ხელნაწერს, საიდანაც ირკვევა, რომ „უახლოეს პარასკევს, ნეტარი ქალწული მარიამის მირქმის დღესასწაულის შემდეგ, სახელდობრ თებერვლის მეშვიდე დღეს, ორიდან სამ საათამდე, ქვეყნად იშვა თომას მორი, ძე ჯონ მორისა, ჯენტლმენისა, ედუარდ მეოთხის ინგლისში გამეფების მეჩვიდმეტე წელს“. ამ დოკუმენტზე დაყრდნობით ირკვევა გ. მორის დაბადების ზუსტი თარიღი. მირქმის დღესასწაული ძველი სტილით, ანუ იულიუსის კალენდრით ყოველთვის ორ თებერვალზე მოდის. რადგან ედუარდ IV გამეფდა 1461 წელს (გაუნტონთან ბრძოლის შემდეგ), მისი მეფობის მეჩვიდმეტე წელი იქნება არა 1478, როგორც მკვლევრები თქვობენ, არამედ 1477, ხოლო რადგან 1477 წლის 2 თებერვალი კვირა იყო, „უახლოესი პარასკევი“ იქნებოდა 7 თებერვალს. ამ დოკუმენტიდან ნათელი ხდება, რომ თომას მორი 1477 წლის 7 თებერვალს დაბადებულა.

თომას მორმა პირველდანიყებითი განათლება წმ. ანტონიუსის გრამატიკულ სკოლაში მიიღო, რომელიც ერთ-ერთი საუკეთესო დანიყებითი სკოლა იყო ინგლისში. ამ დროს

გავრცელებული ჩვეულების თანახმად 12-14 წლის ვაჟებს პაჟებად გზავნიდნენ ლაბერტის სასახლეში კენცერბერის არქიეპისკოპოსს (შემდგომში კარდინალს) ჯონ მორგონს (1420-1500 წწ.). მისივე რჩევითა და რეკომენდაციით 1497 წელს მორი ოქსფორდის უნივერსიტეტში შევიდა.

XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე ოქსფორდის უნივერსიტეტი ინგლისის ჰუმანიზმის ცენტრს წარმოადგენდა. XVI საუკუნის 90-იან წლებში ჰუმანისტური იდეების გავრცელება ოქსფორდში უკავშირდება გამოჩენილ მეცნიერ-ჰუმანისტების უილიამ გროსინის, თომას ლინაკრისა და ჯონ კოლეტის მოღვაწეობას.

1499 წელს მამის დაჟინებული თხოვნით თომას მორმა დატოვა ოქსფორდის უნივერსიტეტი. სერ ჯონ მორს არ სურდა, მისი შვილი „უფულო“ მეცნიერი გამხდარიყო. მორი ლონდონში დაბრუნდა და დაიწყო იურისპუნდენციის შესწავლა ინგლისური სამართლის სკოლაში. 1502 წელს მან დაამთავრა ეს სკოლა და „სრულყოფილებიანი“ ადვოკატი გახდა. როგორც ერაზმ როტერდამელი აღნიშნავს, მორი იყო „ყველაზე სამართლიანი და კეთილსინდისიერი ადვოკატი, რომელიც საკუთარ თავზე უფრო ნაკლებად ბრუნავდა, ვიდრე სხვის კეთილდღეობაზე“.

1504 წელს, როცა მორი მხოლოდ 27 წლისა იყო, პარლამენტში თემთა პალატის წევრად აირჩიეს. ეს იყო უკანასკნელი პარლამენტი ჰენრი VII მეფობის პერიოდში. იმავე წელს მეფემ თემთა პალატისაგან მოითხოვა დაემტკიცებინათ ახალი სუბსიდია, 38 ათასი გირვანქა სტერლინგის ოდენობით, ამ პარლამენტის მონვევამდე ორი წლით ადრე გარდაცვალებული მისი უფროსი ძის, უელსის პრინც არტურის რაინდად კურთხევასა და მეფის ასულის, მარგარიტას გათხოვებასთან დაკავშირებული ხარჯების დასაფარავად.

დებუტატთა წინაშე გამოვიდა ტ. მორი და იმდენად გაბედულად და დამატერებლად უარყო მეფის მოთხოვნა, რომ თემთა პალატამ მას საფსებით დაუჭირა მხარი. მეფეს მოახსენეს, რომ ვიღაც „უნწერო ბიჭუნამ ჩაშალა მთელი მისი ჩანაფიქრი“. მეფე სიამოვნებით დასჯიდა მას, მაგრამ თემთა პალატის წევრები ხელშეუხებლად ითვლებოდნენ, ამიტომ მეფის მთელი რისხვა თავს დააგყდა მამამისს: ჰენრი VII იგი დაამწყვდევინა ტაუერში, ვიდრე 100 გირვანქა სტერლინგის ოდენობით ჯარიმა არ გადაიხადა. ამ ინციდენტის შემდეგ მორმა, რეპრესიის შიშით, თავი დაანება პოლიტიკურ მოღვაწეობას.

თომას მორის ჰუმანისტური მსოფლმხედველობის თორმირებისა და განვითარებისათვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მის შეხვედრას ერაზმ როტერდამელთან. მათი გაცნობა მოხდა ინგლისში ერაზმის ჩამოსვლის დროს, 1499 წლის შემოდგომაზე, ხოლო ნაცნობობა შემდგომ მჭიდრო მეგობრულ ურთიერთობაში გადაიზარდა.

1509 წელს ერაზმმა მორის სახლში მისივე დაჟინებული თხოვნით, დაწერა „ხოცბა სისულელისა“, რომელმაც მორი აღაფრთოვანა. თხოვლება გამოიცა 1511 წელს

პარიზში მორის თაოსნობით.

1504-1509 წლებში თომას მორმა იმოგზაურა ნიდერლანდსა და საფრანგეთში. მან ინახულა ლუვენის და პარიზის ცნობილი უნივერსიტეტები.

1509 წელს, მეფე ჰენრი VII ვარდაცვალების შემდეგ, თომას მორი დაბრუნდა სამშობლოში და კვლავ შეუდგა საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. 1510 წლის იანვარში იგი აირჩიეს პარლამენტის დეპუტატად. ამავე დროს მორი დაინიშნა ლონდონის შერიფის ერთ-ერთი თანამშემის ფრიად საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე. პარალელურად იგი განაგრძობდა ლიტერატურულ მოღვაწეობას, რომელიც არ შეუწყვეტია მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში.

თომას მორის შემოქმედება გამოირჩევა არა მარტო მდიდარი შინაარსით, არამედ ჟანრთა მრავალფეროვნებით. გარდა გამოჩენილი იტალიელი ჰუმანისტის პიკო- დელა მირანდოლას (1462-1494 წწ.) ბიოგრაფიისა, რომელიც მორმა 1510 წელს თარგმნა ლათინურიდან ინგლისურ ენაზე, მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობას შეადგენს „რიჩარდ III ისტორია“, „უტოპია“, ძველი ბერძენი პოეტების ნაწარმოებთა თარგმანები, შესრულებული ლათინურ ენაზე, მდიდარი ეპისტოლარული მასალა და მწვავე პოლემიკური ტრაქტატები ლუთერისა და რეფორმაციის ინგლისელ მიმდევართა წინააღმდეგ.

1515 წელს თომას მორი დიპლომატიური მისიით იმყოფება ფლანდრიაში. აქ მან გაიცნო გამოჩენილი ნიდერლანდელი ჰუმანისტი პეტრე ეგიდიუსი (1483-1533). აქვე იგი იწყებს თავის ცნობილ ნაწარმოებზე „უტოპიაზე“ მუშაობას. როგორც ერაზმ როტერდამელი აღნიშნავს, თავდაპირველად მორმა დაწერა მეორე წიგნი, ხოლო შემდეგ მიუმატა მას პირველი. 1516 წლის 3 სექტემბერს მორმა ლონდონიდან ლუვენში ერაზმს გაუგზავნა ახლად დამთავრებული წიგნის ხელნაწერი. იგი აცნობდა ერაზმს, რომ წინასიტყვაობის მაგივრად იგი მომავალში წიგნს დაურთავდა ხელნაწერს, რომელიც დასათავრებული იქნებოდა ასე: „შესავალი წერილი ჩემს მეგობარ პეტრეს“ (ე. ი. პეტრა ეგიდიუსს). მორის მეგობრების - ერაზმისა და ეგიდიუსის გულმოდგინების წყალობით, 1516 წლის შემოდგომაზე „უტოპია“ გამოქვეყნდა ბელგიის ქალაქ ლუვენში ასეთი სათაურით: „უთვალსაჩინოესი და ენამზობით გამორჩეული ვაჟკაცის, ლონდონის სახელოვანი მოქალაქისა და ვიკონტის თომას მორის - არანაკლებ სასარგებლო, ვიდრე გასართობი, - ჭეშმარიტად ოქროს წიგნი სახელმწიფოს საუკეთესო წყობილებისა და ახალი კუნძულის უტოპიის თაობაზე“.

„უტოპიის“ გამოსვლისთანავე თომას მორი მთელი განათლებული ევროპის ცენტრში მოექცა. მორის პოლიტიკურ პოპულარობასთან ერთად იზრდებოდა მისი, როგორც მეცნიერ-ჰუმანისტის დიდება.

1518 წელს მორი გახდა მეფის საიდუმლო საბჭოს ერთ-ერთი წევრი და იმ პეტიციათა მომხსენებელი, რომელნიც შემოდიოდა მეფის სახელზე. მორს უნდა

მოქსენებინა მეფისთვის განსახილველი საქმეების ვითარება და მის მიერ წინასწარ მოთქმებული გადაწყვეტლებანიც.

1521 წლის მაისში მორი დაინიშნა ხაზინადრის თანაშემწის თანამდებობაზე. ამასთან ერთად მან მიიღო რაინდის წოდება და მონაწილეობდა დიპლომატიურ მისიებში, თან ახლდა კანცლერ უოლსს კალესა და ბრიუგეში. 1522 და 1525 წლებში, მეფის ბრძანებით მორს საჩუქრად გადასცეს მინები ოქსფორდისა და კენტის საგრაფოებში.

თომას მორის შემდგომ პოლიტიკურ მოღვაწეობაზე დიდი გავლენა მოახდინა რეფორმაციამ. გამოდიოდნენ რა თეოლოგ-სქოლასტიკოსებისა და კათოლიკური სამღვდელთა კრიტიკით, ჰუმანისტებმა ობიექტურად ბევრი რამ გააკეთეს რეფორმაციის მოსამზადებლად. მაგრამ მათ ამოცანად არ დაუსახავთ არსებული კათოლიკური ეკლესიისა და, მით უმეტეს, არსებული საზოგადოებრივი წყობილების დანგრევა. მათი კრიტიკის სუბიექტური მიზანი იყო ნაკლოვანებების გამოსწორება „ბევიდან“, ხალხთა თართო მასების მონაწილეობის გარეშე.

ამიტომ, როდესაც ევროპაში გაიშალა რეფორმაციული მოძრაობა და მან მოიწვია საზოგადოების უფრო თართო სოციალური წრეები, ჰუმანისტებმა ცივილიზაციის ბედი განათლებულ ადამიანთა წრეს მიანდეს, რადგანაც თქვობდნენ, რომ მხოლოდ მას შეეძლო მსოფლიოს ბედის განაწვევა და არა ხალხთა თართო მასებს. სწორედ ამის გამო არა მარტო მორი, არამედ მისი მეგობარი ჰუმანისტები, მათ შორის ერაზმ როტერდამელიც, მკვეთრად განუდგნენ რეფორმაციას.

მორი მარტინ ლუთერის გამოსვლისთანავე რეფორმაციის მოწინააღმდეგე გახდა. მორსავით მეფეც ასევე მტრულად შეხვდა ლუთერის რეფორმაციას. ჰენრი VIII ხშირად იხილადა მორთან ერთად რეფორმაციის საკითხებს. 1521 წელს ჰენრი VIII ლუთერის წინააღმდეგ სპეციალური წიგნი გამოაქვეყნა - „შეიდი საიდუმლოს დასაცავად“. თომას მორმა მონაწილეობა მიიღო ამ წიგნის რედაქტირებაში, მეტიც, არსებითად იგი მეფის თანაავტორი იყო. ამ შრომის საფასურად ჰენრი VIII პაპისაგან „რწმენის დამცველის“ საპატიო ტიტული მიიღო. გარდა ამისა, ყველა იმას, ვინც ამ წიგნს წაიკითხავდა, პაპი ჰპირდებოდა ცოდვების შენდობას. ამ დროიდან უკვე იწყება მორის პოლემიკური ბრძოლა რეფორმაციის წინააღმდეგ.

1523 წელს, მეფის თანხმობით, თომას მორი აირჩიეს თემთა პალატის სპიკერად, ე. ი. თავმჯდომარედ, მაგრამ მეფისა და მისი პირველი მინისტრის, კარდინალ უოლსის იმედები არ გამართლდა - მორი არ გამხდარა მეფის მორჩილი იარაღი პარლამენტში.

1525 წელს მორმა ლანკასტერის საჰერცოგოს კანცლერის მაღალი პოსტი დაიკავა. ამასთან ერთად, იგი მონაწილეობდა მნიშვნელოვან დიპლომატიურ მისიებში.

1529 წელს, კარდინალ უოლსის ჩამოგდების შემდეგ, თომას მორი ინგლისის ლორდ-

კანცლერი გახდა. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა ინგლისში ეს პოსტი დაიკავა ბურჟუაზიული წრის წარმომადგენელმა, მაგრამ მორს არ გამოუხატავს დიდი აღფრთოვანება, იგი არ თეძრობდა თავისი შეხედულებების შეცვლას და მეფის მორჩილ იარაღად გახდომას. ტრადიციულ სიტყვაში, რომელიც წარმოთქვა ამ თანამდებობის მინიჭების ცერემონიალის დროს, მან ნათლად გამოხატა თავისი შეხედულება კანცლერის მონოღების შესახებ: „მე ვთქვამ, რომ ეს საეარძელი აღსავსეა შრომითა და საფრთხით და არა პატივით. რაც უფრო მაღალია თანამდებობა, მით უფრო მძიმეა დაცემა. ეს კარგად ჩანს ჩემი წინამორბედის (იგულისხმება უოლსი - ნ. გ) მაგალითიდან. რომ არ ყოფილიყო წყალობა, ჩემს ადგილს მივიჩნევდი ისეთივე სასიამოვნო ადგილად, როგორც დამოკლესათვის იყო სასიამოვნო მის თავზე აღმართული მახვილი“.

მორის შეჯახება ჰენრი VIII-სთან მორის დაღუპვით დამთავრდა და ეს სწორედ რეფორმაციის საფუძველზე მოხდა. ინგლისის ბურჟუაზია და ახალი თავადაზნაურობა მოითხოვდნენ და თანაუგრძობდნენ რეფორმაციას. ინგლისის ისტორიული განვითარება თვით განაპირობებდა ჰენრი VIII და პაპის კურიას შორის განხეთქილებას. გაბურჟუებული თავადაზნაურობა და ბურჟუაზია დაინტერესებული იყვნენ უფრო იაფი ეროვნული ეკლესიის შექმნით, დიდ მოგებას უქადდა მათ საეკლესიო ქონების სეკულარიზაცია. როგორც ცნობილია, პაპთან უთანხმოების საბაბად იქცა მეფის განქორწინების ამბავი. მეფეს სურდა გაჰყროდა თავის პირველ ცოლს - ევატერინე არაგონელს და დედოფლის ლამაზი სეფე-ქალი ანა ბოეინი ცოლად შეერთო. მეფეს სჭირდებოდა პოლიტიკური მხარდაჭერა თავისი კანცლერისაგან - თომას მორისაგან. მეფის იმედები არ გამართლდა. მორმა მხარი არ დაუჭირა და ჰენრი VIII და 1532 წელს უარი განაცხადა კანცლერის თანამდებობაზე.

მის წინააღმდეგ დაუყოვნებლივ დაიწყო რეპრესიები. სასამართლომ მორს ბრალი დასდო „სახელმწიფო ღალატში“ და კენგენბერის მონაზვნის ელისაბედ ბარტონის მხარდაჭერაში, რომელმაც უწინასწარმეტყველა მეფეს დაღუპვა ანა ბოლეინზე დაქორწინების შემთხვევაში.

1534 წლის 17 აპრილს მორი ტაუერში გადაიყვანეს, სადაც მან წელიწადზე მეტი დაჰყო. მისი მდგომარეობა კიდევ უფრო მეტად გაუარესდა მას შემდეგ, რაც 1534 წლის ნოემბერში მიიღეს სპეციალური აქტი, რომლითაც მეფე ოფიციალურად ცნეს „ინგლისის ეკლესიის უზენაეს მეთაურად“. ამავე დროს გამოაქვეყნეს აქტი „სახელმწიფო ღალატის შესახებ“. ღალატად ითვლებოდა მეფის რომელიმე ტიტულის უარყოფა. ამის შემდეგ პარლამენტმა დაამტკიცა, რომ თუცი, რომლის დადებაც უარყო მორმა, „ჭეშმარიტია“ და სრულიად შეესაბამება ახალ აქტს „გახტის მემკვიდრეობის შესახებ“.

გ. მორს ბრალად დასდეს სახელმწიფოს ღალატი და თავს დაატყვეს ათასგვარი უბედურება: ჩამოართვეს 1522 წელს მეფის მიერ ნაბოძები მიწები, მისი ოჯახი ყოველგვარი შემოსავლის გარეშე დატოვეს. დაიწყო ხანგრძლივი სასამართლო პროცესი.

1535 წლის 1 ივლისს მორი უკანასკნელად წარსდგა სასამართლო კომისიის წინაშე. მას მრავალრიცხოვანი ბრალდება წაუყენეს და გამოუცხადეს სასტიკი განაჩენი: „იგი უნდა წაიყვანოს კონსტებლ უილიამ კინგსტონმა სასამართლოდან ტაუერში, საიდანაც გადაიყვანენ ტაიბერნში. იქ სახრჩობელაზე უნდა ჩამოკიდონ, სანამ ნახევრად არ მოკვდება. შემდეგ გადაჭრან თოკი, მოჰკვეთონ სასქესო ორგანო, გაუთავრონ მუცელი, გამოჰკვლიტონ და დანვან შიგნეულობა, შემდეგ ოთხად გაკვეთონ და დაკიდონ მისი სხეულის ოთხი ნაწილი ქალაქის კარიბჭეზე, ხოლო თავი - ლონდონის ხიდზე“. შემდგომში მეფემ ერთგვარად „შეამსუბუქა“ განაჩენი და ბრძანა „მხოლოდ თავი მოეკვეთათ დამნაშავესათვის“. მორი განაჩენის მოსმენის შემდეგ მიხვდა, რომ უსათუძლო იყო თავისი შეხედულებების დამაღვა. ამიტომ მან განაცხადა: „მე შვიდი წელი ვსწავლობდი ეკლესიის ისტორიას და ვამტკიცებ, რომ საერო ხელისუფალი არ შეიძლება იყოს ეკლესიის მეთაური“.

განაჩენი სისრულეში მოიყვანეს სასამართლოს უკანასკნელი სხდომიდან ოთხი დღის შემდეგ. 1535 წლის 6 ივლისს, დილაადრიანად, ტაუერში მივიდა მორის მეგობარი - თომას პოპი, რომელმაც აუწყა მორს, რომ დასჯიდნენ ცხრა საათზე და რომ მეფემ მტანჯველი სიკვდილი „შეუქმებუქა“ თავის მოკვეთით. ამაზე მორმა წამოიძახა:

„ღმერთო! შენ დაიფარე ჩემი მეგობრები მეფის ამგვარი მონყალებისაგან“. ეს არაჩვეულებრივი სიმტკიცე მორს ემათოცბეც არ დაუკარგავს. მას აუკრძალეს სიკვდილის წინ ხალხისთვის მიემართა. ალბათ მეფეს ეშინოდა არ გამოემუღაფნებულყო მორის მკვლელობის ნამდვილი მიზეზი. როდესაც მორი ემათოცბე ადიოდა, მედილეგეს უთხრა: „დამეხმარეთ ასვლაში, ჩამოსვლას კი თვითონ შევეცდები“. მორმა წარმოთქვა მოკლე ლოცვა და სიკვდილის წინ ჯალათი გაამხნევა: „ცოცხლად მეგობარო! ნუ გეშინია შენი მოვალეობისა, კისერი მოკლე მაქვს, კარგად დაუმიზნე, რომ არ შერცხვე“. უკანასკნელ წუთებში კი წამოიძახა:

„ცოცხა დამაცადე, წვერი გადავწიო, მას ხომ არ მიუძღვის ბრალი სახელმწიფო ღალატში“.

ასე დაიღუპა XV-XVI საუკუნეების ინგლისის დიდი ჰუმანისტი და სახელმწიფო მოღვაწე თომას მორი, „ინგლისის ერთადერთი გენიოსი“, როგორ უწოდა მას თავისმა თანამედროვე მეცნიერ-ჰუმანისტმა ჯონ კოლეტმა.

მორის გრაგიკულ ბედთან ერთად დასამარდა ჰუმანისტური ილუზიები, კეთილი მრჩეველებით გარშემორტყმული განათლებული მონარქისადმი რწმენა. ჯერ კიდევ 1519 წლის ივლისში ერაზმ როტერდამელი აღნიშნავდა, რომ „ბედნიერნი იქნებოდნენ სახელმწიფონი, თუ მათი მმართველნი ქვეყნის სათავეში ჩააყენებდნენ მორის მსგავს თანამდებობის პირთ“.

თომას მორი საღაბს უძღვნის ჰაზრა ეპილოუს¹

ძვირფასო პეტრე ეგიდიუს, მართალი გითხრა, ცოცხა მრცხვენია კიდევ ამ წიგნის გამოგზავნისა უტოპიელთა² სახელმწიფოს თაობაზე ასე დაგვიანებით, თითქმის ერთი წლის შემდეგ, რადგან მას, ალბათ, თვენახევარში მაინც მოელოდი. მეტადრე იცოდი, რომ ამ ნაშრომში მასალის მოპოვების გირთი მოხსნილი მქონდა და გეგმაზე თქრიც კი არ მჭირდებოდა. მარტო ის უნდა მომენერა, რაც შენთან ერთად მოვისმინე რაფაელისაგან. არც მჭერმეცყველებზე დამდგომია ჭაფა, რაკი თვით მთხრობელის სიტყვაც ერთობ ნაუცხადევი და მოუმზადებელი³ გახლდათ. თანაც, ვითარცა უწყი, ეს სიტყვა ეკუთვნის კაცს, ვინც ისე ვერაა განსწავლული ლათინურში, როგორც ბერძნულში; და რაც უფრო მიუახლოვდებოდა ჩემი გადმონაცემი მის უბრალოდ მონათხრობს, მით უფრო ახლოს იქნებოდა იგი ჭეშმარიტებასთან. ამ ნაშრომში კი მე მხოლოდ ამაზე უნდა ვიზრუნო და აკი ვიზრუნე კიდევ.

ვალთარებ, ჩემო პეტრე, რომ ამ უკვე მზა მასალამ თითქმის სრულიად ამაცილა თავიდან შრომა, ვინაიდან მასალის მოთქრება და მისი დაგვეგმვა საკმაო ნიჭს, სათანადო განსწავლულობასა და გარკვეულ დროსა და გულმოდგინებას მოითხოვდა; ხოლო თუ საჭირო იქნებოდა საგნის გადმოცემა არა მარტო ჭეშმარიტების, არამედ მჭერმეცყველების თვალსაზრისითაც, მაშინ ამისთვის არ მეყოფოდა არც დრო და არც გულმოდგინება. მაგრამ რაკი ასეთი საზრუნავი აღარ მქონდა, რის გამოც ამდენი ოფლის დაღვრა იქნებოდა საჭირო, მე მხოლოდ ისლა დამრჩენოდა - უბრალოდ ჩამენერა მოსმენილი; ეს კი უკვე მეტად იოლი საქმე იყო. და მაინც ამ მეტად იოლი საქმის შესასრულებლადაც კი ჩემი სხვა საქმენი ჩვეულებრივ სულ მცირეზე ნაკლებ დროს მიტოვებდნენ. მე ხომ მუდამ ხან სასამართლო საქმეებზე ვხარჯავ დროს (ზოგი მე მიმყავს, ზოგს ვისმენ, ზოგს ვამთავრებ, ვითარცა შუამავალი, ზოგსაც ვწყვეტ მოსამართლის უფლებით), ხან ზოგიერთი პირი მყავს სანახავი, ზოგი მოვალეობის, ზოგი კი - მართლა საქმეთა გამო. და აი, ვნირავ რა მსხვერპლად თითქმის მთელ დღეს სხვებს და ცოცხას ახლობლებს ვუთმობ, ჩემთვის - მწერლობისათვის აღარათფერი მრჩება.

მართლაცდა, შინ დაბრუნებული ცოცხა ცოლსაც ხომ უნდა ებაასო, ბავშვებს ეგიტინო, მსახურთ გაესაუბრო. ყველაფერი ეს მე საქმედ მიმაჩნია, რადგან აუცილებელია მათი შესრულება (დიახ, აუცილებელია, თუ არ გინდა საკუთარ სახლში უცხოდ გიგულონ). საერთოდ კი უნდა ეცადო, რაც შეიძლება სასიამოვნო იყო იმათთვის, ვინც შენ ცხოვრების

¹ პეტრე ეგიდიუსი (petrus Agidius ან Cillius, 1486-1533).თომას მორისა და ერაზმ როტერდამელის (1466-1536) მეგობარი, ნიდერლანდელი ჰუმანისტი, ანტვერპენის ქალაქის საბჭოს წევრი, ანტიკური ლიტერატურის, ბერძნული და ლათინური ენებისა და სამართლის მცოდნე, ესაუბრეს იგავების ლათინურ ენაზე მთარგმნელი.

² სახელი უტოპია შედგენილია ბერძნ. უარყოფითობის ნაწილაკის და „ადგილის“ აღმნიშვნელი სიტყვის შეერთებით: „უტოპია“ - არარსებული ადგილი.

³ ნაუცხადევი და მოუმზადებელი... - კვინტილიანუსი თავის თხზულებაში „ორატორის აღზრდა“ აღნიშნავს, რომ ორატორმა უნდა შესძლოს მოუმზადებლად სიტყვის წარმოთქმა.

თანამგზავრად გერგო ან ბუნების ძალით, ან შემთხვევის წყალობით, ან კიდევ შენივე არჩევანით; მაგრამ ესეც კია არ უნდა გაათუქო ისინი ალერსით ანდა შენი გულმონწყალებით მსახურები ბატონებად არ უნდა აქციო. ამ საქმეებში გადის ღლეები, თვეები, წლები. აბა, როდისღა უნდა ვწერო? თანაც მე არათფერი მითქვამს ძილზე, ისევე როგორც სადილზე, რასაც ზოგიერთები არანაკლებ დროს უთმობენ, ვიდრე თვით ძილს, რომელსაც ისედაც ცხოვრების ნახევარი მიაქვს. მე კი ჩემთვის მოვიხელთებ ხოლმე იმ დროს, რომელსაც ძილსა და ჭამა-სმას ვპარავ; რა თქმა უნდა, ეს ცოცხაა, მაგრამ მაინც რაღაცას შეადგენს. ამიტომაც, როგორც იქნა, დავასრულე „უტოპია“ და წასაკითხად გამოგიგზავნე შენ, ჩემო პეტრე. გთხოვ წაიკითხო და შემახსენო, თუ რაიმე გამოძრჩა. მართალია, ამ მხრივ თითქოს ეჭვი არ მეპარება და მინდა ჭკუაც და განსწავლულობაც ისეთივე მქონდეს, როგორიც მესხიერება, მაგრამ საკუთარ თავს იმდენად მაინც ვერ მივენდობი, რომ ვითქვო, არათფერი დამვიწყებია-მეთქი!

აი, მაგალითად, ჩემმა აღზრდილმა, იოანე კლემენტი⁴, ვინც როგორც იცი, ჩვენთან ერთად იყო (მას ხომ არ ვუკრძალავ დასწრებას არც ერთ საუბარზე, რომელმაც შეიძლება რაიმე სარგებლობა მოუტანოს, ვინაიდან დროთა განმავლობაში საუცხოო ნაყოფს ველოდები იმ მცენარისაგან, რომელმაც ამწვანება დაიწყო ბერძნულსა და ლათინურში მისი მცვადინეობის წყალობით), მეგად უხერხულ მდგომარეობაში ჩამავლო. რამდენადაც მახსოვს, ჰითლოდევის⁵ ჰყვებოდა, რომ ამპუროტის⁶ ხილი, რომელიც მდინარე ანიდრუსზეა⁷ გადებული, სივრძით ხუთასი ნაბიჯია, ჩემი იოანე კი მეუბნება, რომ საჭიროა ორასის გამოკლება, რადგან მდინარის სივანე სამას ნაბიჯს არ აღემატებაო. გთხოვ აღიღვინო შენს მესხიერებაში ეს. თუ შენც ამ აზრის ხარ, მაშინ მეც დაგეთანხმებით და ვალიარებ ჩემ შეცდომას. მაგრამ თუ ვერ გაიხსენებ, დავგოვებ ისე, როგორც დავწერე, სწორედ იმას, რაც თვითონ მახსოვს. რა თქმა უნდა, ყოველ ღონეს ვიხმარ იმისათვის, რათა ჩემს წიგნში არავითარი სიცრუე არ იყოს; თუმცა სხვა მხრივ საეჭვო შემთხვევებში, სიცრუეს უნებურად უფრო ვიტყვი, ვიდრე შეგნებულად დაუშვებ მას, ვინაიდან მირჩევნია პატიოსანი ადამიანი უფრო ვიყო, ვიდრე მოხერხებული.

ამ სადარდებელს ადვილად ეშველება, თუკი რათაელს ჰკითხავ პირადად ანდა წერილობით; ამის გაკეთება კი საჭიროა ჩვენთან წამოჭრილი მეორე სიძნელის გამოც, რაც, არ ვიცი, ვისი მიზეზით მოხდა: ჩემი, შენი თუ თვითონ რათაელისა. სახელდობრ, არც ჩვენ მოგვევლია აზრად და არც მას უთქვამს, ახალი ქვეყნის რომელ ნაწილში მდებარეობს

⁴ იოანე კლემენტი - ჯონ კლემენტი (Clement John, გარდაიც. 1572 წელს) - აღიზარდა თომას მორის სახლში და ცოლად შეირთო მისი შვილობილი. მუშაობდა ოქსფორდის უნივერსიტეტში ბერძნული ენის კათედრაზე. შემდეგ კი ექიმად - ლონდონში.

⁵ სახელი „ჰითლოდევის“ შექმნილია ბერძნული სიტყვებიდან - „ცხელობა“, „ლაქლაქი“ და - „გამოცდილი“, რათაელ ჰითლოდევისი სახელით თომას მორი გაბედულად გადმოგვეცემს საკუთარ აზრებს.

⁶ ამპუროტი - სახელწოდება მომდინარეობს ბერძნ. სიტყვიდან - „შეუცნობელი“ „ბნელი“. ამ სახელით მორი უარყოფს სინამდვილეში მსგავსი ქალაქის არსებობას და ამ სახელწოდებაში ამავე დროს გულისხმობს ნისლიან ლონდონს, რომლის დამახასიათებელ ნიშნებსაც ამპუროტის აღწერის დროს ჩამოთვლის.

⁷ ანიდრუსი - მომდინარეობს ბერძნ. სიტყვიდან „უნყო“, ე.ი. „უნყო მდინარე“, მაგრამ, როგორც აღწერიდან ჩანს, მორი აქ მდინარე ტომასს გულისხმობს.

უტოპია. მე, რასაკვირველია, მზად ვარ გამოვისყიდო ეს დაუდევრობა რიგიანი თანხით; ჩემთვის ხომ მეტად სამარცხვინოა არ ვიცოდე, რომელ ზღვაში მდებარეობს კუნძული, რომელზეც ამდენს ვლავარაკობ; მეორე მხრივ, ჩვენთან იმყოფება რამდენიმე ცნობისმოყვარე პიროვნება, განსაკუთრებით კი ერთი სათნო კაცი, ხელობით ღვთისმეტყველი, ვინც შეპყრობილია გასაოცარი სურვილით, მოინახულოს უტოპია არა ახირებული ყინის ან ახლის ნახვის ცნობისმოყვარეობის გამო, არამედ იმიტომ, რომ დაამშვენოს, დაიცვას და განამტკიცოს ჩვენი რელიგია, რაც იქ ასე კარგად დაინყო. ამიტომ მან გადაწყვიტა წინასწარ მიიღოს ზომები, რათა იგი იქ გაამწესოს პაპმა და უტოპიელთა ეპისკოპოსადაც აირჩიონ; მას სრულიად არ აკავებს ის, რომ ამ წოდების მოპოვება ესოდენ დიდი თხოვნით უხდება. მას წმიდათაწმიდად მიაჩნია ასეთი ცდა, რომელიც პატივმოყვარეობით და გამორჩენის ანგარებით კი არაა ნაკარნახევი, არამედ ღვთის წინაშე მოკრძალებითაა ჩაგონებული.

ამიტომ გთხოვ, ჩემო პეტრე, მიმართო ჰითლოდევეს ან პირადად, თუ ეს შენთვის მოსახერხებელია, ანდა წერილობით და მიიღო ზომები, რათა ჩემს ნაშრომში არ იყოს არავითარი სიცრუე, ან არ გამოძრჩეს რაიმე ჭეშმარიტება, ეგებ ჯობდეს ეს წიგნი ვაჩვენოთ მას. მასავით ხომ არავის შეუძლია აქ დაშვებული შეცდომების გასწორება; თვითონ კი ამას ვერ შეძლებს, თუ ბოლომდე არ ნაიკითხავს ჩემს ნაწერს. ამ გზით შევიტყობ იმასაც, მოსწონს თუ არა ეს თხზულება. თუ კი მან თვითონ გადაწყვიტა თავისი მოგზაურობის აღწერა, მაშინ ალბათ არ მოისურვებდა, რომ ეს მე გამეკეთებინა. ყოველ შემთხვევაში, მე არ ვისურვებდი უტოპიელთა სახელმწიფოს შესახებ ჩემი ნაშრომის გამოქვეყნებით მის ისტორიას სიახლის სურნელება და სილაზათე დაუუკარგო.

სიძარტლე გითხრა, ბოლომდე არც კი ვიცი, გადმოვცემ თუ არა ამ წიგნს. ადამიანთა გემოვნება ზედმინევნით მრავალფეროვანია, ხასიათები ახირებული, მათი ბუნება მეტისმეტად უმაღური; მსჯელობა კი ხანდახან სრულ უაზრობამდე მიდის. ეგყობა, შედარებით ბედნიერად უფრო ისინი გრძნობენ თავს, ვინც განცხრომითა და მხიარულად ცხოვრობს და თავის ჭიას ახარებს, ვიდრე ისინი, ვინც იგანჯება იმის გამოცემაზე ზრუნვით, რასაც სხვებისათვის - ამპარტავანთა და უმაღურთათვის - სარგებლობის ან კმაყოფილების მოგანა შეუძლია. ადამიანთა დიდი უმრავლესობა არ იცნობს მწერლობას, ბევრი ზიზღითაც უყურებს მას. ბარბაროსი მძიმე გვირგვინით ჩამოიძორებს ხოლმე ყოველივეს, რაც მთლად ბარბაროსული არ არის; ნახევრად უმეცარნი უკუაგდებენ ყოველივეს, ვითარცა უხამსობას, რაც არ არის გადაგვირთული დრომოჭმული სიტყვებით; ზოგიერთს მხოლოდ ძველმანი მოსწონს, უმრავლესობას კი - მხოლოდ საკუთარი; ერთი იმდენად კუშტია, რომ ვერ ურიგდება ხუმრობას, მეორე კი იმდენად ბრიყვი, რომ მახვილგონიერებას ვერ ეგუება; ზოგიერთი ისეთი უჟმურია, რომ ყოველგვარ ოხუნჯობას ისე უფრთხის, ვით ცოფიანი ძაღლისაგან დაკბენილი - წყალს. ზოგი ისეთი მერყევა, რომ დამჯდარი ერთს აქებს, ფეხზე წამომდგარი - მეორეს⁸. ზოგიერთები ღუქანში სხედან, სასმისით ხელში

⁸ დამჯდარი ერთს აქებს, ფეხზე წამომდგარი - მეორეს... - ციტატა „ციცერონის წინააღმდეგ ინვექტივებიდან“, რომელიც სალუტიუს მიწერება: „...ფეხზე მდგომი რესპუბლიკის მესახებერთსფიქრობს, დამჯდარი მეორეს“.

მწერალთა ნიჭზე მსჯელობენ და ყველაფერს, რასაც კი მოისურვებენ, დიდი რიხით კიცხავენ ხოლმე, ყოველ მწერალს თავისი ნაწერისათვის, ასე ვთქვათ, თმით ათრევენ, თვითონ კი სამიზნიდან შორს უჭირავთ თავი. ეს ვაჟბატონები ისეთი მჩატე და ისე პირწმინდად გადაპარსულნი არიან, რომ ბენვის ნასახიც არ გააჩნიათ ხელის ნასაულებად!. იმდენად უმადური ადამიანებიც არსებობენ, რომ ნაწარმოების ძალბედ დატკობის შემდეგაც კი არაერთარ განსაკუთრებულ მონინებას არ გრძნობენ ავტორისადმი. ისინი როდი განსხვავდებიან იმ უმადური სტუმრებისაგან, რომლებიც მდიდრულ ნადიმზე გულუხვად ღრეობის შემდეგ გამაძღარნი ბრუნდებიან შინ და მასპინძელს მადლობასაც კი არ უხდიან. მოდი და გამართე საკუთარ ხარკზე ნადიმი ასეთი ღრკუ ხასიათისა და სხვადასხვა გემოვნების მქონე, ამასთანავე ასეთი უმადური ადამიანებისათვის.

და მაინც, ჩემო პეტრე მომიგვარე ჰითლოდეესთან ის საქმე რაბედაც შემოგჩივლე. შემდეგ კი, ცხადია, სრული შესაძლებლობა მექნება ახალი გადაწყვეტილება მივიღო. დავასრულე რა წერა, გვიან მოვედი გონს. ამიტომ, თუკი ეს ემთხვევა მის სურვილს გამოქვეყნების თაობაზე, დაუტყერებ მეგობრებისა და, უპირველესად შენს რჩევას. ახლა კი კარგად იყავი, ჩემო გვბილო პეტრე ეგიდიუს, შენს მშვენიერ მეუღლესთან ერთად⁹ მინდა წინანდებურად გიყვარდე, მე კი სულ უფრო და უფრო მეტად მიყვარხარ!

პირველი წიგნი

პირველი წიგნი საუბრისა, რომელიც გამართა გამოჩენილმა კაცმა რათაელ ჰითლოდეესმა სახელმწიფოს საუკეთესო წყობილების თაობაზე და გადმოსცა უსაჩინოესმა ვაჟუკაცმა, ბრიტანეთის სახელგანთი ქალაქის ლონდონის მოქალაქემ და ვიკონგმა თომას მორმა ინგლისის უძლეველ მეფე ჰენრის¹⁰, ამ სახელით მერვეს, გამოჩენილი ხელმწიფის ყველა თვისებით უხვად შემკულს, ახლახან მეტად მნიშვნელოვანი სადაო საქმეები ჰქონდა კასტილიის მეფე კარლოსთან¹¹. მათი განხილვისა და მოგვარებისათვის მეფემ ელჩად ფლანდრიაში¹² გამგზავნა და წილად მხვდა ვყოფილიყავი თანამგზავრი და ამხანაგი შეუდარებელი ვაჟუკაცისა - კატბერტ ტუნსტალისა¹³, რომელიც ამ ცოცხა ხნის წინათ, ყველას სასიხარულოდ მეფემ სასულიერო არქივების მცველად დანიშნა. არათერს ვიცევი მის საქებად მაგრამ იმის შიშით კი არა, რომ მასთან მეგობრობა ჩემი გულახდილობის უტყუარ საბუთად არ გამოდგება, არამედ იმიტომ, რომ მისი სიმამაცე და ცოდნა ჩემს ყოველგვარ შეფასებას აღემატება. მისი სიქველე და განსწავლულობა იმდენად საჩინოა და გასხივოსნებული, მათ გამოცხადებას რომ შევდგომოდი, იგივე იქნებოდა, მზე გამეშუქებინა

⁹ შენს მეუღლესთან ერთად... - იგულისხმება პეტრე ეგიდიუსის მეორე ცოლი კორნელია სანდრი.

¹⁰ მეფე ჰენრი - ჰენრი VIII ტიუდორი, ინგლისის მეფე (1509-1547).

¹¹ კასტილიის მეფე კარლოსი - კარლოს I (მოგვიანებით გერმანიის იმპერატორი კარლ V) 1516 წლის იანვარში თავისი პაპის ფერდინანდ არაგონელის გარდაცვალების შემდეგ კასტილიის მეფედ გამოცხადდა.

¹² ელჩად ფლანდრიაში... - იგულისხმება 1515 წლის მარტოში ჰენრი VIII-ის ელჩობა.

¹³ კატბერტ ტუნსტალი (Tunstall Cuthbert, 1424-1559) - თომას მორისა და ერაზმ როტერდამელის მეგობარი. 1511 წლიდან იგი კენტერბერის არქივის კოპიის გენერალური ვიკარიუსი (თანაშემწე) 1522 წლიდან კი ლონდონის ეპისკოპოსი იყო.

ლაძპრით.

ბრიუგეში¹⁴ (როგორც დაითქვა) შევხვდით მათ ვისაც მეფემ საქმის წარმოება დაავალა. ყველანი უსაჩინოესი ვაჟუკაცი იყვნენ, მათ შორის პირველი და მოთავე იყო ბრიუგეს პრეფექტი. ხოლო მათი სული და გული - გეორგ ტემზიციუსი¹⁵, კასელის ტაძრის წინამძღვარი, მჭერმეცველი არა მარტო განსწავლულობით არამედ ბუნებითაც, ამასთანავე იგი სამართლის საუკეთესო მცოდნე და მოლაპარაკების წარმართვის დიდოსტატი იყო, როგორც თავის ჯგუფის ისე დიდი გამოცდილების წყალობით. რამდენიმე შეხვედრაზე ჩვენ ვერ მივაღწიეთ სრულ თანხმობას ზოგიერთ საკითხში. ამიგომ ისინი ჩვენთან გამომშვიდობების შემდეგ ცოტა ხნით ბრიუსელში გაემგზავრნენ. თავიანთი ხელმწიფის ნება - სურვილის გასაგებად, მე კი ამასობაში (სხვადასხვა გარემოების გამო) ანტვერპენს ვენვიე.

იქ ყოფნის დროს ყველაზე უფრო სასიამოვნო კაცი ვინც კი მინახულა, იყო პეტრე ეგიდიუსი, ანტვერპენის მკვიდრი, ადამიანი, რომელიც თანამოქალაქეთა შორის დიდი ნდობითა და პატივით სარგებლობს და კიდევ უფრო მეტიც ეკუთვნის. არ ვიცი, რომელი სჭარბობს ამ ჭაბუკში - მისი განსწავლულობა თუ ზნეობა, რადგან იგი მშვენიერი ადამიანიცაა და დიდად განათლებული პიროვნეცაა. ვარდა ამისა იგი ყველასთან ერთხანად სათნოა, მეგობრებისადმი კი - განსაკუთრებით კეთილგანწყობილი, უყვარს ისინი, მათი ერთგულია, ისე გულთბილად ექცევა, ძნელად თუ მოიძებნება მეორე, მეგობრობაში რომ შეეღაროს. პეტრე ეგიდიუსი უჩვეულოდ თავმდაბალიცაა, მისთვის უცხოა მაღალფარდოვნება, გაბღენძვა; მასში საოცრადია შეზავებული გულწრფელობა და კეთილგონიერება. იშვიათი მოლაპარაკეა, თანაც ენამახვილი, მაგრამ უწყინარი. მასთან ზედმინევენით სასიამოვნო ურთიერთობამ და საამო საუბრებმა მართლაც რომ შემიმსუბუქეს სამშობლოსთან და ოჯახურ კერსთან, ცოლთან და შვილებთან დაშორებით გამონწვეული სევდა, მე ხომ უკვე ვეღარ ვითმენდი და სულმოუთქმელად მოველოდი შინ დაბრუნებას (მაშინ უკვე ოთხ თვეზე მეტი ხნის წამოსული ვიყავი სახლიდან).

ერთხელ ღვთისმსახურებას ვესწრებოდი ღვთისმშობლის ტაძარში, ამ ულამაზეს შენობაში, სადაც მხოლოდ უწარჩინებულესნი დადიან. წირვის დამთავრების შემდეგ ის-ის იყო სასტუმროში დაბრუნებას ვაპირებდი, რომ უცებ, შემთხვევით დავინახე პეტრე, რომელიც ერთ ხანში შესულ, მზისაგან გარუჯულ, გრძელწვერა, ლაბადანამოსხმულ უცხოელს ესაუბრებოდა. სახითა და გარეგნობით მეზღვაურს მივამსგავსე უცნობი. როგორც კი შემაძჩნია, პეტრე მომიახლოვდა და მომესალმა. სანამ სალაშქო ვუპასუხებდი, მან განზე გამიხმო და მკითხა: „ხედავ ამას?“ და სწორედ იმ კაცზე მიმითითა. „მინდოდა - მითხრა მან - აქედან პირდაპირ შენთან წამომეყვანა...“. „მისი მოსვლა ჩემთვის ძალიან სასიამოვნო იქნებოდა შენს გამო“, - ვუპასუხე მე. „არა, - მომიგო მან, - შენ რომ ამ კაცს

¹⁴ ბრიუგე - დასავლეთ ფლანდრიის დედაქალაქი (ამჟამად ბელგიის ერთ-ერთი ქალაქი).

¹⁵ გეორგ ტემზიციუსი (Theimseke George, გარდაიცვ. 1536 წელს). მკვლევარებს მიაჩნიათ, რომ იგი გეორგ ვან ტემსეკია, ჩრდილოეთ საფრანგეთის ქ. კასელის მონასტრის წინამძღვარი.

იცნობდე, გამოვიდოდა რომ უფრო მის გამო. სხვა არაფერს მეგულება ქვეყნად ისეთი, ამდენი ისტორიის მოყოლა შეეძლოს უცნობ ადამიანებზე და ქვეყნებზე. მე ვიცი, რომ ამ ამბების მოსმენით უდიდეს სიამოვნებას მიიღებ“. „როგორც ჩანს, - ვუთხარი მე, - სწორად მივძვდარვარ. პირველივე შეხედვით მივხვდი, რომ ეს კაცი მეზღვაურია!“ ამაზე პეგრემ მიპასუხა:

„ო, როგორ ცდები. იგი მართლაც დიდხანს იყო ზღვაზე. მაგრამ არა როგორც პალინურუსი¹⁶, არამედ როგორც ულისე¹⁷, უფრო სწორად კი როგორც პლატონი¹⁸. ეს კაცი რათაელია. საგვარეულო სახელად ჰითლოდევეს უწოდებენ; ლათინური კარგად იცის, მაგრამ ბერძნული კიდევ უკეთესად. იგი უფრო გულმოდგინედ სწავლობდა ბერძნულს, ვიდრე რომაულს (ვინაიდან მთლიანად შესწირა თავი ფილოსოფიას. ამ მეცნიერების სფეროში კი, როგორც მან შეიგყო, ლათინურ ენაზე არ არსებობს რაიმე მნიშვნელოვანი, გარდა სენეკას¹⁹ და ციცერონის²⁰ ზოგიერთი თხზულებისა). რაც რამე გააჩნდა შინ მამისეული, რათაელმა ძმებს დაუტოვა (იგი ლუბიტანელია²¹), თვით კი, მსოფლიოს გაცნობის სურვილით, ამერიგო ვესპუჩის²² შეუერთდა და უკვე საქვეყნოდ ცნობილ ოთხიდან სამ მოგზაურობაში მისი განუყრელი თანამგზავრი იყო. მაგრამ ბოლოს მოგზაურობიდან უკან აღარ ჩამოყოლია, რამეთუ ამერიგო დაითანხმა და იმ ოცდაოთხთა რიცხვში აღმოჩნდა, ვინც ციხე-სიმაგრეში დარჩნენ ბოლო ნაოსნობის შედეგად. რათაელი იქ დატოვეს თავისი ხასიათის წყალობით, რადგან მოგზაურობა ურჩია შინ ჯდომასა და იქ ზარბეიმით დაკრძალვას. ამიტომ მას მუდამ პირზე ეკერა:

„ვისაც ურნა არ გააჩნია, მას ზეცა დაფარავს²³“ ან კიდევ საიქიოსაკენ მიმავალი გზა ყოველგნით ერთია!²⁴ ღმერთი რომ მისადმი კეთილგანწყობილი არ ყოფილიყო, ასეთი აზრები ძვირად დაუტყდებოდა. ვესპუჩისთან განშორების შემდეგ რათაელმა ციხესიმაგრეულ ხუთ ამხანაგთან ერთად ბევრი ქვეყანა შემოიარა და ბოლოს გასაოცარი შემთხვევითობის

¹⁶ პალინურუსი - ვერგილიუსის თხზულების „ენეიდის“ გმირის ენეასის მესაჭე.

¹⁷ ულისე - პომპროსის პოემის „ოდისეას“ მთავარი გმირის ოდისეუსის ლათინური სახელი.

¹⁸ პლატონი (427-347 ძვ. წ.) - ცნობილი ბერძენი ფილოსოფოსი, რომლის თხზულებებს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა თომას მორის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებისათვის. სხვადასხვა წერილობითი წყარო მოგვითხრობს პლატონის მოგზაურობათა შესახებ. იმ ქვეყნებს შორის, რომლებიც მოუვლია პლატონს, წყაროებში ნახსენებია ასურეთი, ბაბილონი, სპარსეთი, იტალია, სიცილია.

¹⁹ ლუციუს ანეუს სენეკა (ახ. წ. 4-65) - რომაელი ფილოსოფოსი, ტრაგიკოსი, იმპერატორ ნერონის აღმზრდელი.

²⁰ მარკუს ტულიუს ციცერონი (106-43 ძვ. წ.) - რომაელი ორატორი, პოლიტიკური მოღვაწე და ფილოსოფოსი.

²¹ ლუბიტანია - ახლანდელი პორტუგალია.

²² ამერიგო ვესპუჩი (1451-1512) - ფლორენციელი მეზღვაური, რომლის სახელსაც ატარებს ამერიკის კონტინენტი. მან ოთხჯერ შემოიარა ახალი სამყარო. მეთხუთ მოგზაურობის დროს (1503-1504 წ.) რამდენიმე მისი თანამგზავრი ბრაზილიაში დარჩა.

²³ „ვისაც ურნა არ გააჩნია, მას ზეცა დაიფარავს“... - ციტატა რომაელი პოეტის მარკუს ანეუს ლუკანუსის თხზულებიდან „ფარსალია“, რომელიც ეძღვნება კეისრის ბრძოლას პომპეუსთან.

²⁴ საიქიოსკენ მიმავალი გზა ყოველგნით ერთია“... - შვეციელი ციტატა ციცერონის „ტუსკულანური საუბრებიდან“ (I, 43. 104): „ჩინებულად უპასუხა ანაქსაგორამ, როდესაც ლამფსაკოსში კვდებოდა, მეგობრების შეკითხვაზე გადასვენებისათვის თუ არამისი სხეულიმისმობლიურ კლაძომენში: „არარისამისარავითარისაჭიროება - ჯოჯოხეთისაკენ მიმავალი გზა ყოველგნით ერთია“. თომას მორმა სიტყვა „ჯოჯოხეთი“ „საიქიოთი“ შეცვალა.

გამო გაპრობანაზე²⁵ აღმოჩნდა. აქედან იგი კალიკვიტში²⁶ ჩავიდა, სადაც მას ბედად ლუბიგანელთა ხომალდები დახვდა და, ბოლოსდაბოლოს, მოულოდნელად სამშობლოში დაბრუნდა“.

როცა პეგრემ თხრობა შეწყვიტა, მადლობა გადაუხადა იმ მზრუნველობისათვის, იმ დიდი მონღოლებისათვის, რომელიც გამოიჩინა მან ჩემდამი და საშუალება მომცა, დაემტკვარეყავი ხსენებულ კაცთან ესოდენ სასიამოვნო საუბრით. შემდეგ კი რათაელს მივუბრუნდი; ურთიერთ მისალმებისა და იმ საყოველთაოდ მიღებულ მიმართვათა გაცვლის შემდეგ, რომლებიც ჩვეულებრივ ითქმება ხოლმე უცნობ პირთა პირველი შეხვედრისას, ჩემთან, შინისკენ გავემართეთ, იქ მწვანე კორდით დათარულ ბაღში, სკამზე ჩამოვსხედით და საუბარი გავაბით.

აქ რათაელმა მოგვითხრო, თუ ვესპუჩის გამგზავრების შემდეგ მან და ციხე-სიმაგრეში დარჩენილმა მისმა ამხანაგებმა თანდათანობით და გზილი სიგყვებით როგორ მოიპოვეს იმ ქვეყნის მცხოვრებთა კეთილგანწყობა. შემდეგ კი არა თუ საფრთხე აღარ ელოდათ, მეგობრობდნენ კიდევ მათთან. ბოლოს მათი მმართველის (არც ქვეყნის სახელი მახსოვს და არც ის, მმართველს რა ერქვა) კეთილგანწყობა და მონყალეზაც დაიმსახურეს. მისი გულუხვობის წყალობით რათაელმა და მისმა ხუთმა მეგობარმა უხვად მიიღეს სანოვავე და ფული, ამავე დროს სანდო გამყოლიც იშოვეს (ისინი წყალზე ტივებით გადადიოდნენ, ხმელეთზე კი ურმებით მოგზაურობდნენ). გამყოლს მგზავრები სხვა თავგაცებთან უნდა მიეყვანა და კეთილი შუამდგომლობა წარედგინა. რათაელმა თქვა, რომ მრავალდღიანი მგზავრობის შემდეგ იხილა დიდი და პატარა ქალაქები, მჭიდროდ დასახლებული სახელმწიფოები, სადაც არცთუ ურიგო წესწყობილება სუფევდა.

მართლაც, ეკვატორული ხაზის მახლობლად, მის ორივე მხარეს რომელსაც მზის ბრუნვა მოიცავს, ხვატისაგან გამომშრალი ვრცელი უდაბნოებია გადაჭიმული. ყველგან ჭუჭყია, საგნებს უხადრუკი იერი დასდებია, ყველაფერი მკაცრია და მოუვლელი, ყველგან მხეცები და გველები დაბუდებულან, და ბოლოს აქვეა ხალხი, რომელიც ურჩხულებზე ნაკლებად ველური ბოროტი როდია; მაგრამ როცა წინ წაინეგ, ყველაფერი თანდათან შეიცვლება, თითქოს ცაც იხსნება, ირგვლივ სიმწვანე და სიმშვიდე ისადგურებს, აი, ხალხიც გამოჩნდა. დიდ და პატარა ქალაქებში ვაჭრობა გაჩაღებულა, თანაც მარტო ურთიერთშორის და მეზობლებთან კი არა, შორს მცხოვრებ ცომებთანაც. სადაც კი სწვდებიან ზღვითა და ხმელეთით.

რათაელს საშუალება ჰქონდა მრავალი ქვეყანა მოეარა, ვინაიდან არა მარტო მას, არამედ მის თანამგზავრებსაც სიამოვნებით ღებულობდნენ ნებისმიერ ხომალდზე, რომელიც ისე იყო აღჭურვილი, რომ ყოველგვარ მგზავრობას გაუძლებდა. პირველად ნანახ ქვეყნებში

²⁵ ტაპრობანა - ახლანდელი კუნძული შრი-ლანკა.

²⁶ კალიკვიტი - ინდოეთის საზღვაო ნავსადგური, თანამედროვე კალიკუტი (და არა კალკუტა), ოდესღაც აყვავებული სავაჭრო ქალაქი. 1498 წლის მისში აქ იმყოფებოდა ცნობილი პორტუგალიელი მგზავრი ვასკო და გამა (1469-1524).

ნაირნაირი გემები ნახეს, ზოგს პაპირუსის ფოთლებისგან შეკერილი აფრები ჰქონდა, ზოგს - ლეროებისგან დაჭიმული, ზოგს - ცყავისა. შემდეგ მსხვილძირა გემები იხილეს რომელთაც ცილოს აფრები ჰქონდათ; ბოლოს ჩვენი გემების მსგავსნიც უნახავთ. მათმა მებღვაურებმა ზღვაც კარგად იციან და ცაც. მაგრამ, როგორც რაფაელი ჰყვებოდა, თვითონაც დიდი გავლენა მოუხდენია მათზე, რამეთუ მაგნიტის გამოყენება²⁷ ასწავლა. აქამდე ისინი კრძალვით უყურებდნენ ზღვას და მხოლოდ კარგ ამინდში ენდობოდნენ მას. ახლა კი, რაც მაგნიტის ძალა ინამეს, უკვე არაფერად აგდებდნენ ზამთარში ცურვასაც. ყველაფრის შედეგი კი ის იყო, რომ არათუ შიში აღარ ჰქონდათ არაფრის, უფრო უდარდებლობა დასჩემდათ და ამიტომ მოსალოდნელი იყო ახალი საშიშროება; ნივთი, რომელსაც სარგებლობა უნდა მოეგანა ადგილობრივი მებღვაურებისთვის, მათი არაგონიერულობის გამო, დიდი უბედურების მიზეზი არ გამხდარიყო.

რაფაელმა ისიც მოგვითხრო, თუ სად და რა ნახა, მაგრამ ახლა ამის გადმოცემა საუბარს დიდად გაგვიგრძელებდა და ეს არც არის ამ ნაწარმოების მიზანი, ამაზე სხვაგან შეიძლება გვეთქვა. ახლა ჩვენთვის განსაკუთრებით სასარგებლო, რა თქმა უნდა, იმ სწორი და ბრძნული ღონისძიებების გაცნობა იქნება, რომლებიც რაფაელს იქ, კეთილმოწყობილ სახელმწიფოებში შეუნიშნავს. ჩვენ სხაპასხუპით ვაყრიდით რაფაელს შეკითხვებს და ისიც ყველაზე უფრო დიდი სიამოვნებით ამაზე გველაპარაკებოდა. დროებით თავი ვანებოთ ყოველგვარ შეკითხვებს ურჩხულებზე, ვინაიდან აქ არაფერია ახალი. მართლაც, მტაცებელ სკილეებსა²⁸ და კელენოებს²⁹, კაციჭამია ლესტრიგონებსა³⁰ და მათ მსგავს უზარმაზარ ურჩხულებს თითქმის ყველგან შეხვდები, ხოლო საღად და გონიერულად აღზრდილი მოქალაქენი ადვილი საპოვნელი როდია.

და რაფაელი... გვესაუბრა ახალგაცნობილი ხალხის მრავალ მცდარ კანონზე, მეორე მხრივ კი ბევრი ისეთიც ჩამოთვალა, რომელთაგან მაგალითის აღება შეიძლება ჩვენი ქალაქების, ხალხების, ტომებისა და სამეფოების ცხოვრების წესის გამოსასწორებლად; ამათზე, როგორც უკვე ვთქვი, სხვაგან ვილაპარაკებ. ახლა კი მსურს გადმოვცეთ რაფაელის მონაყოლი უცხოელთა ჩვეულებებზე და დანესებულებებზე, მაგრამ წინასწარ მაინც გაგაცნობთ იმ საუბარს, რომელმაც ამ სახელმწიფოს დასახელებამდე მიგვიყვანა.

რაფაელმა მეტად ჭკვიანურად დაიწყო ამა თუ იმ შეცდომების ჩამოთვლა, რომლებიც ასე ბლომად აქვს ორივე მხარეს. ხოლო შემდეგ დაასახელა როგორც ჩვენი, ისე მათი ბრძნული და კეთილგონიერული კანონები. იგი ყოველი ხალხის ჩვეულებებსა და ნამოწყებებს

²⁷ მაგნიტის გამოყენება - ზღვაოსნობის დროს მაგნიტის გამოყენების შესახებ წერდა ნეტარი ავგუსტინე თავის თხზულებაში „ღვთიური სახელმწიფოს შესახებ“. (De Civitate Dei, 21.4).

²⁸ სკილა - (ბერძნ. მით.) - ზღვის ურჩხული იტალიასა და სიცილიას შორის, მესინის სრუტეში.

²⁹ კელენო - (ბერძნ. მით.) - ერთ-ერთი სამ ჰარპიათაგან მითიური ურჩხული ქალის სახით, რომელსაც ძერას სხეული და უზარმაზარი ბრჭყალები ჰქონდა.

³⁰ ლესტრიგონები - (ბერძნ. მით.) - ძველი იტალიის მკვიდრნი, რომლებიც თითქოს ჯერ კამპანიაში, შემდეგ სიცილიაზე ცხოვრობდნენ. გადმოცემის თანახმად, ისინი კაციჭამიები იყვნენ. მათი ქვეყანა აღწერილია „ოდისეაში“. ჰომეროსის „ილიადაში“ აქილევსი ავამეზონს „კაციჭამიას“, „ხალხის მყლაპავს“, უწოდებს.

ისე აყალიბებდა, გვეგონებოდა რომელიმე მხარეში მთელი სიცოცხლე გაუტარებიაო. ალტაცებულმა პეტრემ შესძახა: „გაოცებული ვარ, ჩემო რათაელ, რატომ არ ამოუდგები მხარში მეფეს? მტკიცედ ვარ დარწმუნებული, რომ სავსებით მოახერხებ მისი გულის მონადირებას, რადგან შენი განსწავლულობის, ქვეყნებისა და ადამიანების ესოდენ დიდი ცოდნის გამო შეგიძლია არა მარტო გაართო იგი, არამედ ჭკუის სასწავლო მაგალითიც მოუყვანო და ბევრი რჩევაც მისცე. თანაც ამ ხერხით საკუთარ საქმეებსაც შესანიშნავად მოინყობ და დიდ დახმარებას გაუნეგ ყველა შენს ახლობელს“. „რაც შეეხება ჩემს ახლობლებს, - თქვა მან, - მეტისმეტად არ ვდარდობ მათზე. მიმაჩნია, რომ ჩემი ვალი მათ წინაშე შეძლებისამებრ მოვიხადე. არა მარტო ჯერ კიდევ სრულიად ჯანმრთელმა და მხნემ, არამედ ახალგაზრდამაც, ჩემს ნათესავეებსა და მეგობრებს დაუუნანილედ მთელი ჩემი ქონება. სხვები ქონებაზე მხოლოდ სიბერეში ან ავადმყოფობის ჟამს ამბობენ უარს, მაშინაც დიდის გაჭირვებით ელევთან და მხოლოდ იმიტომ, რომ უკვე აღარ ძალუძთ მისი შენარჩუნება. ვთქვარ, ჩემი ახლობლები კმაყოფილნი უნდა იყვნენ ამ მონყალების გამო და არ მოითხოვენ და არ დაელოდებიან იმას, რომ მათი გულისათვის მეფეებს დავემონო“. „კარგი სიტყვებია! - შენიშნა პეტრემ, - მაგრამ მგონი აქ იგულისხმება არა „დამონება“, არამედ „მომსახურება“.

„ამ სიტყვაში, - მიუგო რათაელმა - ერთადერთი მარცვალაა მეტი!“ „მე კი ვთქვარ, - უბასუხა პეტრემ, - რომ რა სახელიც არ უნდა უწოდო შენს ამ საქმიანობას, სწორედ ის არის საშუალება, რომლითაც სარგებლობის მოგანა შეგვიძლია არა მხოლოდ ადამიანთა ვინრო წრისათვის, არამედ საზოგადოებისთვისაც და საკუთარი მდგომარების გასაუმჯობესებლადაც“. „გაუმჯობესდება კი იგი, - ჰკითხა რათაელმა -

იმ გზით, რომელიც ჩემს გულს არ ეკარება? ახლა ხომ ისე ვცხოვრობ როგორც მინდა; დარწმუნებული ვი ვარ, რომ ეს მხოლოდ უმცირესობის ხვედრია ძონით მოსილთა შორისაც! განა ცოტანი არიან ისეთები, თვითონ რომ ეძებენ მეგობრობას მეუფეებთან და განა, შენი აზრით, დიდი უბედურება იქნება, თუ კი ისინი უჩემოდ ან ჩემს მსგავსთა გარეშე შეძლებენ არსებობას?“.

მაშინ მე ვთქვი: „ჩემო რათაელ, ცხადია, არა ხარ დახარბებული არც სიმდიდრეს, არც ძალა-უფლებას და, რა თქმა უნდა, ასეთი აზრების კაცს იმაზე ნაკლებ პატივს როდი ვცემ და ვათასებ, ვისაც უმაღლესი გამგებლობა უპყრია ხელთ. მაგრამ მგონია, შენი საქციელი მეტად ღირსეული იქნება როგორც შენთვის, ისე შენი ამალღებული და ჭეშმარიტად ფილოსოფიური გონებისათვის, თუკი შეეცდები გარკვეული პირადი ზარალის თასადაც კი საკუთარი ნიჭი და გულმოდგინება საზოგადოების სამსახურს შესწირო; ამის ხორცშესხმას კი ისე ნაყოფიერად ვერსად შესძლებ, როგორც იმ შემთხვევაში, თუკი რომელიმე დიდი სახელმწიფოს მრჩეველი გახდები და (ეჭვიც არ მეპარება) მას სათანადო პატიოსან აზრებს ჩაუწერავ. არ უნდა დაიფიქრო, რომ ხელმწიფე, დაუშრეგელი წყაროს მსგავსად, მთელ ხალხს აწვდის როგორც კარგს, ისე ცუდს. შენ ყოველთვის, დიდი ცხოვრებისეული გამოცდილების გარეშეც, შესანიშნავი მრჩეველი იქნები ყოველი მეფისათვის

შენი სრულყოფილი განსწავლულობის გამო, ანდა ამ განსწავლულობის გარეშე, ესოდენი გამოცდილების წყალობით“. ჩემო მორ,

- მიპასუხა მან, - შენ ორჯერ შეცდი: ჯერ ერთი, ჩემს გამო, და მეორეც, საკითხის არსში. მე არა მაქვს ის ღირსებები, რომელთაც მომანერ და, კიდევ რომ მქონდეს და შევეწირო ამ საქმეს, მაინც ვერავითარ სარგებელს ვერ მოვუგან სახელმწიფოს, პირველ ყოვლისა, ყველა მეფე უძრავლეს შემთხვევაში მთელ თავის დროს უფრო დიდი სიამოვნებით მხოლოდ სამხედრო საქმეებს უთმობს (მე კი ამის არავითარი გამოცდილება არ მაქვს და არც მინდა მქონდეს), ვიდრე ქვეყნის სასიკეთო საქმეებს; ამას გარდა, მეფენი უფრო დიდი სიამოვნებით ზრუნავენ იმაზე, როგორმე კანონიერი ან უკანონო გზებით ხელში ჩაიგდონ ახალ-ახალი სამეფოები, ვიდრე იმაზე, როგორ უკეთ მართონ უკვე მოპოვებული. ამასთან, მეფეთა მრჩევლებს შორის არ მეგულება არავინ ისეთი, მართლაც ჭკვიანი, სხვისი რჩევა არ სჭირდებოდეს, ანდა ვისაც საკუთარი თავი ისე ბრძენი ეგონოს, სხვისი აზრის მონონება არ ეგებოდეს, არის გამონაკლისიც, როცა ისინი მლიქვნელურად და მდაბლად უხრიან თავს მეფესთან დაახლოებულ იმ პირთა სულელურ აზრებს, რომლებიც ხელმწიფის კეთილგანწყობით სარგებლობენ და ამ მლიქვნელობით ცდილობენ მათ მომადლიერებას. რასაკვირველია, ბუნებისაგან ისეა მოწყობილი, რომ ყველას თავისი ქმნილება მოსწონს, როგორც ყვავს თავისი ბახალა და მაიმუნს - თავისი ნაშიერი.

ამიტომ, თუკი ამგვარ პირთა წრეში, რომელთაც სხვისი შურთ და მხოლოდ საკუთარს აძლევენ უპირატესობას, ვინმე გამოჩნდება და რაიმე ამბავს ამოიკითხავს შორეული წარსულიდან, ან სხვა ქვეყნებში ნანახს მოყვება, მსმენელები შეშინდებიან, თითქოს მათ სიბრძნეს დაკნინების საფრთხე ემუქრება და ამის შემდეგ უმეცრად გამოაცხადებენ, თუ ვერ მოახერხეს, მთხრობელს რაიმე მოუგონონ და სახელი გაუგებონ. თუ სხვა ვერაფერი იღონეს, ისინი ამ აზრს მოიმარჯვებენ: ყველაფერი ეს ჩვენს წინაპრებს მოსწონდათ და ჩვენ ვისურვებდით მათ სიბრძნეშიც გავგოლოვდითო. ამით ისინი მშვიდდებიან, რადგან მიაჩნიათ, რომ ამგვარი შენიშვნით თავი შესანიშნავად დაიცვეს. თითქოსდა რაღაც საშინელი მოხდება, თუ ვინმე რომელიმე საქმეში თავის წინაპრებზე ჭკვიანი აღმოჩნდება. სინამდვილეში კი ყველაფერი, რასაც ისინი ასე მოხერხებულად დაადგენენ და რაშიც ჩვენ ასე აუღელვებლად ვეთანხმებით, ცხოვრებაში ფებს იკიდებს და მკვიდრდება, მაგრამ თუკი რაიმე საბაბით შეიძლება რაღაც გონივრულის მოფიქრება, ჩვენ მაშინვე გატაცებით ვეჭიდებით ამ საბუთს, მაგრამ აღრე დადგენილსაც აღარ ვეშვებით. ასეთ მაღალფარდოვან, უაზრო და ჭირვეულ მოსაზრებებს არაერთხელ შევხვედრივარ სხვაგან, მაგრამ ერთხელ ინგლისშიც წავანყდი.

„მითხარი, გეთაყვა, - ვკითხე მე, - მაშ შენ ნამყოფი ხარ ჩვენთან?“ „ღიას, - მიპასუხა, - და იქ რამდენიმე თვე გაუატარე დასავლეთ ინგლისელთა დამარცხების შემდეგ მეფის წინააღმდეგ გაჩაღებულ სამოქალაქო ომში, რომელშიც თვითონვე უმონყალოდ განადგურდნენ³¹. ამასთან ერთად დიდად დავალებული დავრჩი ღრმად პატივცემული მამა

³¹ უმონყალოდ განადგურდნენ... - საუბარია ჰენრი VII წინააღმდეგ კორნუელის (ჩრდილო-დასავლეთ ინგლისი) საგრაფოს მცხოვრებთა აჯანყებასა და მათ მიერ განცდილ მარცხზე.

იოანე მარტონისგან³², კერცენბერის არქიეპისკოპოსისა და კარდინალისაგან, რომელიც მაშინ ინგლისის კანცლერი იყო. ეს კაცი, ჩემო პეგრე (მორისათვის ცნობილი ამბავი უნდა მოგიხრო) დიდ პატივისცემას იმსახურებდა როგორც თავისი მდგომარეობით, ისე კეთილგონიერებითა და სათნოებით. განად საშუალო კაცი იყო, საკმაო ხნისაც, მაგრამ ასაკს ვერ მოეხარა. მისი სახე მონიწიების გრძნობას ინვევდა და არა შიშს. ურთიერთობაში მძიმე კი არ იყო, არამედ დინჯი და ზვიადი. მას ხანდახან უჩნდებოდა სურვილი, მეტად მკაცრად მოქცეოდა მთხოვნელებს, მაგრამ მათთვის ზიანის მიუყენებლად, რათა ამით გამოეცადა როგორი მოსაზრებულობით, სულის სიმტკიცით იყო დაჭილდოვებული ყოველი მათგანი.

მათ სიმამაცეში, რომელსაც საერთო არაფერი ჰქონდა თავხედობასთან, იგი დიდ სიამოვნებას პოულობდა, ვინაიდან ეს თვისება მისთვის ნაცნობი იყო და ასეთ ადამიანს საქმეში გამოსადეგად თვლიდა. მისი საუბარი დახვეწილი და გულშიჩამწვდომი იყო. სამართლის შესანიშნავი მცოდნე, დაჭილდოვებული იყო ენამახვილობით, იშვიათი მეხსიერებით. ეს შესანიშნავი ბუნებრივი თვისებები მან სწავლით და ვარჯიშით განივითარა. მეფე სავსებით ენდობოდა მის რჩევებს (ჩემი იქ ყოფნისას), ისე ჩანდა, თითქოს სახელმწიფოც კი ეყრდნობოდა მათ. სიყრმიდანვე, პირდაპირ სკოლის მერხიდან მოხვდა სამეფო კარზე, მთელი ცხოვრება მნიშვნელოვანი საქმეების გარემოცვასა და ბედის ტრიალში გაატარა. მრავალჭირნახულმა დიდი შიშის თესად შეიძინა ესოდენი სახელმწიფოებრივი გამოცდილება (რომელიც არცთუ ისე ძალე იკარგება, როცა ასეთი გზითაა დაგროვილი).

როცა ერთ დღეს, ბედნიერი შემთხვევის წყალობით, მის სუფრაზე მოვხვდი, აქვე შევხვდი ერთ ერისკაცს, თქვენი კანონების მცოდნეს. არ მახსოვს, რა საბაბით მონახა მან ხელსაყრელი შემთხვევა იმ მკაცრი მართლმსაჯულების ქებისათვის, რომელსაც მაშინ ქურდების მიმართ იყენებდნენ. თურმე ქურდებს, როგორც იგი ჰყვებოდა, ზოგჯერ ოც-ოცად ჰკიდებდნენ ერთ სახრჩობელაზე. მისი სიტყვებით, მით უფრო გასაკვირი იყო ის, რომ თუ უმნიშვნელო უმცირესობა ხანდახან დაუძვრებოდა სასჯელს, რაღაც ბოროტი ძალის გავლენით, ბევრი მაინც განაგრძობდა ავაბაკობას. მაშინ გავბედე და თავისუფლად დავენიყე ლაპარაკი კარდინალის თანდასწრებით: „აქ არაფერია გასაკვირი. ქურდების ამგვარი დასჯა სცილდება სამართლიანობას და არც სახელმწიფოს მოუგანს რაიმე კარგს. იგი მეტად შემადრწუნებელია ქურდობისათვის, სასჯელად მაინც უსუსურია მის აღმოსათვზერელად. მართლაც, უბრალო ქურდობა არცთუ ისე დიდი დანაშაულია, რომ ქურდს თავი მოჰკვეთონ, ხოლო, მეორე მხრივ, არც ერთი სასჯელი არ არის იმდენად ძლიერი რომ ძარცვა-გლეჯვას გადააჩვიოს ისინი, ვისაც სარჩოს შოვნის არავითარი სხვა საშუალება არ გააჩნია. ამ მხრივ თქვენ, ისევე როგორც ადამიანთა უმრავლესობა მთელ ქვეყნიერებაზე, ალბათ ცუდ მოძღვართ ჰბაძავთ, რომლებიც უფრო დიდი სიამოვნებით წკეპლავენ თავიანთ მოსწავლეებს, ვიდრე ასწავლიან. მართლაც,

³² იოანე მორტონი - ჯონ მორტონი (Morton Jhon, 1420-1500). გამოჩენილი სახელმწიფო და საეკლესიო მოღვაწე, კენტერბერის არქიეპისკოპოსი და კარდინალი, ლორდ-კანცლერი ჰენრი VII მეფობის დროს (1485-1509). მან კეთილი გავლენა იქონია თომას მორზე, რომელმაც ახალგაზრდობის წლები მის სახლში გაატარა.

ქერდს მძიმე და მკაცრ სასჯელს ადებენ, მაშინ როდესაც უკეთესი იქნებოდა ეზრუნათ მათთვის ცხოვრების სახსრების აღმოსაჩენად, რათა არავინ იყოს განწირული ისეთი მკაცრი აუცილებლობისათვის, ჯერ მოიპაროს და შემდეგ დაილუპოს“. ამაზე სამართლის მცოდნემ მიპასუხა: „ამ მხრივ საკმაოდ არის მიღებული ზომები; არსებობს ხელობები, არსებობს მინათმოქმედება; მათი საშუალებით შეიძლება თავის გაგანა, თუკი ადამიანები თვითონ არ მოისურვებენ ცუდ გზაზე დადგომას“. მე ვუპასუხე: „არა, ასე ადვილად ვერ მოგეშვებით. თავი დავანებოთ პირველ რიგში იმათ, ვინც სხვა ქვეყნებთან ლაშქრობიდან ან სამოქალაქო ომიდან სახლში ხშირად ხეობრად ბრუნდება, როგორც ეს თქვენთან ახლახან მოხდა კორნეულთან და ცოტა უფრო ადრე³³ - გალიასთან ბრძოლის შემდეგ. სახელმწიფოსა და მეფისათვის ომში დასახიჩრების შემდეგ მათ აღარ ძალუძთ ძველ საქმიანობას დაუბრუნდნენ, ხოლო ასაკი ახლის შესწავლის საშუალებას აღარ იძლევა, მაგრამ თავი დავანებოთ ამას, რადგან ომები მაინც დროის გარკვეულ მონაკვეთში ხდება ხოლმე. მოდი განვსაჯოთ ის, რაც ყოველდღიურია. ჯერ ერთი, არსებობს წარჩინებულთა უმრავლესობა. ისინი მამალი ფუტკრებივით უქმად, სხვისი შრომით ცხოვრობენ სახელდობრ, თავიანთი მამულების იჯარადართა ხარჯზე, რომლებსაც შემოსავლის გადიდების მიზნით ცყავს აძრობენ. აქ ასეთ სასტიკ სიტუაციას იჩენენ ეს ადამიანები, ისე კი ვალატაკებამდე ხელგაშლილები არიან. ეს კიდევ არათუ, ისინი გარშემო იკრებიან პირად მცველთა უზარმაზარ ბრბოს³⁴, რომელსაც არასდროს არსად არ უსწავლიათ სარჩოს მოპოვების არანაირი ხერხი. მაგრამ საკმარისია ბატონი მოკვდეს ან ეს მსახურები დასწეულდნენ, მათ მაშინვე გარეთ ისვრიან; ბატონები უსაქმურებს უფრო დიდი სიამოვნებით ინახავენ, ვიდრე ავადმყოფებს. ხშირად გარდაცვლილის მემკვიდრეს არ ძალუძს მამისეული ჯალაბის რჩენა. და, აი, ისინი განწირულნი არიან შიმშილისთვის, თუ ყაჩაღობაზე არ გადავიდნენ. მართლაცდა, რაღა დარჩენიათ მათ? როცა ისინი უქმად ხეგიალში რამდენიმე ხელ განსაცმელს გაცვეთენ და ზედ თავის ჯანმრთელობასაც მიაყოლებენ, მაშინ დასწეულბულთა და დაძინძილთა მიღებას კეთილშობილნი არ მოისურვებენ, გლეხები კი ვერ გაბედავენ. ამ უკანასკნელმა კარგად უწყიან ისინიც, ვინც აზიზად არიან გაზრდილნი უსაქმურობასა და ფუფუნებაში, მიჩვეულნი არიან დაშნას ცალ გვერდზე და ფარს მეორე ხელში, ამაყად უმზერენ მეზობლებს და საკუთარ თავთან შედარებით სხვები ჩირადაც არ უღირთ. ასეთი ადამიანი სულაც არ არის იმისთვის მზად, რომ წერაქვითა და სახნისით ხელში მცირე გასამრჯელოსა და მწირი საჭმლისათვის ემსახუროს ღარიბებს“. ამაზე სამართლის მცოდნემ მოგვივო: „ჩვენ განსაკუთრებით უნდა შევეუწყოთ ხელი ამგვარ ხალხს, მათში ხომ, როგორც უფრო ამაღლებული და კეთილშობილი განწყობილების ხალხში, უფრო მეტად, ვიდრე მინის მუშებსა და ხელოსნებში (იმ შემთხვევაში, თუ საქმე ომამდე მივა), თავმოყრილია ლაშქრის მთავარი ძალა და სიმტკიცე!“.

³³ კორნეულთან და ცოტა უფრო ადრე... გალიასთან ბრძოლის შემდეგ - ვადასახადების ბრძოლის ჩრდილოეთ ინგლისში 1484-1491 წლებში მოჰყვა აჯანყებანი. 1497 წლის აჯანყება ცნობილია კორნეულის ამბოხების სახელით.

³⁴ პირად მცველთა უზარმაზარ ბრბოს... - თომას მორის მხედველობაში აქვს ფეოდალთა რაზმები, ე.წ. „ლივრის ხალხნი“, რომლებიც ჯერ კიდევ მრავალრიცხოვანი იყვნენ ტიუდორთა მმართველობის პერიოდში.

„რასაკვირველია, - ვუბასუხე მე, - მაშინ ასევე შეგიძლიათ თქვით, რომ ომის მხარდასაჭერად საჭიროა ქურდების ხელისშეწყობაც, რასაც ვერასოდეს დააღწევთ თავს, სანამ ეს ხალხი გვეყოლება, რაგომ ავაზაკებს არ შეუძლიათ გახდნენ ჯარისკაცები, ხოლო ჯარისკაცებს ავაზაკები, იმდენად ბევრი რამ აქვს საერთო ამ ორ საქმიანობას? თქვენში ქურდობის გავრცელების მიუხედავად, ეს მანკიერება არ წარმოადგენს თქვენს განმასხვავებელ თავისებურებას: იგი საერთოა თითქმის ყველა ხალხისათვის. რაც შეეხება გალიას³⁵, მას აღატაკებს კიდევ ერთი ჭირი: მთელი ქვეყანა მშვიდობიანობის დროსაც კი (თუკი ამას მშვიდობიანობა ჰქვია) საესეა და გარშემორტყმულია დაქირავებული ჯარისკაცებით, რომლებიც მონვეულნი არიან იმავე რწმენის ძალით, რომლის გავლენითაც თქვენ საჭიროდ ჩათვალეთ აქ, ამ უსაქმო მსახურების დაქირავება. მართლაცდა, ამ ჭკვიანი უგუნურების ამრით, სახელმწიფოს კეთილდღეობა მდგომარეობს იმაში, რომ ყოველთვის მზად ჰყავდეს ძლიერი და მტკიცე თავდაცვა, რომელიც ძირითადად ვეტერანებისაგან შედგება. ეს ვაი-მოღვაწენი არ ენდობიან ახალწვეულებს. ამიტომ მათ უხდებათ, ომის საბაბის ძებნა, თუნდაც იმისთვის, რომ ჯარისკაცებს გამოცდილება შესძინონ, ანდა საერთოდ ჰყავდეთ ხალხი ხოცვა-ჟლეტვისთვის მზად. სხვაგვარად (სალუსტიუსის³⁶ გონებამახვილური ნათქვამისა არ იყოს) მათი გონება და სული უმოქმედობისაგან გახევდება.

გალიამ საკუთარ უბედურებაზე გამოსცადა, თუ რამდენად დამღუპველია ასეთი ურჩხულების შენახვა. ამასვე ამტკიცებენ რომაელთა კართაგენელთა, სირიელთა და საერთოდ სხვა მრავალი ხალხის მაგალითები. ამ ხალხთა მუდმივმა ჯარებმა სხვადასხვა მიზეზით გაანადგურეს არა მარტო მათი უმაღლესი ხელისუფლება, არამედ შთანთქეს დიდი სივრცეები და თვით ქალაქებიც. თუ რამდენად არ არის ეს აუცილებელი, კარგად ჩანს შემდეგი მაგალითიდან: თვით გალიელი ჯარისკაცებიც კი, ბრძოლებში ბავშვობიდან გამობრძმედილნი, თქვენს ახალწვეულებთან შეგაკებისას ხშირად ვერ დაიკვებნიან გამარჯვებას. თუმცა მე აღარ გავაგრძელებ ამაზე საუბარს თქვენი თანდასწრებით, რათა მლიქვნელობაში არ ჩამომართვათ. მაგრამ არა მგონია თქვენთანაც არის გოკრაგთა უქმი მცველები მაინცდამაინც დიდი შიშის ზარს სცემდნენ ქალაქის ხელოსნებს ანდა უბრალო და მოუქნელ მინათმოქმედთ, გარდა ზოგიერთისა, ვინც თავისი აგებულებით, განსაკუთრებული ფიზიკური ძალითა და სიჩაუქით არ გამოირჩევა, ანდა ვისი სიმხნევეც სიღარიბეს გაუტეხია. ამიტომ არაავითარი საფუძველი არა გვაქვს გვეშინოდეს, რომ ეს ფიზიკურად ძლიერი ადამიანები (არის გოკრაგთის წამხდარ ყურადღებას ხომ მხოლოდ რჩეულნი იმსახურებენ), რომლებიც ახლა უსაქმურობით ანდა თითქმის დიაცის შესათერისი საქმიანობით მისუსტებულან, ვერ დადგებიან ვაჟკაცები, თუკი სასარგებლო ხელობას ისწავლიან ან კაცურ საქმეში ჩაებმებიან. ყოველ შემთხვევაში სულაც არ მიმაჩნია სახელმწიფოებისათვის სასარგებლოდ ამგვარ ადამიანთა ურიცხვი ბრბოს შენახვა მხოლოდ იმ ომის მოლოდინში, რომელიც არასოდეს გექნებათ თქვენ ნება-სურვილის გარეშე, ისინი ზიანს აყენებენ მშვიდობას, რომლისთვისაც, ვფიქრობ,

³⁵ რაც შეეხება გალიას... - აქ იგულისხმება 1515 წელი, როცა საფრანგეთში შვეიცარიელი დაქირავებული ჯარისკაცები შემოვიდნენ.

³⁶ სალუსტიუსი (86-34 ძვ. წ.) - რომაელი ისტორიკოსი. ციტატა აღებულია მისი თხზულებიდან „კატილინას შეთქმულება“.

გაცილებით მეტი ზრუნვაა საჭირო, ვიდრე ომისთვის. მაგრამ ეს მაინც არ არის ქურდობის ერთადერთი მიზეზი. არის მეორე მიზეზი, რომელიც, როგორც ვფიქრობ, უფრო მეტადაა დამახასიათებელი თქვენთვის“. რომელი? - იკითხა კარდინალმა. „თქვენი ცხვრები, - ვუპასუხე მე, - ჩვეულებრივ ასეთი უწყინარი და მცირედითაც კმაყოფილნი, ახლა (როგორც ამბობენ) კი ისეთი გაუმაძღარნი და დაუოკებელნი გამხდარან, რომ ადამიანებსაც ჭამენ, ანადგურებენ და მუსრს ავლებენ მინდვრებს, ხალხს, ქალაქებს. სახელდობრ, სამეფოს იმ ნაწილში სადაც უფრო ნაზ და ამიჯომ ძვირფას მაგყლს ამუშავებენ, წარჩინებული არისტოკრატები და თვით ზოგიერთი აბაგიც კი, წმინდა მამა, არ სჯერდებიან იმ ყოველწლიურ შემოსავალს და ნამატს, რომელიც ჩვეულებრივ იზრდებოდა მათი წინაპრების მამულების შემოსავლის ხარჯზე. არ კმაყოფილდებიან იმით, რომ მათ უსაქმო და ფუფუნებაში ცხოვრებას არათუ არაფითარი სარგებლობა აღარ მოაქვს საზოგადოებისათვის, კიდევაც ზიანს აყენებს მას. ამიჯომ თავიანთ მამულებში ისინი აღარაფერს ცოვებენ სახნავად - ყველაფერს საძოვრებად აქცევენ, სპობენ სახლებს, ანგრევენ ქალაქებს, გაძრებს კი მხოლოდ ცხვრების სადგომად ცოვებენ. ეს „უწყინარი“ ადამიანები ყოველგვარ დასახლებას და დამუშავებული მიწის თითოეულ გოჭს უდაბნოდ აქცევენ, თითქოს უამისოდ თქვენთან ცოცხა მიწა იკარგებოდეს ნადირთა სადგომებისა და სამხეცეთათვის. ამრიგად, მას შემდეგ³⁷, რაც მხოლოდ ერთი ღორმუცელა, ქვეყნის გაუმაძღარი და სასტიკი წყლული ანადგურებს მინდვრების საზღვრებს, ერთიანი ღობით ფარგლავს რამდენიმე ათას აკრს, იგი ქუჩაში ყრის ზოგიერთ იჯარადარს, მოტყუებით ან ძალადობით ართმევს

მას საკუთარ ქონებასაც კი, ანდა შეურაცხყოფილს აიძულებს გაყიდოს იგი. ყველა შემთხვევაში ხდება გაუბედურებული უსახლკაროების - კაცების, ქალების, ქმრების, ცოლების, ობლების, ქვრივების, მცირეწლოვან შვილებისა და მშობლების გადასახლება თავისი მრავალრიცხოვანი ჯალაბით - ხენა-თესვა ხომ დიდძალ მუშახელს მოითხოვდა. ისინი, ვიმეორებ, იძულებულნი არიან აიყარონ ნაცნობი და შეჩვეული ადგილებიდან და გადაიხვეწონ უცხო მხარეში. მთელ თავიანთ ღარიბულ ავლადიდებას მაშინაც კი, მყიდველი რომც იყოს და შეიძლებოდეს, ისინი ჩალის ფასად ყიდიან, რადგან იძულებულნი არიან მოიცილონ იგი და როცა ხეგიალში უცებ ესეც დაეხარჯებათ, სხვა რაღა რჩებათ, თუ არა ქურდობა და დამსახურებულად სახრჩობელაზე მოხვედრა, ანდა წაწნალი და მათხოვრობა? თუმცა ამ შემთხვევაშიც, როცა მანანნალები ციხეში ხვდებიან უქმად ხეგიალისათვის, მათ მარჯვენას არაფინ ქირაობს, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი თავგამოდებით სთავაზობენ თავიანთ თავს ყველას. სოფლის სამუშაოებს კი, რომელსაც ისინი ბავშვობიდანვე არიან შეჩვეულნი, რა უნდა იქ, სადაც არაფერს თესავენ. საკმარისია მხოლოდ ერთი ნაგაბის ან მეცხვარეს გამოჩენა, რომ ის მიწა, რომლის დასათესად და სათანადოდ დასამუშავებლად ამდენი მუშახელი იყო საჭირო, საძოვრად გადაიქცეს. ამის გამო ბევრგან უსაშველოდ გაიზარდა აგრეთვე პურის ფასი. გარდა ამისა, თვით მაგყლის ფასმაც მოიმატა, რომ მისი შესყიდვა სრულიად შეუძლებელი გახდა იმ ღარიბი

³⁷ ამრიგად მას შემდეგ... - ეს ადგილი მოტანილია კ. მარქსის „კაპიტალის“ I ტომში, გვ. 590-591.

ხალხისათვის, ვინც მისგან განსაცმლის დამზადებას მისდევდა. ამიგომ მათი უძრავლესობაც ამ საქმეს თავს ანებებს და უსაქმურების რიცხვს ემატება. საქმე ისაა, რომ საძოვრების გაზრდის შემდეგ ცხვრის რაოდენობა ძალიანაც რომ გაიზარდოს, მაგყლის თასი მაინც არ დაეცემა, ვინაიდან თუკი მის გაყიდვას არ შეიძლება მონოპოლია ეწოდოს, რადგან მას მხოლოდ ერთი პიროვნება არ მისდევს, მაშინ ყოველ შემთხვევაში, ოლიგოპოლია³⁸ მაინცაა. ეს საქმე ხომ მცირერიცხოვან და, ამასთან მდიდარ ადამიანთა ხელში მოხვდა, რომლებსაც არაერთი აუცილებლობა არ აიძულებს გაყიდონ ცხვარი უფრო ადრე ვიდრე ეს მათთვის ხელსაყრელი არ იქნება. მათ კი ეს არ მოესურვებათ ვიდრე მათთვის ხელსაყრელი იქნება. მათ კი ეს არ მოესურვებათ, ვიდრე მათთვის ხელსაყრელი დრო არ დადგება. იგივე მიზეზი იწვევს საქონლის სხვა ჯიშების ერთნაირ სიძვირესაც, და თანაც მით უფრო, რომ მამულთა რღვევისა და ხვანა თესვის შემზღუდვასთან ერთად აღარ რჩება არავინ, ვინც საქონლის მომატებაზე იზრუნებდა. მდიდრები არც ბაგენებს ზრდიან და არც ხბოებს, ისინი ყიდულობენ მათ სხვაგან იათად, ასუქებენ თავიანთ საძოვრებზე და შემდეგ ძვირად ყიდიან. მე ვფიქრობ, ამგვარი მდგომარეობის მთელი სიმძიმე სათანადოდ ჯერ კიდევ არ იგრძნობა, ვინაიდან ეს პირები საქონლის სიძვირეს მხოლოდ იქ ქმნიან სადაც ყიდიან მას, მაგრამ როდესაც გაიტანენ შესყიდვის ადგილიდან უფრო სწრაფად, ვიდრე ის გამრავლებას შეძლებს, მაშინ მისი მარაგი იქაც თანდათანობით შემცირდება და ძალაუნებურად მისი ნაკლებობა მეტად საგრძნობი გახდება.

ამრიგად, ერთი მუჭა ადამიანების გაუმაძღრობამ თქვენი კუნძულის დამლუპველად აქცია სწორედ ის, რის გამოც იგი განსაკუთრებით ბედნიერი ჩანდა. პურის ეს სიძვირე იმის მიზეზი გახდა, რომ ყველა გარეთ აგდებს რაც შეიძლება მეტ ადამიანს, მაგრამ საკითხავია, განა ეს სილაგაკისკენ ან, რაზედაც უფრო ადვილად თანხმდებიან კეთილშობილი პირები, ძარცვა-გლეჯისკენ არ უბიძგებს მათ?

ამასთანავე ამ საცოდავ სილაგაკესა და სიბეჩავეს ემატება უსაზღვრო ფუფუნება. დიდკაცების მსახურებსაც, ხელოსნებსაც, და თვით გლეხებსაც კი, ერთი სიტყვით ყველა წოდების ხალხს განსაცმელსა და ჭამა-სმაში ბედმეტი ფუფუნება ეტყობა. განა პირდაპირ ძარცვა-გლეჯისაკენ არ უბიძგებენ თავიანთ თაყვანისმცემლებს მათი საფულებების წინასწარ და სწრაფად დაცარიელების შემდეგ ეს სამიუიგნოები, სარდაფები, მეძავთა სახლები და ისევ სამეძავოები ღვინისა და ლუდის ჯიხურების სახით? და ბოლოს ამდენი უნესო თამაში-ზარი, ბანქო, დისკო და სხვა?

მოცილებთ ეს დამლუპველი წყალები, დაანესეთ, რომ ფერმერებისა და სოფლების გამანადგურებლებმა ან აღადგინონ ისინი, ანდა დააცადონ მათ, ვისაც სურს აღდგენა და აშენება. შეუზღუდეთ მდიდრებს შესყიდვის უფლება, აუკრძალეთ თვითნებობა, რომელიც მონოპოლიაში გადადის. ნაკლები მუქთახორა არჩინეთ. აღადგინეთ მინათმოქმედება, განაახლეთ მაგყლის დამუშავება, დაე, ის საპატიო საქმედ იქცეს! დაე, სარგებლობა

³⁸ ოლიგოპოლია - უმცირესობის უფლება ვაჭრობაზე. ბერძნ. სიტყვებიდან - „უმცირესობა“, „ყვიდი“, „გვაჭრობა“ ე. ი. „მცირერიცხოვანთა ვაჭრობა“.

მოჰქონდეს მას უსაქმური ბრბოსათვის, იმათთვის, ვინც აქამდე სიღარიბემ ქურდებად აქცია, ან იმათთვის, ვინც ახლა მანანნალაა და უსაქმური მსახური-ორივე ხომ მომავალი ქურდია. თუ თქვენ ვერ უმკურნალებთ ამ სატკივარს მაშინ ცუდი უბრალოდ დაიტრახება ქურდობის დასაჯაში გამოცდილი თქვენი მართლმსაჯულებით, რომელიც უფრო გარეგნულად არის შთამბეჭდავი, ვიდრე სამართლიანი და სასარგებლო. თუ რომელიმე თქვენგანი ადამიანებს აძლევს შესანიშნავ ალბრდას, თანდათანობით სიყრმიდანვე აფუჭებს მათ ზნეობას, ხოლო სასჯელის ღირსად მათ თვლით მხოლოდ მაშინ როდესაც ისინი მონიჭულ ასაკში, სამარცხვინო საქმეებს სჩადიან, მაგრამ ეს ხომ მათგან თავიდანვე იყო მოსალოდნელი. ასეთი ქცევით თქვენ ხომ ქურდებს კიდევაც ქმნით და იმავე დროს კიდევ სჯით?”

ამ ჩემი სიტყვის პასუხად ზემოთხსენებული სამართლის მცოდნე გულმოდგინედ მოემბადა და გადამწყობა მიემართა მსჯელობის იმ ჩვეულებრივი ხერხისათვის, როცა უფრო დიდი გულმოდგინებით იმეორებენ მონინააღმდეგის მტკიცებას, ვიდრე პასუხს სცემენ მათ; ასეთ მოპასუხეთა დამსახურების სანინდარი, პირველ რიგში მათი კარგი მახსოვრობაა. „შენ, რა თქმა უნდა ლამაზად ილაპარაკე, - თქვა მან, - მაგრამ ადვილია იმის მიხვედრა, რომ შენ უცხოელი ხარ, რომელსაც უფრო ადვილად შეეძლო რაიმე ყურმოკრულად სცოდნოდა ამ საქმეების შესახებ, ვიდრე მათზე რაიმე ზუსტი ცნობა ჰქონოდა, ამას სულ ადვილად დაგიმტკიცებ. პირველ რიგში თანმიმდევრობით ჩამოვთვლი ყველა შენს მოსაზრებას, შემდეგ კი გიჩვენებ, რომელ პუნქტში შეცდი ჩვენი საქმეების არცოდნის გამო და, ბოლოს, გავანადგურებ შენს ყველა დებულებას. დაპირებისამებრ, დავინყებ პირველიდან: შენ, როგორც მომეჩვენა, ოთხ პუნქტში.“ „გაჩუმიდი,- შეანწყვეტინა კარდინალმა, - რადგან შენ ასე იწყებ, ჩანს, მოკლედ არ აპირებ პასუხის გაცემას. ამიტომ ჩვენ გავათავისუფლებთ ამჟამად ამ მძიმე პასუხისაგან, მაგრამ ამ ამოცანას გადასანწყვეტად მთლიანად გიტოვებთ ჩვენი მორიგი შეხვედრისათვის. მე ვისურვებდი ამ შეხვედრას ხვალვე, თუკი არაფერი შევიძლით ხელს არც შენ და არც რაფაელს. ამასთანავე, ჩემო რაფაელ, მე დიდი სიამოვნებით მოვისმენდი შენგან რატომ არ მიგაჩნია საჭიროდ ქურდობის დასაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომით და რას დაანესებდი მის მაგივრად. ხომ არ მიგაჩნია ქურდობა მოსათმენად? და თუკი ახლა ადამიანები სიკვდილის დასაჯის მიუხედავადაც ქურდობენ, ამ საშიშროების მოსპობის შემთხვევაში რა ძალა დააკავებთ ბოროტმოქმედთ? სასჯელის შემსუბუქებას ისინი ალბად ისე შეხედავენ როგორც ხელშეწყობასა და ბოროტმოქმედებისაკენ მიპატივებას“.

„ყოველ შემთხვევაში, მონყალეო მეუფეო, - ვუპასუხე მე - ჩემი აზრით, სრულიად უსამართლოა თულის წართმევისათვის ადამიანს სიცოცხლე წაართვა. მიმაჩნია, რომ ერთი ადამიანის სიცოცხლეც არ შეიძლება შეედაროს მთელი ქვეყნიერების სიმდიდრეს, ხოლო თუკი მეტყვიან რომ ეს სასჯელი არის შურისძიება არა თულისთვის არამედ სამართლიანობის შებღალვისათვის, კანონების დარღვევისათვის, მაშინ რატომ არ შეიძლება ამ უმაღლეს სამართალს უმაღლესი უსამართლობა უწოდოთ. მართლაც

როგორ შეიძლება მოვიწინოთ მანლიუსის კანონები³⁹, რომლებიც მოგვეწოდებენ მახვილის აღმართვას წესრიგის უმნიშვნელო დარღვევისათვისაც კი, და გასაკვირია სტოელთა⁴⁰ ის დებულებანიც, რომლებიც ყოველგვარ შეცოდებას იმდენად ერთნაირად თვლიან, რომ, მათი აზრით, არაფითარი განსხვავება არ არის ადამიანის მოკვლასა და მისთვის გროშის მოპარვას შორის. სინამდვილეში კი ეს ორი დანაშაული თუ ოდნავ მაინც მიუკერძოებლად განვიხილავთ არაფრით არ ჰგავს ერთმანეთს. ღმერთი ხომ სასტიკად კრძალავს ადამიანის მოკვლას, ვინც არ უნდა იყოს იგი, ჩვენ კი ასე ადვილად ვუსწრაფებთ სიცოცხლეს მას უმნიშვნელო ფულადი თანხის წართმევისათვის. ხოლო თუ ვინმე მოინდომებდა ამის ახსნას ისე, თითქოს ღვთის ეს შეგონება კრძალავს მკვლელობას ყველა შემთხვევაში, გარდა ისეთისა როდესაც იგი დაშვებულია ადამიანური კანონებით, მაშინ რაღა უშლით ხელს ადამიანებს ზუსტად ასევე შეუთანხმდნენ ერთმანეთს გარყვნილების, აღვირახსნილობისა და ფიცის დარღვევის შესახებ? ღმერთმა წაგვართვა არა მარტო სხვისი მოკვლის უფლება არამედ საკუთარი თავისაც კი. მაშ განა ადამიანთა მიერ მიღებულ შეთანხმებას ერთმანეთის მოკვლის შესახებ რომელიც გარკვეულ სამართლებრივ პირობებში მიიღეს, ისეთი ძალა აქვს რომ მის შემსრულებლებს ათავისუფლებს ღვთის ამ შეგონებისაგან? ისინი ხომ ღმერთის ყოველგვარი მითითების გარეშე კლავენ მას, ვისაც განაჩენი ადამიანთა მსჯავრმა გამოუგანა? ხომ არ იქნება ღვთის ეს შეგონება უფლებამოსილი მხოლოდ იმდენად რამდენადაც ამას ადამიანური სამართალი დაუშვებს? ეს თუ ასეა, ადამიანებს ამგვარადვე შეუძლიათ საერთო დადგენილების მიღება იმაზე თუ რამდენად საჭირო ღვთის სხვა მცნებათა შესრულება. დასასრულ, მოსეს კანონიც, მთელი მისი უმონყალობისა და სიმკაცრის მიუხედავად (ის ხომ მონათა და თანაც ჯიუჯ მონათა წინააღმდეგ იყო გამოცემული), ქურდობისათვის მაინც ფულადი გადასახდელით სჭიდა ადამიანს და არა სიკვდილით. არ უნდა ვითქვით, რომ მონყალების ახალ კანონში, რომელშიც ღმერთი ისე გვარიგებს, როგორც მშობელი შვილებს, იგი მეტ თავისუფლებას გვაძლევს ერთმანეთის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად.

ამიტომ მიმაჩნია, რომ სიკვდილით დასჯა დაუშვებელია, ხოლო თუ რამდენად უაზროა და დამღუპველიც სახელმწიფოსათვის ქურდისა და მკვლელის ერთნაირად დასჯა, ეს, მკონი ყველასათვის გასაგებია. რაკი მძარცველმა იცის რომ მარტო ქურდობისათვის მას იგივე სასჯელი ელის, რაც მკვლელობისათვის ესეც უბიძგებს მას იმის მოკვლისკენ ვისაც მხოლოდ გაძარცვავდა სხვა გარემოებაში. მართლაც დაჭერის შემთხვევაში სატურთხე მისთვის სრულიადაც არ იბრდება, ხოლო მკვლელობის შემთხვევაში მცირდება კიდევ, ვინაიდან დანაშაულის მონძის მოსპობის მერე დამალვა უფრო ადვილია. ამიტომ ქურდებს მეტისმეტი

³⁹ მანლიუსის კანონები... - რომაელი ტიტუს მანლიუსი ძვ. წ. 362 წელს სამხედრო ტრიბუნი იყო, ძვ. წ. 353 და 349 წლებში კი დიქტატორი. მის მიერ გატარებული კანონები გამოირჩევიან განსაკუთრებული სიმკაცრით (მანხომსაკუთარი ფიციშვილი სიკვდილით დასაჯასამხედრო დისციპლინის დარღვევის გამო).

⁴⁰ სტოელნი და მათი მიმდინარეობა სტოიციზმში - ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფილოსოფიური მიმდინარეობა ძველსაბერძნეთში. იგი დააარსა ძენონმა ძვ. წ. IV ს. ბოლოს, ქადაგებდა ყოველგვარი გაჭირვების ამტანობას.

დაშინების სურვილით კარგი ადამიანების მოსპობისაკენ უფრო უბიძგებო.

რაც შეეხება ჩვეულებრივ შემდეგ კითხვას თუ როგორი სასჯელია უფრო შესაფერისი ამაზე პასუხის გაცემა ჩემი აზრით გაცილებით ადვილია, ვიდრე იმაზე, თუ როგორი სასჯელი შეიძლება იყოს უფრო სასტიკი, რაც უნდა დაგვაეჭვოს ჩვენ დანაშაულისათვის მიგებული, იმ სასჯელის საკმარისობამ რომელსაც როგორც ვიცით, ასე დიდი ხანია მიმართავდნენ რომაელები. სახელმწიფოს მართვის ამოღენა გამოცდილება რომ ჰქონდათ, დიდ ბოროტმოქმედებს ქვის სამკეხლოებსა და საბადოებში გზავნიდნენ, თანაც სამუდამო ბორკილებს ადებდნენ.

თუმცა ესეც უნდა ითქვას, რომ, ამ მხრივ, არსად არ შევხვდრივარ უკეთეს წესებს, ვიდრე ეს სპარსეთში⁴¹ მოგზაურობისას ვნახე. აქ ცხოვრობს ერთი, არც თუ ისე პაგარა, სავსებით მონესრიგებული ხალხი - პოლილერიტები⁴². იმ ხარკის გარდა რომელსაც ყოველწლიურად უხდის სპარსეთის მეფეს ეს ხალხი თავისუფალია და მხოლოდ საკუთარ კანონებს ემორჩილება. პოლილერიტები ზღვისაგან მოშორებით ცხოვრობენ, თითქმის ყოველმხრივი მთებით გარშემორტყმულ ადგილებზე. ისინი სჯერდებიან თავიანთი ქვეყნის მოსაგალს, რომელიც არც ისე მწირია, თვითონაც იშვიათად დადიან სხვაგან და არც სტუმრები ჰყავთ ხშირად; უძველესი ეროვნული ჩვეულებისამებრ ისინი არ ცდილობენ თავიანთი საზღვრების გაფართოებას, დაცვით კი კარგად იცავენ მთებისა და იმ გადასახადის წყალობით, რომელსაც თავიანთ მბრძანებელს უხდიან. თვითონ სრულიად თავისუფალნი არიან სამხედრო სამსახურისაგან. მართალია, პოლილერიტები ფუფუნებაში ვერ ცხოვრობენ, მაგრამ ბედნიერად კი გრძნობენ თავს. იმდენად წყნარად და უშფოთველად მიდის მათი ცხოვრება, რომ მათი არსებობა მხოლოდ ახლო მეზობლებმა თუ იციან.

პოლილერიტები თავიანთ ქვეყანაში ნაქურდალს პაგრონს უბრუნებენ და არა მეფეს როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება სხვაგან. მათი აზრით, მეფეს იმდენივე უფლება აქვს ნაქურდალ ნივთზე, რამდენიც ქურდს. თუ ნაქურდალი დაიკარგება შეთვისების შემდეგ მის ღირებულებას ქურდების ქონებიდან გამოქვითავენ, დანარჩენს კი მთლიანად უტოვებენ მათ ცოლ-შვილს. თვით ქურდებს საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა ეკისრებათ. თუ ქურდობა არ არის დამძიმებული სხვა დანაშაულით, მაშინ მძარცველებს არ სვამენ ციხეში, არც ბორკილებს ადებენ, ისინი თავისუფლად მუშაობენ, მაგრამ თუ დამნაშავენი თავს არიდებენ შრომას ან მათ უგულობას შეამჩნევენ მაშინ ცემით უფრო აიძულებენ საქმის გაკეთებას, ვიდრე ბორკილებით. იმას ვინც ბეჯითად იშრომებს არავინ არ შეურაცხყოფს. მათ დამლაშობით სათითაოდ ამოწმებენ და საკნებში შეჰყავთ. გარდა იმისა, რომ მუდმივი შრომა აქვთ მისჯილი მათი ცხოვრება სხვა მხრივ არ არის აუტანელი. ისინი ცუდად არ იკვებებიან: სახელმწიფოს სასარგებლოდ ვინც შრომობს სახელმწიფოს ხარჯზეა, სხვა შემთხვევებში

⁴¹ სპარსეთში... - თომას მორს სპარსეთის შესახებ ამბები გავებული ჰქონდა უწინარეს ყოვლისა ანტიკური ავტორების ჰეროდოტესა (დაახლ. 484-425 ძვ. წ.) და სტრაბონისაგან (გარდაიყვ. ახ. წ. 25 წელს).

⁴² პოლილერიტები... - სახელწოდება წარმოშობილია ბერძნ. სიტყვებიდან „ბევრი“ და „ცარიელი, უაზრო ყბელობა“. ამით მორს სურს ითქვას, რომ ასეთი ხალხის არსებობის დაჯერება უაზრობაა.

კი სხვადასხვაგვარად. ზოგჯერ მათი ხარჯებისათვის ფული შემოწირულობათა სახით იკრიბება. მართალია ეს გზა არც თუ ისე საიმედოა, მაგრამ, ამ ხალხისათვის დამხასიათებელი გულმონწყალობის გამო, იგი სხვაზე უკეთეს შედეგს იძლევა. სხვაგან ამ დანიშნულებისათვის გამოყოფენ გარკვეულ საზოგადოებრივ შემოსავალს, ზოგან კი საყოველთაო გადასახადს ანესებენ. არის ისეთი ადგილებიც, სადაც დამნაშავენი არავითარ საზოგადოებრივ შრომას არ ასრულებენ, მაგრამ თუ ამა თუ იმ კერძო პირს ესაჭიროება დაქირავებული მუშები იგი ქირაობს ბაზარზე ნებისმიერ მათგანს გარკვეული სათუასურით და შედარებით იაფად, ვიდრე თავისუფალ ადამიანს. გარდა ამისა მონა (ასე უწოდებენ დამნაშავეს) სიზარმაცისათვის მათრახითაც შეიძლება დაისაჯოს.

საბოლოოდ ქურდები არასოდეს არ არიან თავისუფალნი შრომისაგან და, საკუთარი თავის შესანახად მიღებული გასამრჯელოს გარდა, მათ შეაქვთ კიდევ გარკვეული თანხა სახელმწიფოს სალაროში. მონებს ერთი რომელიმე ფერი ტანსაცმელი აცვიათ, თმას მათ არ პარსავენ, მხოლოდ კრეკენ ყურებზე ცოცა ზემოთ, ერთ-ერთ ყურს კი ოდნავ უმოკლებენ. მეგობრებს შეუძლიათ ყოველ მათგანს მიაწოდონ საკვები, სასმელი და შესაფერისი ტანსაცმელი, მაგრამ ფულის მიცემა მათთვის სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლება, როგორც იმისათვის ვინ მისცემს, ისე იმისათვის ვისაც აძლევენ. თავისუფალი ადამიანისათვის არანაკლებ სახიფათოა ფულის მიღება დამნაშავისაგან. გარდა ამისა მონებს ეკრძალებათ იარაღის ტარება. თითოეული ოლქი თავის მონებს განსაკუთრებული ნიშნით განასხვავებს, მისი უგულებელყოფა სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლება, ისევე როგორც საკუთარ საზღვრებს იქით გამოჩენა და სხვა ოლქის მონასთან საუბარი. გაქცევაზე ფიქრიც კი ისევე სახიფათოა, როგორც თვით გაქცევა. ამგვარ გადანიშნულებებში თანამონაწილეობისათვის მონას მიესჯება სიკვდილი, თავისუფალს-მონობა, მაცნეს კი - ჭილდო, ამასთანავე, თავისუფალს - ფული, მონას - თავისუფლება, თანაც ორივეს - შეწყალება და არავითარი სასჯელი თანამონაწილეობისათვის; ამრიგად, ავი განზრახვის შესრულებისა და თუნდაც გათიქრებისათვის საფრთხე ერთნაირია. კანონები და წესები ქურდებისათვის კი ისეთია, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ადვილი შესამჩნევია, რამდენად ჰუმანური და მისაღებია ისინი. განრისხება აქ მკლავდება იმდენად, რამდენადაც საჭიროა მანკირებათა აღმოსაფხვრელად; თვითონ ადამიანები კი უფლებლად რჩებიან და ირგვლივ ისეთი პირობებია შექმნილი, რომ მათთვის აუცილებელი ხდება გამოსწორება და დარჩენილი სიცოცხლის მანძილზე იმ ბოროტების გამოსყიდვა, რომელიც სხვებს მიაყენეს. არც იმის არავითარი საშიშროება არის, რომ ისინი თავიანთ ძველ საქმეს დაუბრუნდებიან. უფრო მეტიც, აქ მგზავრები თავს უშიშრად მაშინ გრძნობენ როცა მათი გამყოლები სწორედ ეს მონები არიან; მონებს კი ისინი რამდენჯერმე იცვლიან სხვადასხვა ოლქში. მართლაც და, ძარცვა- გლეჯისათვის მონები ვერავითარ ხელშეწყობას ვერ ხედავენ: იარაღი არ აქვთ, ფულს მათთვის მხოლოდ უბედურება მოაქვს, დაჭერის შემთხვევაში კი სიკვდილი არ ასცდებათ, არც სადმე გაქცევის არავითარი იმედი აქვთ. ანდა როგორ შეიძლება შეუმჩნევლად და ფარულად გაიქცეს ადამიანი, რომლის ტანსაცმელი ამდენად გამოირჩევა სხვებისაგან. შიშველი ხომ არ გაიქცევა? მაგრამ ამ შემთხვევაშიც გაქცეულს მისი ყური გასცემს. დასასრულ, შეიძლება კიდევ შეიქმნას იმის საშიშროება რომ ისინი მოინდომებენ სახელმწიფოს წინააღმდეგ შეთქმულების

მონყოფას, თითქოს და რომელიმე ცალკეულ ოლქს შეიძლება გაუჩნდეს ასეთი სურვილი წინასწარ სხვა ოლქების მონებთან შეუთანხმებლად და დაუკითხავად. მაგრამ არათუ შეთქმულება მოაწყონ, მათ მისაღმებაც და სასაუბროდ შეკრებაც აკრძალული აქვთ. აქვე უნდა ვაღიაროთ, რომ ისინი უშიშრად გაანდობენ თავიანთ ამხანაგებს მხოლოდ ისეთ გეგმას რომლის დათარგმნაც, როგორც ცნობილია, სახიფათოა ხოლო გაცემა - ძალიან ხელსაყრელი. მეორე მხრივ არცერთ მონას არ დაუკარგავს იმის იმედი რომ თუ იგი მორჩილი და თავმდაბალია თავის შეცდომის გამოსწორებას ცდილობს, შეიძლება თავისუფლება დაუბრუნონ. სწორედ ასე ატილდობენ ყოველწლიურად რამდენიმეს. მათი მოთმინებისადმი პატივისცემის ნიშნად“, - ვთქვი და თან დაუშემა, რომ ვერ ვხედავ იმის საფუძველს, თუ რატომ არ შეიძლება ასეთმა მოქმედებამ გაცილებით მეტი ნაყოფი გამოიღოს ინგლისშიც, ვიდრე იმ სამართალმა, რომელსაც ასეთ ქება-დიდებას ასხამდა ხსენებული სჯულის მცოდნე. მაშინ ამ უკანასკნელმა შენიშნა: „არასოდეს არ შეიძლება მსგავსი რამის შემოღება ინგლისში, რადგან ამით სახელმწიფოს უდიდესი საფრთხე დაემუქრება“, - თქვა და თავი გადაიქნია, გუჩი აიბზუა და გაჩუქდა. ყველა იქ მყოფი მაშინვე დაეთანხმა მის სიტყვებს. მაშინ კარდინალმა თქვა: „ძნელია განჭვრეტა, მოჰყვება თუ არა ამას წარმატება, რადგან არაერთი წინასწარი ცდა არ ჩატარებულა. მაგრამ თუ სასიკვდილო განაჩენის გამოცანისას მეფე ბრძანებს სიკვდილით დასჯის გადადებას, მაშინ შესაძლებელია მათი ჩვეულების გამოყენება და თავშესაფრების უფლებების შეზღუდვა. და, აი, აქ, თუ კი საქმის შედეგი მის სარგებლობას დაამტკიცებს სწორი იქნებოდა ამ წესის შემოღება; წინააღმდეგ შემთხვევაში იმათი დამსახურებული სიკვდილით დასჯა, ვინც უკვე განკიცხულია, ისევე სასარგებლო იქნებოდა სახელმწიფოსათვის და ისევე სამართლიანი, თითქოს იგი აღრევე მომხდარიყოს. ამასთან, ამას არაერთი საფრთხე არ შეიძლება მოჰყვეს. კიდევ მეტიც, ჩემი აზრით, ასეთი ზომების გამოყენება დიდი წარმატებით შეიძლება მანანნალების მიმართაც. თორემ მრავალრიცხოვანი კანონების გამოცემის მიუხედავად, ჩვენ ვერავითარ შედეგს ვერ მივაღწიეთ მათ ალაგმვაში“.

როგორც კი კარდინალმა თქვა ეს, ყველამ ერთხმად მოინონა მისი აზრი, მე კი უფრო აღრე ვთქვი იგივე, მაგრამ ჩემს ნათქვამს ათვალისწინებით შეხვდნენ. განსაკუთრებით მოინონეს კარდინალის აზრი მანანნალებზე, ვინაიდან ეს უკვე მისი საკუთარი დამატება იყო.

არ ვიცი, უკეთესი ხომ არ იქნება გაჩუქდე იმაზე რაც შემდეგ მოხდა. ეს სასაცილოა, მაგრამ მაინც გიამბობთ, რადგან არცთუ ისე ურიგო ამბავია და გარკვეული კავშირიც აქვს ამ საგანთან.

ჩემი კამათის დროს შემთხვევით იქ იდგა ერთი მუქთახორა, რომელსაც, როგორც ჩანს, სულელად უნდოდა მოეჩვენებინა თავი, მაგრამ ვაი, რომ მართლაც ძალიან ჰგავდა მას. მისი ხუმრობა რომლითაც საზოგადოების გაცნებას ცდილობდა, იმდენად უკბილო იყო, რომ მასზე უფრო ეცინებოდათ, ვიდრე მის სიტყვებზე. მაგრამ, წარმოიდგინეთ, ზოგჯერ მაინც

წამოსცდებოდა ხოლმე რაიმე ჭკვიანური, ხომ გაგიგონიათ, ცდა ბედის მონახევრეაო⁴³. ერთ-ერთმა სტუმარმა შენიშნა, რომ მე ჩემს სიცივეში სათანადო ზომები მივიღე ქურდობის საწინააღმდეგოდ, კარდინალმა მანანალები ახსენა და ახლა სახელმწიფოს ისლა დარჩენია, მხოლოდ იმათზე იზრუნოს, ვინც სილატაკემდე ავადმყოფობამ ან სიბერემ მიიყვანა და საკუთარი თავის რჩენის უნარი აღარ აქვს. მაშინ ზემოხსენებულმა მიქტახორამ შენიშნა: „ნება მომეცით და ამასაც კარგად მოვაგვარებ. ძალიან მინდა თავიდან მოვიცილო ასეთი ხალხი. ისინი ხშირად მახებრებენ თავს ფულის გაუთავებელი თხოვნით და შესანყალბელი ოხვრით, მაგრამ მათ წუნუნს ჩემთვის გროშიც არ დაუცინცლავს. ყოველთვის ორიდან ერთი გამოდიოდა: ან მე არ მინდოდა მიმეცა, ანდა არც შემეძლო, რადგან არაფერი გამაჩნდა. ამიგომ ახლა მათ ჭკუა იხმარეს და, როცა ხედავენ, რომ მოვდივარ, თავს აღარ იწბილებენ და ჩუმად მატარებენ. ისინი არაფერს გამოელიან ჩემგან, თითქოს მღვდელი ვიყო და, აი, შემომამეცეს კანონი, რომ ყველა ეს მათხოვარი განანილდეს და მოთავსდეს ბენედიქტინელთა მონასტრებში⁴⁴ - მამაკაცები ბერებად, ხოლო ქალები - მონაზვნებად“. კარდინალმა გაიღიმა რადგან ეს ხუმრობად მიიღო, დანარჩენებმა კი სინამდვილედ ჩათვალეს.

მაგრამ მღვდლებისა და მონაზვნების შესახებ ამ შენიშვნამ განსაკუთრებით გაამხიარულა ერთი სწავლული ღვთისმეტყველი, თანაც ისე, რომ მასაც მოუნდა გახუმრება, თუმცა მეტად პირქუში იყო. „მაგრამ ამ შემთხვევაშიც კი, - შენიშნა მან, - თავიდან ვერ მოიშორებ მათხოვრებს, თუ არ იფიქრებ ჩვენზე - ბერებზე“. „ეს ხომ უკვე გათვალისწინებულია, - მიუგო მიქტახორამ - კარდინალმა საუცხოოდ იზრუნა თქვენზე, როდესაც გამოიგანა დადგენილება მანანალებათა დაკავებასა და შრომაში ჩაბმაზე. თქვენ ხომ მთავარი მანანალები ბრძანდებით“. ამ სიტყვებზე ყველამ კარდინალს შეხედა და შეამჩნიეს, რომ იგი არც ცდილობდა ამის უარყოფას. ბერის გარდა ეს შენიშვნა ყველამ დიდი სიამოვნებით მიიღო, იგი კი (რაც არცაა გასაკვირი), გაცხებული ასეთი ენაშნარობით, გაშმაგდა და იმდენად განინმაგდა თავი ვეღარ შეიკავა და მოჰყვა ლანძღვას. მან მონინააღმდეგეს ცუდლუგი, არამზადა, ცილისმნამებელი და ნაწყმედის ნაშიერი უწოდა, თანაც საშინელი მიქარის სიტყვებს იშველიებდა საღვთო წიგნიდან. მაშინ მასხარამ თავისი ხელობა მთლიანად მოიმარჯვა და ნამდვილ ხუმრობაზე გადავიდა: „ნუ განრისხდები კეთილო ძმაო, - მიუგო მან, - საღვთო წერილში ნათქვამია: მოთმინებითა თქვენითა მოიპოვეთ სული თქვენიო“. ამაზე ბერმა (ზუსტად დავიმონძე მის სიტყვებს) ასე უპასუხა: „მე არ ვბრაზობ, გაიძვერავე; ყოველ შემთხვევაში არ ვცოდავ. მეტსაღმუნეც ამბობს: რისხავდეთ, მაგრამ არა სცოდავდეთ⁴⁵“. შემდეგ კარდინალმა მორიდებულად ურჩია ორივეს შეეკავებინათ თავი. მაშინ ბერმა შენიშნა: „არა, მეუფეო, მე ისე ვლაპარაკობ, როგორც უნდა ვლაპარაკობდე, კეთილი განზრახვით“. წმინდანებს ხომ

⁴³ ცდა ბედის მონახევრეაო... - ანდაზა „კამათლებს ხშირად თუ გაავორებ, შეიძლება ვენერაც დასვა“. „ვენერას“ რომაელები თამაშის დროს კამათლების ხელსაყრელ ვანლაგებას უწოდებდნენ. ერაზმ როტერდამელის „ადავიაში“ ეს ანდაზა შემდეგნაირადაა ახსნილი: „ხშირი თამაშით შეიძლება მოიგო არა ოსტატობის, არამედ შემთხვევის წყალობით“. (Crebo iacti iaci aliquardo venerem).

⁴⁴ ბენედიქტინელთა მონასტრებში... - დასავლეთევროპის უძველესი კათოლიკური ორდენი, დაარსებული წმ. ბენედიქტე ნურსიელის მიერ (482-543) მონტე კასინოში. ბენედიქტინელთა საბატო უმნიშვნელოვანეს კულტურულ ცენტრს წარმოადგენდა.

⁴⁵ „რისხავდეთ, მაგრამ არა სცოდავდეთ“... - ფსალმუნი 4,5.

კეთილი განზრახვა ჰქონდათ, ამიგომა ნათქვამი: შენს სახელზე ეჭვიანობამ შემჭამა⁴⁶, ეკლესიებშიც ხომ გალობენ: „ელისეს ვინ დასცინოდა, როს ტაძარში შედიოდა“. მათ შენიშნეს მელოტი ელისეს⁴⁷ თავგამოდება, - ისევე როგორც ალბათ ეს დამცინავი, მასხარა და უბრდელი ამბობს. „შენ,- უპასუხა კარდინალმა, - ალბათ კეთილი სურვილები გამოძრავებს, მაგრამ უფრო სწორად, ყოველ შემთხვევაში, უფრო გონივრულად მოიქცევი, თუკი არ მოინდომებ სულელ და სასაცილო ადამიანთან გაპაექრებას“. „არა, მეუფეო, - უპასუხა მან, - მე არ მოვიქცეოდი უფრო გონივრულად. თვით უბრძნისი სოლომონიც ხომ ამბობს: „სულელს მისი სისულელის მიხედვით უპასუხეო⁴⁸“. „სწორედ ასე ვიქცევი ახლა და მივუთითებ მას ორმოზე, რომელშიც ძალე აღმოჩნდება, თუ კარგად არ გაუფრთხილდა თავს. და თუკი ელისეს მრავალმა მასხარად ამგდებმა ამ ერთადერთი მელოტის თავგამოდება შენიშნა მაშინ რამდენად უფრო ძლიერად იგრძნობს ამას თავისი ურიცხვი ძმის ერთი მასხარად ამგდები ძმებისა, რომელთა შორის ბევრია მელოტი? ამასთან ჩვენ პაპის ბულა გვაქვს, რომლის მიხედვით, ყველა ვინც ჩვენ დაგვცინის განიკვეთება ეკლესიიდან“. კარდინალმა იგრძნო, რომ ყველაფერს ამას ძალე არ მოელებოდა ბოლო, მუქთახორას თავი დაუკრა, გაისტუმრა და საუბარი ოსტატურად გადაიტანა სხვა თემაზე, ხოლო ცოცხა ხნის შემდეგ სუფრიდან წამოდგა, ჩვენც გამოგვეშვიდობა და მთხოვნელ ხელქვეითთა საქმეებში გაერთო.

„აი, ჩემო მორ, რა გრძელი ამბით მოგაბეზრე თავი; ძალიან მერიდებოდა ასე დიდხანს მასლაათი, მაგრამ, ერთი მხრივ, შენ ძალიან გინდოდა ეს, ხოლო მეორე მხრივ, ვამჩნევდი როგორ ხარბად მისმენდი. მაგრამ მე, თუნდაც ძალიან მოკლედ, უნდა მომეყოლა ეს შენთვის ვინაიდან იმავე პირებმა რომლებმაც უარყვეს ჩემ მიერ გამოთქმული აზრი მაშინვე მოინონეს იგი კარდინალის დადებითი შეფასების შემდეგ. ისინი ელაჭუცებოდნენ მას იმ ზომამდე, რომ ეპირფერებოდნენ თვით მისი მუქთახორის მონაჩმხსსაც კი, რომელიც, თუმცა კარდინალმა ხუმრობად მიიღო, მათ კინალამ მნიშვნელოვნად მიიჩნიეს, აქედან შენ შეგიძლია განსაზღვრო თუ რა ფასი გვექნებოდა მე და ჩემს აზრებს კარისკაცთა თვალში“.

რა თქმა უნდა, ჩემო რათაელ - ვუპასუხე მე, - დიდად მასიამოვნე, იმდენად გონივრული და იმავე დროს დახვეწილი იყო შენი სიტყვები, გარდა ამისა შენი საუბრის დროს თავი სამშობლოში მეგონა, თითქოს ბავშვობა დამიბრუნდა კარდინალის გახსენებაზე, მე ხომ მის კარზე ვიზრდებოდი. ჩემო რათაელ, თუმცა ყოველთვის ძალიან ძვირფასი იყავ ჩემთვის, არ დაიჯერებ ახლა კიდევ რამდენი მოგემატა ჩემს თვალში იმის გამო, რომ ასეთი მონინებით ეპყრობი იმ კაცის ხსოვნას. მაგრამ, მაინც, ჯერ არაფითარ შემთხვევაში არ შემიძლია აზრის შეცვლა. სახელდობრ, თუკი გადაწყვეტ, არ მოერიდო ხელმწიფეთა სასახლეებს, მაშინ შენი რჩევებით ძალიან დიდი სარგებლობის მოგანა შეგიძლია საზოგადოებისათვის. ამიგომ ამის

⁴⁶ [46] „შენს სახელზე ეჭვიანობამ შემჭამა“... - ფსალმუნი, 68, 10.

⁴⁷ ელისე - ძველ ებრაელთა წინასწარმეტყველი. მის მელოტ თავს ერთხელ ბიჭებმა დასცინეს. ელისე განრისხდა, მუდარით შესთხოვა ღმერთს დახმარებოდა შურისძიებაში. უსმინა ღმერთმა: ტყიდან ორი დათვი გამოვიდა და ორმოცდაორი ბავშვი დაგლიჯა.

⁴⁸ „სულელს მისი სისულელის მიხედვით უპასუხე“ - შეცვლილი ციტატა სოლომონისეულ იგავთა წიგნიდან, სადაც ნათქვამია: „სულელს მისი სისულელის მიხედვით არ უპასუხო, რათა თვითონ შენ მას არ დაემსგავსო“.

შესრულება გეგალება, პირველ ყოვლისა, როგორც პატიოსან ადამიანს. შენი პლატონიც ხომ თეძრობს, რომ სახელმწიფოში, მხოლოდ მაშინ დაისადგურებს ბედნიერება როცა თელოსოფოსები დაიწყებენ მეფობას, ან მაშინ, როცა მეფენი გათელოსოფოსდებიან. არც თუ მალე დადგება ეს ბედნიერი დღე, ჩემო რათეაელ, თუ თელოსოფოსები არ ისურვებენ თავიანთი რჩევები გაუზიარონ“. „არა, - მიპასუხა რათეაელმა, - თელოსოფოსები არც იმდენად უმაღურები არიან, რომ ეს დიდი სიამოვნებით არ გააკეთონ. პირიქით, ბევრმა უკვე შეასრულა კიდევ ეს თავისი წიგნების გამოცემით, ოლონდ კი ძლიერნი ამა ქვეყნისანი მისდევნებოდნენ მათ რჩევებს. მაგრამ პლატონი უეჭველია კარგად ხედავდა რომ თუ მეფენი თვითონ არ გახდებიან თელოსოფოსები მაშინ ისინი, ბავშვობიდანვე მცდარი აზრებით გამსჭვალულნი და დაავადებულნი, ბოლომდე არასოდეს მოინონებენ თელოსოფოსთა გეგმებს. ეს თვით პლატონმა გამოსცადა დიონისიონისის კარზე⁴⁹. როგორ, შენ ერთი წუთით მაინც თეძრობ, რომ თუკი მე რომელიმე მეფეს შევთავაზებ გონივრული კანონების პროექტს და შევეცდები აღმოვფხვრა ბოროტი და დამღუპველი თესლები მის კარზე, დაუყონებლივ არ გამაგდებენ და მასხარად არ ამიგდებენ? წარმოიდგინე, რომ გალიის მეფის კარზე⁵⁰ ვარ, მის მრჩევლად ვითვლები და მეგად საიდუმლო თათბირზე რომელსაც თვით მეფე ხელმძღვანელობს უჭკვიანეს ადამიანთა წრეში გულდასმით ვიხილავთ საკითხს, თუ რა საშუალებებითა და ხრიკებით შეუძლია მეფეს მედიოლანუმის⁵¹ შენარჩუნება, ხელიდან გამსხლტარი ნეაპოლის⁵² კვლავ დაბრუნება, ხოლო შემდეგ ვენეტების დარბევა⁵³, მთელი იტალიის დამორჩილება⁵⁴, ძალაუფლების მოპოვება ფლანდრიაზე, ბრაბანტზე, ბოლოს მთელ ბურგუნდიაზე⁵⁵ და, გარდა ამისა სხვა ხალხებზე, რომელთა სამეფოებს ის თეძრობით უკვე არაერთხელ დასხმია თავს. აქ ერთ-ერთი მრჩეველი წინადადებას აძლევს მეფეს ვენეტებთან დაამყაროს კავშირი, რაც მანამ დარჩებოდა ძალაში, სანამ ხელსაყრელი იქნებოდა მეფისთვის, შეაგყობინოს მათ თავიანთი გეგმები დაუტოვონ კიდევ მათთვის ნადავლის გარკვეული ნაწილი, რათა უკანვე მოსთხოვონ საქმის სასურველად დაბოლოების შემთხვევაში; მეორე სთავაზობს მეფეს გერმანელთა დაქირავებას⁵⁶, მესამე - ჰელვეტთა ფულით მოსყიდვას, მეოთხე აცხადებს, რომ

⁴⁹ დიონისიონისის კარზე... - დიონისიონისის უმცროსი - სიცილიის მმართველი(ძვ. წ. 367-343). მან პლატონი თავის კარზე მიიწვია, რათა სახელმწიფოს მართვა- გამგებლობა შეესწავლა, მაგრამ პლატონმა დიონისიონისზე სერიოზული გავლენა ვერ მოახდინა, თვითონ პლატონი კარისკაცთა ინტრიგების ქსელში გაება და მისი სიცოცხლე საფრთხეში აღმოჩნდა.

⁵⁰ გალიის მეფის კარზე... - 1515 წელს საფრანგეთის სამეფო ტახტზე ავიდა ფრანსუა I (1515-1547), რომელიც აგრძელებდა თავისი წინაპრების შარლ VIII და ლუი XII დანწყებულ პოლიტიკას - ომებს იტალიაში. საუბარია იმის შესახებ, თუ ვის ეკუთვნის მილანო და ნეაპოლი (საფრანგეთს თუ იტალიას).

⁵¹ მედიოლანუმი...-თანამედროვემილანო, რომელიც იმდროისათვის ეკუთვნოდა ვისკონტთა გვარის მთავრებს. ვალენტინავისკონტი ფრანკთა მეფის ლუი XII (1498- 1515) ბებიაცი.

⁵² ხელიდან გამსხლტარი ნეაპოლი... - ეს ეპითეტი იმ ვარემოებით აიხსნება, რომ ნეაპოლი ცდილობდა შეენარჩუნებინა დამოუკიდებლობა და არ დანებებოდა ფრანგ მეფეებს, რომლებიც მის ხელში ჩაგდებას ლამობდნენ.

⁵³ ვენეტების დარბევა... - კამბრეს 1508 წლის ხელშეკრულების თანახმად, ვენეტია (ახლანდელი ვენეცია) და მისი ოლქი განაწილდა ლუი XII, ფერდინანდ არაგონელს, მაქსიმილიანე I ავსტრიელსა და ჰაპსბურგებს შორის.

⁵⁴ მთელი იტალიის დამორჩილება... - იმ დროისათვის იტალია შედგებოდა ხუთი დამოუკიდებელი სახელმწიფოსა (მილანო, ფლორენცია, რომი, ვენეცია დანეაპოლი) და წვრილი ფეოდალური სამფლობელოებისაგან.

⁵⁵ ძალაუფლების მოპოვება ფლანდრიაზე, ბრაბანტზე... მთელ ბურგუნდიაზე ... - 1477 წელს საფრანგეთის მეფე ლუი XI ბურგონის ჰერცოგის შარლ თამამის დაღუპვის შემდეგ ხელთ იგდო ბურგონი. შარლ თამამის ასულის მარი ბურგონელისა და მაქსიმილიანე I ავსტრიელის ქორწინების შემდეგ ფლანდრია და ბრაბანტი ავსტრიის ხელში გადავიდა.

⁵⁶ გერმანელთა დაქირავება... - გერმანელებსა და შვეიცარიელებს იმ დროისათვის ხშირად ქირაობდნენ სხვადასხვა სახელმწიფოები სამხედრო სამსახურისათვის.

ფულის ძლიერებით შეარბილონ მისი უდიდებულესობა იმპერატორის⁵⁷ რისხვა, მეხუთეს აუცილებლად მიაჩნია საქმის მოგვარება არაგონის მეფესთან⁵⁸ და მშვიდობის საზღაურად უარის თქმა უცხო ნავარის სამეფოზე⁵⁹, მეექვსე სთავაზობს კრებას რალაც საქონლით იმედებით გააბრუნონ კასტილიის მეფე⁶⁰ და გარკვეული ყოველწლიური გადასახადით გადმოიბირონ თავის მხარეზე თუნდაც რამდენიმე წარჩინებული კარისკაცი. აქ წამოიჭრა მთავარი დაბრკოლება - როგორი გადაწყვეტილება მიიღონ ინგლისის მიმართ. გამოთქვა აზრი, რომ ყოველ შემთხვევაში, საჭიროა მასთან მოლაპარაკება მშვიდობის საკითხზე და ასეთი არამყარი კავშირის განმტკიცების საიმედო კავშირით, საჭიროა ინგლისელებს მეგობრები ვუნდოთ, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს რომ ისინი არ არიან მეგობრები. ამიტომ ყოველთვის შემართული უნდა გყავდნენ სკოტები⁶¹ და ოდნავ ამოძრავებისთანავე მიუსიოთ ისინი ინგლისელებს. ამისათვის საჭიროა ფარულად (ამის აშკარა განხორციელებას სამოკავშირეო ხელშეკრულებანი უშლის ხელს) დაუჭიროთ მხარი რომელიმე წარჩინებულ ღვენილს, რომელიც ამტკიცებს, რომ ეს სახელმწიფო მას ეკუთვნის, და ამ საშუალებით დაუბრუნოთ ჩვენთვის საეჭვო ხელისუფალი. ასე რომ, როგორც ვთქვი, თუკი ასეთ დაძაბულ ვითარებაში როდესაც ამდენი გამოჩენილი მრჩეველი ერთმანეთს არ აცლის თავისი საომარი გეგმების შეთავაზებას, უცებ ავღვები და შევთავაზებ იალქნები უკუღმა შემოაბრუნონ, ვურჩევ თავი დაანებონ იგალიას და ვეცყო, რომ საჭიროა სახლში ჯდომა, რადგან მარტო გალიის სახელმწიფოც მეტისმეტად დიდია იმისათვის, რომ მას სათანადოდ მართავდეს ერთი ადამიანი, და ამიტომ მეფემ უარი უნდა თქვას სხვა მიწების დაპყრობაზე, როგორ თქვით, როგორ მომეცეოდნენ მე?! შემდეგ შემძლო მათი ყურადღება მიმექცია და მომეყვანა მაგალითი ახორიელთა⁶² ცხოვრებიდან, გამეცნო ხალხი რომელიც უტოპის კუნძულის პირდაპირ, მისგან სამხრეთ-აღმოსავლეთით ცხოვრობს. სწორედ ისინი აწარმოებდნენ ოდესღაც ომს. რათა თავიანთი მეფისათვის დაეპყროთ სხვა სამეფო, რომელიც, როგორც იგი ამტკიცებდა, მეძვიდრეობით ეკუთვნოდა ძველისძველი ნათესაური კავშირების ძალით. როცა, ბოლოსდაბოლოს, დაიპყრეს ეს სამეფო, სულ მალე იგრძნეს, რომ მისი შენარჩუნება არანაკლებ ძალებს მოითხოვდა ვიდრე მის მოპოვებაზე დაიხარჯა. ახალი ქვეშევრდომნი შინაგანად მუდამ უკმაყოფილონი იყვნენ ან უცხოელთა დარბევის მსხვერპლი ხდებოდნენ. ამიტომ გამუდმებით საჭირო იყო ბრძოლა ან მათ წინააღმდეგ, ან მათ დასაცავად, რის გამოც ვერასდროს ვერ ახერხებდნენ ჯარის დათხოვნას, ამავე დროს კი ახორიელნი თვითონ ძარცვავდნენ საკუთარ თავს - ფული საზღვარგარეთ გადიოდა, ისინი კი სისხლს ღვრიდნენ

⁵⁷ უდიდებულესობა იმპერატორი... - ივლისხმება „რომის საღვთო იმპერიის“ იმპერატორი მაქსიმილიანე I ავსტრიელი (1493-1519).

⁵⁸ არაგონის მეფე... - ფერდინანდ არაგონელი (1474-1516) - ინგლისის მეფის ჰენრი VIII პირველი ცოლის ეკატერინე არაგონელის მამა. 1512 წელს ფერდინანდმა დაიპყრო ნავარის სამეფოს სამხრეთ ნაწილი, რომელიც 1515 წელს კასტილიის სამეფოს შემოუერთდა.

⁵⁹ ნავარის სამეფო... - საფრანგეთსა და ესპანეთს შორის, პირენეის კალთებზე. იგი დინასტიური ქორწინების მეშვეობით გადადიოდა ხან ერთი და ხან მეორე ფრანგი დიდებულის ხელში, თუმცა არაგონის მეფეები მუდამ აცხადებენ პრეტენზიას მასზე.

⁶⁰ კასტილიის მეფე... - კასტილია - ესპანეთის ოლქი, ესპანეთის უდიდესი სამეფო. „უტოპის“ შექმნის წლებში წარმოებდა მოლაპარაკება კასტილია-საფრანგეთის კავშირის თაობაზე, კასტილიის პრინც კარლოსსა და ლუი XII-ის ასულის დინასტიური ქორწინების გზით.

⁶¹ შემართული უნდა გყავდნენ სკოტები... - საფრანგეთი მხარს უჭერდა სკოტების ანუ შოტლანდიელების მტრობას ინგლისის მიმართ და ომის შემთხვევაში იმედოვნებდა მათთან კავშირის დამყარებას.

⁶² ახორიელები... - ბერძნ. უარყოფითი ნაწილაკი და „ქვეყანა“, ე. ი. „არარსებული ქვეყნის“ მცხოვრებნი.

უმაქნისი და ამავე დროს უცხო დიდებისათვის. ბოლოს მიხვდნენ, რომ მშვიდობა ასე ვერ განმტკიცდებოდა, ომმა წაბილწა ზნეობა მთელ სახელმწიფოში, მოსახლეობა ძარცვა-გლეჯას შეეჩვია, ხელი მიჰყვეს მკვლელობას, აბუხად იგდებდნენ კანონებს, ამავე დროს მეფე, რომლის ყურადღება ორ სახელმწიფოს შორის ნაწილდებოდა, აღარ შეეძლო რომელიმე ერთზე ებრუნა გამორჩეულად. როცა უკვე აშკარა გახდა, რომ ამ დიდ გასაჭირს ბოლო არ უჩანდა მოითათბირეს და შესთავაზეს მეფეს თავისთვის რომელიმე ერთი ქვეყანა დაეტოვებინა, რომელიც სურდა, ვინაიდან ორი ქვეყნის მართვის ძალა არ შესწევდა. ისინი ამბობდნენ, რომ მეტად ბევრი არიან იმისათვის, რომ მათი მართვა შეეძლოს ნახევარ მეფეს, ხოლო, მეორე მხრივ, ნება ვინ დაყაბულდება იმაზე, რომ თუნდაც საქონლის მწყემსიც კი სხვასთან საზიარო ჰყავდეს? ამრიგად ეს კეთილი მონარქი იძულებული გახდა ახალი სამეფო დაეთმო თავისი ერთი მეგობრისათვის (რომელიც იქიდან მალე განდევნეს) და თვითონ ძველს დასტურებოდა. გარდა ამისა, მე რომ მერჩია მეფისათვის, რომ ყველა ეს საომარი წამონწყება, რომლებსაც არევ-დარევა შეაქვთ ხალხის ცხოვრებაში, გააღატაკებს მის სალაროს, ქვეშევრდომებს და რაიმე შემთხვევითობის გამო შეიძლება სულაც უშედეგოდ დამთავრდეს და შემეთავაზებინა მისთვის ებრუნა მამა-პაპათაგან მემკვიდრეობით ნაბოძებ სამეფოზე, შეძლებისდაგვარად აყვავებინა იგი, შეეყვარებინა თავისი ქვეშევრდომი, დაემსახურებინა მათი სიყვარული, ეცხოვრა მათთან ერთი ცხოვრებით, ემართა ისინი ღმობიერად და თავი დაენებებინა სხვა ქვეყნებისათვის, ვინაიდან ის, რაც მას ერგო, საკმარისზე მეტია თავისი მოცულობით, - როგორ ფიქრობ, ჩემო მორ, როგორი განწყობილებით მიიღებდნენ ისინი ამგვარ სიტყვებს?“ „რა თქმა უნდა, არცთუ დიდი სიამოვნებით“, - მიუგე მე.

„მაშინ ნავიდეთ წინ, - თქვა მან. - დაუშვათ, რომ რომელიმე მეფის მრჩეველნი მასთან საუბარში განიხილავენ და იგონებენ საშუალებებს განძის გასამდიდრებლად. ერთი წინადადებას იძლევა გაზარდონ მონეტის ღირებულება⁶³, როდესაც ფულის გადახდა იქნება საჭირო, და დასცენ მისი ფასი, როცა საჭირო იქნება ფულის შეგროვება, - ამრიგად შესაძლებელი გახდება დიდი თანხის გადახდა ფულის მცირე რაოდენობით და პაგარა თანხით დიდის შესყიდვა. მეორე სთავაზობს მეფეს ომისათვის მოჩვენებით მზადებას და ამ გზით ფულის შეგროვებას, ხოლო ამ მიზნის მიღწევის შემდეგ საბეიძო ზავის დადებას წმინდა მღვდელმსახურების თანხლებით და ამ გზით უბრალო ხალხში ისეთი წარმოდგენის შექმნას ვითომდა კეთილმა მეფემ აღამიანებზე ბრუნვის გამო შეწყვიტა სისხლისღვრა⁶⁴; მესამემ, ვთქვათ ამოქექა, რომელიღაც ძველისძველი ჭიანჭამი კანონები⁶⁵, უქმად ყოფნისაგან მოძველებულნი და რადგან აღარავის ახსოვს მათი არსებობა, ყველა არღვევს მათ და ამიგომ საჭიროა ჭარიმის გადახდევინება; აქედან მიღებული შემოსავალი უფრო უხვი და საპატიო იქნება, ვიდრე სხვა გზით მიღებული, რადგან იგი სამართლიანობის ნიღბით იქნება დაფარული; მეოთხის აზრით, დიდი ჭარიმის შიშით საჭიროა ისეთი ბევრი რაიმის აკრძალვა, რაც ხალხის ინტერესებს

⁶³ გაზარდონ მონეტის ღირებულება... - ამგვარ ოპერაციებს მიმართავდნენ ინგლისის მეფეები ედუარდ IV და ჰენრი VII.

⁶⁴ შეწყვიტა სისხლისღვრა... - აქ საუბარია იმის შესახებ, რომ ინგლისის მეფემ ჰენრი VII 1492 წელს საომარი ოპერაციების დაწყებამდე საფრანგეთთან ზავი დადო.

⁶⁵ ამოუქექია ჭიანჭამი კანონები... - ეს ფაქტი მართლაც მოხდა ჰენრი VII-ს მეფობის ხანაში.

ენინააღმდეგება, ხოლო შემდეგ მიღებული ფულის განაწილება მათ შორის, ვის მოგებასაც განსაკუთრებით ზღუდავს ეს კანონი; ამრიგად, შესაძლებელია ხალხის გულის მოგება და ორგვარი სარგებლის მიღება: ერთი მხრივ ჯარიმდებიან მხოლოდ ისინი, ვინც ამ ბედში მოგებისადმი სიხარბემ მოაქცია, ხოლო მეორე მხრივ, პრივილეგიების მაღალი სატასური სრულიად ეთანხმება მშვენიერ ზნეობრივ თვისებებს იმ მეფისას, რომელიც ძნელად თუ აჩუქებს რომელიმე კერძო პირს ისეთ რამეს, რაც ხალხის ინტერესებს ეწინააღმდეგება, და ისიც მხოლოდ მაღალი სატასურით; მეხუთე არწმუნებს მეფეს, რომ საჭიროა მოსამართლეთა მიმხრობა, ისინი ყოველგვარი საქმის გადანწყვეტისას მეფის უფლებებს მიიღებენ მხედველობაში, გარდა ამისა საჭიროა მათი თავმოყრა სასახლეში და საქმეთა გარჩევა მეფის თანდასწრებით; მაშინ მეფის არცერთი საქმე არ იქნება იმდენად უსამართლო, რომ რომელიმე მოსამართლემ ან წინააღმდეგობის სურვილით ან იმის სირცხვილით, რომ იგივე არ გაიმეოროს, ანდა მბრძანებლის კეთილგანწყობის მოპოვებით დაბრძანებულმა ვერ მოძებნოს ამ საქმის განხილვაში რაიმე ხვრელი რომელიც შარის მოღების საშუალებას არ იძლეოდეს. ამრიგად მოსამართლეთა აზრის სხვადასხვაობისას თავისთავად სრულიად ნათელი საქმე ინვეს აზრთა გაცვლა-გამოცვლას, ხოლო ჭეშმარიტება მოითხოვს კამათს და სწორედ ეს აძლევს მეფეს საშუალებას, რომ კანონი თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს; სხვები ეთანხმებიან მას ან სირცხვილის ან შიშის გამო, ამიტომ ამის შედეგად აუცილებლად ცხადდება შესაბამისა განაჩენი; მეფისათვის ხმის მისაცემად ხომ ყოველთვის მოიძებნება საბაბი; ამისათვის საკმარისია მის მხარეზე იყოს ან სამართლიანობა, ან კანონი, ანდა დოკუმენტის დახლართული აზრი, ან, ბოლოსდაბოლოს, ის, რაც პატიოსან მოსამართლეთა თვალში კანონებზე მაღლა დგას - ხელმწიფის უცილობელი უპირატესობა⁶⁶. ყველა ეს მრჩეველი ერთხმად აღიარებს კრასუსის⁶⁷ მცნების სისწორეს იმის შესახებ, რომ ოქრო რაც არ უნდა ბევრი გქონდეს მაინც მისი არავითარი რაოდენობა არ ეყოფა მეფეს რომელსაც ჯარი ჰყავს შესანახი, და კიდევ, მეფე ვერასდროს ვერ მოიქცევა უსამართლოდ, ამისი დიდი სურვილიც რომ ჰქონდეს, ვინაიდან ყველა და ყველაფერი მას ეკუთვნის, ხოლო ყოველ ადამიანს აქვს იმდენი რამდენიც მეფემ დაუტოვა და არ ჩამოართვა თავისი გულმონყალების გამო.

ამასთანავე მეფისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ასეთი საკუთრება არც შეიძლება ნაკლები იყოს ვინაიდან მისი ძალაუფლების მთავარი დასაყრდენი ისაა, რომ არ მისცეს ხალხს სიმდიდრისა და თავისუფლებისაგან განებივრების საშუალება: ასეთი მდგომარეობის დროს ადამიანები არცთუ ისე ადვილად ურიგდებიან სასტიკ და უღმობელ ბრძანებებს, იმ დროს, როდესაც, პირიქით სიღატაკე და უკმარობა აჩლუნგებს განწყობილებას, აჩვევს მოთმინებას და დამონებულთ მეამბოხის კეთილშობილ სულს უსპობს. და, აი, აქ თუ ისევ ავდგები და დავინწყებ კამათს იმაზე, რომ ყველა ეს რჩევა მეფისათვის უღირსიცაა და

⁶⁶ ხელმწიფის უცილობელი პრეროგატივა... - პრეროგატივა განსაკუთრებულ უფლებას, უპირატესობას ნიშნავს. აქ თომას მორს მხედველობაში აქვს ცნობილი ინგლისური გამოთქმა: „მეფე არ ცდება“ (king does no wrong).

⁶⁷ კრასუსი... - მარკუს ლიკინიუს კრასუსი, უმდიდრესი კაცი მთელს რომში, ძვ. წ. 60 წელს პირველი ტრიუმვირატის წევრი იყო კეისარსა და პომპეუსთან ერთად. დაიღუპა, ძვ. წ. 53 წელს, პართელების წინააღმდეგ ლაშქრობის დროს.

დამღუპველიც, ვინაიდან არა მარტო მისი ღირსება, არამედ მისი უსაფრთხოებაც კი უფრო ხალხის კეთილდღეობაზეა დამოკიდებული, ვიდრე მეფის საკუთარ სალაროზე, შემდეგ აუხსნი, რომ ისინი მეფეს ირჩევენ თავისთვის და არა თვითონ მისთვის. სწორედ იმიტომ, რომ მეფის შრომისა და კეთილგანწყობის წყალობით კეთილად და უწყინარად იცხოვრონ და მეფესაც უფრო შეეფერება ხალხის კეთილდღეობაზე ზრუნვა, ვიდრე საკუთარ თავზე, ისევე როგორც მწყემსის მოვალეობა⁶⁸, რამდენადაც ის საქონელს მწყემსავს, უფრო საქონლის გამოკვება, ვიდრე საკუთარი თავისა; თუ ვიცავი, რომ მრჩეველები მწარედ სცდებიან, როცა ამბობენ, რომ ხალხის სიღატაკე მშვიდობის დაცვას ემსახურება - მართლაცდა სად ხდება უფრო მეტი აყალმაყალი, თუ არა ღატაკთა შორის? ვინ უფრო მეტად ისწრაფვის გადატრიალებისაკენ, თუ არა ის, ვისაც სრულიად არ მოსწონს არსებული წესწყობილება? ბოლოს, ვის უფრო უნდება თავხედური მოთხოვნილება, არეგ-დარევა გამოიწვიოს იმის იმედით, რომ რასმე გამოჩნდეს, ვიდრე იმას, ვისაც აღარათფერი აქვს დასაკარგი? თუ დავამტკიცებ, რომ როცა რომელიმე მეფე თავის ქვეშევრდომებში ისეთ ზიზღსა და სიძულვილს იწვევს, რომ მათი მორჩილებაში ყოლა მხოლოდ შეურაცხყოფით, ძარცვა-გლეჯითა და აღკვეთით ხალხის გაღატაკებამდე მიყვანის გზით შეუძლია, მაშინ, რა თქმა უნდა, მან უმჯობესია უარი თქვას სამეფოზე, ვიდრე შეინარჩუნოს იგი ისეთი საშუალებებით რომელთა დროსაც, თუ კი ის მაინც ახერხებს მბრძანებლის სახელის შენარჩუნებას, ყოველ შემთხვევაში კარგავს თავის ღირსებას. მეფის ღირსებას არ შეეფერება ძალაუფლების გამოყენება ღატაკთა მიმართ, ეს დასაშვებია უფრო მდიდართა და შეძლებულთა მისამართით. სწორედ ეს აღნიშნა მაღალი და კეთილშობილი გონების ადამიანმა ფაბრიციუსმა⁶⁹ თავის პასუხში - რომ ის არჩევს მდიდართა მართვას და არა მდიდრად ყოფნას. და, რა თქმა უნდა, იმის დაშვება, რომ ერთნი ფუფუნებასა და განცხრომაში ცხოვრობდნენ, ხოლო მეორენი კვნესოდნენ და გიროდნენ, ნიშნავს იყო ციხის და არა სამეფოს მცველი; დასასრულ, თუ ვიცავი, რომ სრულიად უმეცარია ექიმი, რომელსაც ავადმყოფის მკურნალობა მხოლოდ ავადმყოფობითვე შეუძლია, ასევე მან, ვისაც სხვა გზით არ შეუძლია მოქალაქეთა ცხოვრების წარმართვა, თუ მათ ცხოვრების სიკეთე არ წაართვა, უნდა აღიაროს თავისი უსუსურობა თავისუფალ ადამიანთა ცხოვრების მართვის საქმეში, უფრო მეტიც მან უარი უნდა თქვას ახირებულობაზე ან მედიდურობაზე: ამ ნაკლით ის ხალხში იწვევს ან ზიზღს ან სიძულვილს; მას სხვისთვის ზიანის მოუტანლად უნდა იცხოვროს საკუთარი სახსრებით და ერთმანეთს შეუფარდოს შემოსავალი და გასავალი, ალაგმოს ბოროტმოქმედება რათა ქვეშევრდომთა სამართლიანი გაძლიერებით უფრო აღმოფხვრას ბოროტმოქმედებანი, ვიდრე გაძლიერების საშუალება მისცეს მათ, იმ მიზნით რომ შემდეგ ამისათვის დასაჯოს სხვები; თუ დავინყებ მტკიცებას, რომ საჭირო აღარ არის იმ კანონთა აღდგენა, რომლებიც ცხოვრებამ უკუაგდო, განსაკუთრებით ისეთებისა, რომლებიც დიდი ხანია მოძველდა და არც თავის დროზე ყოფილა დიდად სასურველი. არასოდეს ჭარბის მომიზიგებით არ შეიძლება ისეთი რაიმის მიღება რის ნებასაც მოსამართლე არ მისცემდა

⁶⁸ მწყემსის მოვალეობა... - შდრ. პლატონის აზრს - „შენ ფიქრობ, რომ მცხვარეები ან მცხვრეები ცხვრის ან ხარების გამოკვებაზე ზრუნავენ, კვებავენ მათ, უვლიან და მხედველობაში აქვთ სხვა რამ და არა ბატონთა და საკუთარი თავის კეთილდღეობა“ (იხ. პლატონი, სახელმწიფო, I, 343).

⁶⁹ ფაბრიციუსი... - რომაელი კონსული და მხედართმთავარი ძვ. წ. II საუკუნეში.

არცერთ პატიოსან ადამიანს, როგორც უსამართლობითა და მოცუვებით მოპოვებულისას; და ბოლოს თუ განუძარცავ და შევთავაზებ აქ მაკარიელთა⁷⁰ კანონს, რომლებიც აგრეთვე უცხოების მახლობლად ცხოვრობენ?! - მათმა მეფემ ტახტზე ასვლის პირველსავე დღეს მსხვერპლშენიერვის საზეიმო აღსრულების შემდეგ, ფიცი დადო არასოდეს ჰქონოდა ერთდროულად სალაროში ათას გირვანქაზე მეტი ოქრო ან ამ ოქროს ღირებულების შესაბამისი ვერცხლი. ამბობენ, რომ ეს კანონი დაანესა ერთმა შესანიშნავმა მეფემ, რომელიც სამშობლოს კეთილდღეობაზე უფრო ზრუნავდა, ვიდრე თავის გამდიდრებაზე. ეს კანონი დაბრკოლებას უნდა წარმოადგენდეს ისეთი დიდი თანხების დაგროვების წინააღმდეგ, რამაც ხალხში მათი ნაკლებობა შეიძლება გამოიწვიოს. მეფე ხედავდა, რომ ეს თანხა საკმარისი იქნებოდა იმისათვის, თუ მას მოუხდებოდა ბრძოლა მეამბოხეებთან, ანდა მის სახელმწიფოს დასჭირდებოდა მტრის თავდასხმის მოგერიება. მაგრამ ეს თანხა საკმარისი არ იქნებოდა იმისათვის, რათა შესაფერისი განწყობილება შექმნილიყო სხვის სამფლობელოებზე თავდასასხმელად. აი, ეს იყო კანონის გამოცემის უმთავრესი მიზანი. მეორე მიზანი, მეფის აზრით, ის იყო, რომ ხალხში ყოველდღიურად საბრუნავი ფულის ნაკლებობა დაეძლიათ, ხოლო ვინაიდან მეფე ვალდებულია გასცეს ყველაფერი, რაც სალაროში დაგროვდა კანონით დადგენილი ოდენობის ზევით, ამის გამო მას არ დასჭირდებოდა საბაბის მოძებნა ქვეშევრდომთათვის წყნის მისაყენებლად. ასეთი მეფე შიშის ზარს დასცემს ბოროტმოქმედთა და კარგი მოქალაქეების სიყვარულს დაიმსახურებს. ასე რომ, თუკი ამ და ამგვარ ზემოთხამოთვლილ დებულებებს თავს მოვახვევ სრულიად სანინააღმდეგო აზრის მქონე ადამიანებს, მაშინ ყრუთა წინაშე მქადაგებელს ხომ არ დავემსგავსები?“

„რა თქმა უნდა, - ვუპასუხე მე, - თანაც როგორ ყრუთა წინაშე! მართალი გითხრათ, სულაც არ მაკვირვებს ეს, და უნდა ვაღიარო, აუცილებლადაც არ მიმაჩნია ამგვარი აზრების თავს მოხვევა და ისეთი რჩევების მიცემა, რომლებსაც, როგორც შენა ხარ დარწმუნებული, არასოდეს მიიღებენ. მართლაც, რა სარგებლობა უნდა მოუტანოს ან როგორ უნდა მოახდინოს გავლენა ასეთმა უცნაურმა გამოსვლამ იმათ განწყობილებაზე, ვის გულშიც ადრევე დაიბუდა სრულიად სანინააღმდეგო მოსაზრებამ? ახლო მეგობართა შორის გამართულ სასიამოვნო საუბრისას ამგვარი სქოლასტიკური ფილოსოფია⁷¹ შეიძლება სასიამოვნო აღმოჩნდეს, მაგრამ მეფეთა სათათბიროებში სადაც მეტად მნიშვნელოვანი და მეტად ავტორიტეტული საქმეები წყდება, ამის ადგილი არ არის“. „ზუსტად ამასვე ვამბობდი: მეფეებს არ სცალიათ ფილოსოფიისათვის - მეთქი“. ვუპასუხე მე, - იმ სქოლასტიკური ფილოსოფიისათვის, რომელსაც მიმაჩნია, რომ იგი გამოსადეგია ყველგან და ყოველთვის მაგრამ არის სხვა ფილოსოფიაც უფრო საჭირო, რომელმაც იცის თავისი ადგილი და მის ხელთ მყოფ პიესაში თავის როლს ბოლომდე კეთილსინდისიერად ასრულებს. აი, შენ სწორედ ასეთი ფილოსოფია უნდა გამოიყენო. აი, დაუშვით, რომ იდგმება პლავტუსის⁷² რომელიმე კომედია, სადაც საცოდავი მონები ერთმანეთზე სისულელეებს ჩმახავენ, შენ კი

⁷⁰ მაკარიელები... - ბერძნ. სიტყვიდან „ნეტარი“, „ბედნიერი“.

⁷¹ სქოლასტიკური ფილოსოფია... - „(ბერძნ. სიტყვიდან „სწავლული“) - შუა საუკუნეებში გაბატონებული ფილოსოფიური მიმდინარეობა, რომელიც ცდილობდა თეორიულად ფორმალურ-ლოგიკური არგუმენტებით დაესაბუთებინა ეკლესიის დოგმატები.

⁷² პლავტუსი... - ტიტუს მაქციუს პლავტუსი (ძვ. წ. - 254-184), რომელიც კომედიოვრად იყო.

უცებ მოველინები ფილოსოფოსის მოსასხამით სცენაზე, წარდგები ყველაზე წინ და დაიწყებ „ოქტავიან⁷³“ იმ ადგილის კითხვას, სენეკა რომ ნერონს ეკამათება. განა უკეთესი არ არის გამობვიდე და ხმა არ ამოიღო, ვიდრე შეუფერებელი ტექსტის კითხვით ასეთი ტრაგიკომედია მოაწყობ! შენ ხომ გაათუჯებ და დაამახინჯებ ამ პიესას, აურ-დაურევ ყველაფერს მაშინაც კი, თუ შენი დამატებანი დედანზე უკეთესი იქნება. გახსოვდეს რაც შეიძლება უკეთესად ითამაშე ის პიესა, რომელიც ხელთა გაქვს და ნუ დაანაგვიანებ მას ასე საშინლად იმით, რაც გაგახსენდება თუნდაც უფრო სრულყოფილი პიესიდან.

ასეთი მდგომარეობაა როგორც სახელმწიფოში, ისე მეფეთა თათბირებზეც. თუ არ შეიძლება ძირთვისვიანად ამოიძირკვოს არასწორი აზრები, თუ გულწრფელად ხარ დარწმუნებული, რომ არ შეგიძლია განკურნო ასე მტკიცედ ფესვგადგმული მანკიერებანი, შენ მაინც არ უნდა მიატოვო სახელმწიფო საქმეები, ისევე როგორც არ შეიძლება ხომალდის მიტოვება ქარიშხალში იმ მიზნით, რომ შენ ქარებს მაინც ვერ გაუმკლავდები. მაგრამ არც ის შეიძლება, ძალით მოახვიო თავს ახალი და უცნაური აზრები ხალხს, რომელიც პირიქით ფიქრობს, ვინაიდან ამ ახალ აზრებს მისთვის არაერთარი ფასი არ ექნება; შენ როგორმე სხვა გზით უნდა ეცადო შეძლებისამებრ ყველაფერი კარგად შეასრულო, ხოლო ის, რის მობრუნებაც კარგისაკენ არ შეგიძლია, შეეცადე ოდნავ მაინც გააკეთილშობილო, ხომ არ შეიძლება ყველაფერი კარგად იყოს მონყობილი, ყველა ადამიანი ხომ არ არის აუცილებლად კარგი. არა მგონია, რომ ეს სულ რამდენიმე წელში მოხდეს“.

„ამ საშუალებიდან სხვა არაფერი გამოვა, - მიპასუხა რათაელმა, - გარდა იმისა, რომ თუ ვცდები განვკურნო სხვათა სიშმაგე, თვით დაფუარგავ გონებას მათთან ერთად. რაკი სიმართლის თქმა მინდა, აუცილებლად უნდა ვილაპარაკო, თუმცა არ ვიცი, ფილოსოფოსის საქმეა თუ არა სიცრუის ლაპარაკი, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში ჩემი საქმე სიმართლის თქმაა. მართალია ჩემი სიტყვა არასასიამოვნო და მძიმე იქნება მონინაალმდეგეებისათვის, მაგრამ მაინც ვერ ვხვდები რატომ უნდა მოგვეჩვენოს იგი სისულელემდე უცნაურად. დაუშვათ ვიცყოდი იმას, რასაც ფიქრობს პლატონი თავის „სახელმწიფოში“, ანდა რასაც აკეთებენ უტოპიელები თავიანთ ქვეყანაში; მართალია, ჩვენთვისაც უკეთესი იქნებოდა ის, რაც იქ სინამდვილეშია, მაგრამ მაინც უცხოდ მოგვეჩვენებოდა, ვინაიდან აქ ყველას აქვს კერძო საკუთრება, იქ კი ყველაფერი საერთოა. რაც შეეხება ჩემს სიტყვას იგი გვატრთხილებს და მიგვითითებს ამაზე, ამიტომ იგი შეიძლება უსიამოვნო იყოს მხოლოდ იმათთვის, ვინც სანინაალმდეგო მხარეზე სიარულისას უფსკრულში საკუთარ თავთან ერთად სხვების გადაჩეხვასაც ლამობს. სხვაგვარად რა იყო ჩემს სიტყვებში ისეთი რისი თქმაც ყველგან არ შეიძლებოდა ან სასურველი არ იყო? მართლაც, თუკი როგორც უცხო და სულელური, უნდა გამოვრიცხოთ ყველაფერი ის, რასაც ადამიანთა მანკიერმა ბნე-ჩვეულებებმა არაჩვეულებრივი სახე მისცეს, მაშინ ქრისტიანებთანაც უნდა დავფაროთ ბევრი რამ

⁷³ „ოქტავია“ - რომაელი ფილოსოფოსის სენეკას ტრაგედია. ოქტავია იყო ნერონის მიერ უარყოფილი ცოლი. აქ იგულისხმება ტრაგედიის მეორე აქტი.

ქრისტეს მოძღვრებიდან, იგი კი არამარტო კრძალავს ამის დამალვას, არამედ მოვინოდებს კიდევ აშკარად, ხმამაღლა ვიქადაგოთ ის, რაც ქრისტემ მათ ყურში ჩასჩურჩულა. ყველაფერი ამის უდიდესი ნაწილი უფრო უცხოა თანამედროვე ზნე-ჩვეულებებისათვის, ვიდრე ჩემი სიტყვა იყო. მართლაც, მქადაგებლები, ცბიერი ადამიანები მისდევენ შენს რჩევას და ხედავენ, რომ ადამიანებისათვის ძნელია თავიანთი დანაშაულის მისადაგება ქრისტეს მოძღვრებისადმი. მათ მისი მოძღვრება ისევე მიუსადაგეს ადამიანთა ზნე-ჩვეულებებს, როგორც მოქნილი ტყვიის სახაზავი, რათა ოდნავ მაინც შეუგუონ ისინი ერთმანეთს. როგორც ვხედავ, ამით მხოლოდ ცუდმა ადამიანებმა ისარგებლეს და უზრუნველ ცხოვრებას მიაღწიეს. და მე, რა თქმა უნდა, მეფეთა სათათბიროებში ასევე დიდ შედეგებს მივაღწევ. ანდა ჩემი აზრების საწინააღმდეგო მოსაზრება რომ გავიზბრო, ეს იგივე არ იქნება, რომ არავითარი აზრი არ გამაჩნდეს? თუ ისე ვითქვამ, როგორც წინათ, ტერენციუს მიკიონის⁷⁴ სიტყვებით რომ ვთქვათ, რას წარმოადგენს ის სხვა გზები, რომლებითაც, შენი აზრით, უნდა ვეცადო ყველაფრის მონესრივებას? სასურველ მხარეს მაინც უნდა შევაბრუნო იგი და რამდენადაც შესაძლებელია გადავაქციო ნაკლებ ბოროტებად. იქ არაა ადგილი იმისთვის, რომ ვიძალებოდე ან ზერელედ მოვეკიდო ყველაფერს; საჭიროა აშკარად მოვიწონო მცდარი აზრები და ხელი მოვანერო ყველაზე ცუდ გადაწყვეტილებებს. მაგრამ უღირსი დადგენილებების ტუნად შექცება კი ხომ მხოლოდ ჯაშუშის ან უბრალოდ გამცემის საქმე იქნებოდა. შემდგომ, იმ გარემოში მოხვედრისას, სადაც უფრო ადვილია შესანიშნავი ადამიანის წახდენა, ვიდრე ამ გარემოს გამოსწორება შენ ვერ გააკეთებ ვერაფერს ისეთს, რითაც შეძლებდი რაიმე სარგებლობის მოგანას. ასეთი საზოგადოების მახინჯი წეს-ჩვეულებანი შენც დაგამახინჯებენ, ანდა, დარჩები რა უცოდველი და უბინო, შენ სხვისი სისულელის დამთარველად გამოხვალ. აქ ლაპარაკიც კი ზედმეტია ამგვარი გზით რაიმე წარმატების მიღწევაზე. ამიტომ პლატონი მეტად ლამაზი შედარებით წარმოგვიდგენს, თუ რამდენად სწორია თელოსოფოსთა მიერ სახელმწიფო საქმეებში ჩარევისაგან თავის შეკავება. თელოსოფოსები ხედავენ, რომ ქუჩაში გამოსული ხალხი კოკისპირულ წვიმაში მოჰყვა, მაგრამ არ შეუძლიათ აიძულონ ისინი სახურავის ქვეშ შევიდნენ და თავი შეათარონ, აი, თელოსოფოსებმა იციან, თუ ქუჩაში გამოვლენ ვერაფერს მიაღწევენ, გარდა იმისა, რომ ხალხთან ერთად თვითონაც დასველდებიან, და ამიტომ ისინი რჩებიან სახლში და კმაყოფილდებიან იმით, რომ რადგან არ ძალუძთ სხვისი სისულელის შეველა, თვითონ მაინც არ გაისულელეს თავი და დარჩნენ მშრალები. ო, ჩემო მორ, თუ გინდა იცოდე ჩემი ნამდვილი აზრი, მე ასე მგონია, რომ იქ, სადაც ბატონობს კერძო საკუთრება, სადაც ყველაფერი ფულით იზომება, თითქმის შეუძლებელია სახელმწიფო საქმეთა სწორად და წარმატებით მართვა. სხვაგვარად, ასეთ საზოგადოებაში გამართლებულად უნდა ჩაითვალოს ის გარემოება, რომ ყველაფერი საუკეთესო ყველაზე უფრო უღირსთ ხედებათ, ანდა ის, რომ ყველაფერი მხოლოდ ხალხის ძალიან მცირე ნაწილს აქვს განაწილებული და, წარმოიდგინე, ისინიც ვერ

⁷⁴ ტერენციუს მიკიონი... - პუბლიუს ტერენციუს აფრიკელი (190-159 ძვ. წ.) - რომაელი კომედიოგრაფი. საუბარია კომედია „მშობის“ ერთ-ერთ გმირზე.

ცხოვრობენ როგორც საჭიროა, დანარჩენებს კი სრულ სილაგაკეში სძვრებათ სული.

ამიგომ აქ, ერთი მხრივ, საკუთარ თავთან მარტო დარჩენილი განვიხილავ უტოპიელთა ბედმინეებით ბრძულ და წმინდა წამონეებს, რომელთა მეშვეობითაც სახელმწიფოს მართვა შესაძლებელია კანონთა სულ მცირე რაოდენობით, მაგრამ ეს ისე კარგად კეთდება, რომ სიკეთე სათანადო შეფასებას იმსახურებს და, მიუხედავად ქონების თანასწორობისა, ყველაფერში შეიმჩნევა საერთო კეთილდღეობა. მეორე მხრივ, პირიქით, მათ ზნე-ჩვეულებებს ვადარებ ბევრი სხვა ხალხის ცხოვრებას, რომლებიც სულ მუდამ იმის ცდაში არიან, როგორმე წესრიგი დაამყარონ, მაგრამ ამაოდ. თითოეული იქ თავის საკუთრებას უწოდებს ყველაფერს, რაც მოხვდება. ესენი ყოველდღიურად ურიცხვ კანონს სცემენ, მაგრამ არ ძალუძთ მათი მიღწევა, დაცვა. ამას კი ნათლად ადასტურებს უთავბოლო და დაუსრულებელი უთანხმოებანი. ასე რომ, ვიმეორებ, როდესაც ჩემთვის დავფიქრდები ამაზე, უფრო მეტ სამართლიანობას ვიჩენ პლატონისადმი და ნაკლებად მაკვირვებს მისი უარი იმ ხალხებისათვის რაიმე კანონების მიცემაზე, რომლებმაც უარყვეს წესდება ყოველგვარი ცხოვრებისეული სიკეთის თანაბრად განაწილებისა. ამ ბრძენმა ადვილად შენიშნა, რომ ერთადერთი გზა საზოგადოების კეთილდღეობისაკენ არის ქონებრივი თანასწორობის გამოცხადება, ხოლო ეს ძნელად თუ განხორციელდება იქ, სადაც ყველას კერძო საკუთრება აქვს და თუ ყოველი მათგანი თუნდაც კანონიერ საფუძველზე შეეცდება მიითვისოს იმდენი, რამდენსაც შეძლებს, მაშინ როგორი დიდიც არ უნდა იყოს ღოვლათი, იგი მთლიანად მაინც მხოლოდ უმცირესობას ხვდება წილად. დანარჩენების ხვედრი კი მხოლოდ სილაგაკეა. ჩვეულებრივ ისე ხდება, რომ მტაცებლები, უპატიოსნო და უმაქნისი ადამიანები იმარჯვებენ თავმდაბალ და უბრალო ადამიანებზე, რომლებსაც ყოველდღიური შრომით საზოგადოებისათვის უფრო მეტი სარგებლობა მოაქვთ, ვიდრე საკუთარი თავისათვის. ამიგომ მტკიცედ ვარ დარწმუნებული, რომ სახსრების განაწილება თანაბარი და სამართლიანი წესით და საერთო-სახალხო საქმეთა ჭეშმარიტად აღსრულება შესაძლებელია მხოლოდ კერძო საკუთრების სრული მოსპობის პირობებში, ხოლო თუ იგი მაინც დარჩება, კაცობრიობის საუკეთესო და უდიდესი ნაწილი ვერასოდეს მოიშორებს სილაგაკის, მძიმე გვირგვინს. მართალია, დასაშვებად მიმაჩნია, რომ იგი გარკვეული მოცულობით შეიძლება შემცირდეს კიდევ, მაგრამ გადაჭრით ვამტკიცებ, რომ სრულიად შეუძლებელია მისი მოსპობა. მაგალითად, შესაძლებელია დავადგინოთ შემდეგი: არავის არ უნდა ჰქონდეს გარკვეულ ოდენობაზე მეტი მიწის საკუთრების უფლება, თითოეულის ფულადი ქონების მოცულობა შესაძლებელია კანონით შეიზღუდოს; უნდა გამოიცეს გარკვეული კანონები, რომლებიც აუკრძალავს მეფეს მისი ხელისუფლების ბოროტად გამოყენებას, ხოლო ხალხს - ბედმეც თავნებობას; შესაძლებელია აიკრძალოს თანამდებობათა შექმნა შესყიდვით ან ქრთამით. ამ თანამდებობებზე მუშაობას არ უნდა ერთვოდეს თან ხარჯები, ვინაიდან ეს ხელსაყრელ პირობებს შექმნის იმისათვის, რათა ეს ფული შემდეგ მოგყუებისა და ძარცვის გზით იქნეს ამოღებული და წარმოიქმნება იმის აუცილებლობა, რომ ამ თანამდებობებზე დაინიშნონ მდიდარი ადამიანები, მაშინ როდესაც ჭკვიანები გაცილებით უკეთ გაართმევდნენ თავს. ამგვარ კანონებს, ვიმეორებ ძალუძთ გააადვილონ და შეამსუბუქონ ეს უბედურებანი

ზუსტად ისევე, როგორც საფენებს, რომლებითაც ჩვეულებრივ აყუჩებენ უძველეს ავადმყოფის ტკივილებს. მაგრამ სანამ თითოეულს აქვს კერძო საკუთრება, გამოტანმართელებისა და სხეულის მდგომარეობის გაუმჯობესების არავითარი იმედი არ არის. კიდევ მეტიც, ერთი რომელიმე ნაწილის გამოტანმართელებზე ზრუნვისას შენც სხვა ნაწილების ჭრილობებსაც აღიზიანებ. ამრიგად, ერთის მკურნალობა იწვევს მეორის დაავადებას, რაკი არ შეიძლება ერთს მიუვამატოთ რაიმე ისე, თუ მეორეს არ ნაფართვით“.

„მე კი პირიქით მეჩვენება, - შევეპასუხე რათაეულს, - არასოდეს არ შეიძლება მდიდრულად ცხოვრება იქ, სადაც ყველაფერი საერთოა. როგორ შეიძლება მივალწით სანოვაციის სიუხვეს თუკი თითოეული თავს აარიდებს სამუშაოს, ვინაიდან მას აღარ იზიდავს კერძო მოგება, ხოლო მეორე მხრივ, სხვისი შრომის იმედი სიზარმაცეს უწყობს ხელს? მაშინ კი, როდესაც ხალხს დააშინებს სახსართა ნაკლებობა და ვერავითარი კანონი ვერ დაიცავს თითოეული მათგანის შენაძენს, როგორც კერძო საკუთრებას ხომ არ შენუხდებიან ადამიანები მუდმივი სისხლისღვრითა და არეულობით? და ეს მოხდება მით უფრო, რომ გაქრება ყოველგვარი პატივისცემა და მონინება ხელისუფლებისადმი, წარმოდგენაც არ შემიძლია იმისა, თუ რა ადგილი მოინახებოდა მათთვის ისეთ ადამიანებთან, რომელთა შორის არავითარი განსხვავება არ არის“. „მე არ მიკვირს, - მიპასუხა რათაეულმა, - შენ რომ ასეთი აზრისა ხარ, ვინაიდან სრულიად არ შეგიძლია ასეთი მდგომარეობის წარმოდგენა, ანდა მას მცდარად წარმოიდგენ. მაგრამ შენ რომ ჩემთან ერთად ყოფილიყავი უტოპიაზე და თვითონ გაცნობოდი მათ ზნე-ჩვეულებებს და კანონებს, ისე როგორც გავაკეთე, მე რომელმაც იქ ხუთი წელი ვიცხოვრე და არასოდეს წამოვიდოდი იქიდან, რომ არ მქონოდა სურვილი, ყველასათვის შეამბნა ამ ახალი სამყაროს შესახებ, შენ ადვილად აღიარებდი, რომ არსად სხვა ადვილას არ გინახავს სახელმწიფოს უკეთესი წესწყობილება ვიდრე იქა“.

„რა თქმა უნდა, - შენიშნა პეტრე ეგიდიუსმა, - შენ ძნელად დამარწმუნებ იმაში, რომ ხალხისათვის უკეთესი წესწყობილებაა იმ ახალ სამყაროში ვიდრე ჩვენთვის ნაცნობში. ჩემი აზრით, აქ გონებას უფრო ნაკლებად როდი უჭრით, სახელმწიფოებიც უფრო ძველია, ვიდრე იქ ხანგრძლივმა გამოცდილებამაც ბევრი სიკეთე შესძინა ხალხს ცხოვრების გასაუმჯობესებლად; აღარაფერს ვამბობ ზოგიერთ ჩვენს შემთხვევით აღმოჩენაზე რომლის გამოგონებასაც არავითარი გონება არ ეყოფოდა“.

„რაც შეეხება იმ სახელმწიფოების სიძველეს, - მიუგო რათაეულმა, - შენ უფრო სწორად განსჯიდი, თუ წაიკითხავდი იმ ქვეყნების ისტორიას, და თუ მას დაეჭვრება, მაშინ მათ ქალაქები გაცილებით უფრო ადრე ჰქონიათ, ვიდრე ჩვენს ხალხს. შემდგომ იქაც და აქაც შეიძლებოდა ყველაფერი ისე ყოფილიყო, რაც აქამდე გამოიგონა გონებამ ანდა შემთხვევით აღმოჩნდა. თუმცა, ვვარაუდობ, რომ, როგორც ჩვენ აღვემაცებით მათ ნიჭიერებით, ისე ისინი გვისწრებენ თავიანთი გულმოდგინებითა და შრომისმოყვარეობით. მაგი მაგიანეების ცნობით, ჩვენი გემების ჩასვლამდე მათ არასოდეს არაფერი გაუგიათ ჩვენს საქმეებზე (ისინი ჩვენ ბუნიობის ხაზს იქით მცხოვრებთ გვინოდებენ). ჰო, მართლა, ოდესღაც ათას ორასი წლის წინათ, ერთი

ხომალდი, რომელიც იქ ქარიშხალის გამო მოხვდა, უტოპიის კუნძულთან დაიღუპა; ნაპირზე გამოირიყნენ ვილაც რომაელები და ეგვიპტელები, რომლებიც იქიდან აღარ დაბრუნებულან. დაუკვირდი, რა მოხერხებულად გამოიყენეს ეს შემთხვევა უტოპიელებმა. გამორიყული უცხოელებისაგან მათ შეისწავლეს ყოველგვარი ხელოსნობა, რაც კი რომის იმპერიაში არსებობდა და რასაც რაიმე სარგებლობის მოგანა შეეძლო; ანდა გაიცნეს რა ამ ხელოსნობის მხოლოდ ჩანასახები, მათ ხელმეორედ გამოიგონეს ისინი. უტოპიელებს კარგად გამოადგათ ის გარემოება, რომ ბოგიერთი ჩვენგანი მხოლოდ ერთხელ მოხვდა მათთან. ადრე რომ ასეთ შემთხვევას ჩვენთან მოეყვანა რომელიმე იქაური, ეს ისევე აღმოიფხვრებოდა ჩვენი მესხიერებიდან, როგორც ალბათ, ჩვენს შემდგომ თაობებს დაავინყდებათ ოდესღაც ჩემი აქ ყოფნა, და ისევე როგორც მათ პირველივე შეხვედრის შემდეგ შეითვისეს ყველაფერი რაც ჩვენს მიერ ასე კარგად იყო მოთქმებული. ვფიქრობ, დიდი დრო გავა, სანამ შევიცნობდეთ რამეს მათი წამოწყებების შესახებ, თუნდაც ისინი ჩვენსას აღემატებოდეს. ამის მიზეზი, ჩემი აზრით, მხოლოდ ისაა, რომ, მართალია, ჩვენ არ ჩამოუვარდებით მათ არც ჭკუით და არც საშუალებებით, მათ მაინც ჩვენთან შედარებით სახელმწიფოს მართვის უკეთესი ხერხები აქვთ და ხალხიც უფრო ბედნიერად ცხოვრობს“.

„ამიგომ, ჩემო რაფაელ, - ვუთხარი მე, - დაჟინებით გთხოვ აგვიჩვენე ეს კუნძული ენაწყლიანად, ნუ გამოიჩენ სიცყვატუნობას, დანვრილებით მოგვიყევი ყველაფერი მისი მინების, მდინარეების, ქალაქების, მოსახლეობის, ზნე-ჩვეულებების, დანესებულებების, კანონებისა და, ბოლოს, ყველაფერი იმის შესახებ, რის გაცნობასაც ჩვენთვის სასურველად მიიჩნევ. შენ ხომ იცი, რომ ჩვენ ყველაფერი გვაინტერესებს, რაც ახალი და უცნობია ჩვენთვის“. „დიდი სიამოვნებით შევასრულე ამას, - მიპასუხა მან, - რადგან ყველაფერი კარგად მახსოვს. მაგრამ ამას თავისუფალი დრო დასჭირდება“. „მაშინ წავიდეთ, - ვთქვი მე, - ვისადილოთ, ხოლო შემდეგ კი სურვილისამებრ გავანანილოთ დრო“. ამაზე შევთანხმდით. ჩვენ შევედით სახლში სასადილოდ. სადილის შემდეგ კი დავბრუნდით, იმავე სკამზე ჩამოვსხედით და ვუბრძანეთ მსახურებს არავის შევეწუხებინეთ. მე და პეტრე ეგიდიუსმა დავიყოლიეთ რაფაელი, შევსრულებინა დანაპირები. როდესაც რაფაელმა დაინახა, როგორ ვიქცით სმენად, ცოცა ხნის ღუმილისა და ჩათქრების შემდეგ ასე დაინყო:

მორა წიგნი

მეორე წიგნი საუბრისა, რომელიც გამართა რაფაელ ჰითლოდეგსმა სახელმწიფოს საუკეთესო წყობილების თაობაზე ლონდონელ მოქალაქესა და ვიკონგთან თომას მორთან.

უტოპიელთა კუნძულის⁷⁵ შუა - ყველაზე უფრო განიერი ნაწილი ორას მილზეა გადაჭიმული, შემდეგ კი კარგად დიდ მანძილზე სივანეში ცოცხალი კლებულობს, ხოლო თავსა და ბოლოში თანდათანობით ვინროვდება, რაც კუნძულს ნამგალა მთვარის სახეს აძლევს. ამ ბოლოების თვარვლით შემოხაზვა რომ შეიძლებოდეს, ხუთას მილიან გარშემოწერილობას მივიღებთ. მის რქებს შორის შეჭრილია დაახლოებით თერთმეც მილიანი სიგრძის ყურე. მთელ ამ უბარმაზარ სივრცეზე ყოველი მხრიდან ხმელეთით გარშემორტყმული, ქარებისაგან დაცული წყალი დიდ ტბას წააგავს, რომელიც უფრო მდორეა, ვიდრე ბობოქარი. ამ ქვეყნის თითქმის მთელი შიდა ნაწილი ერთი დიდი ნავთსაყუდელია, რომელიც აქ მაცხოვრებელთა სარფიანი მოგებისათვის სულ სხვადასხვა მხარეს უშვებს ხომალდებს. ყურის შესასვლელი მეტად სახიფათოა, ერთის მხრივ, მეჩხების ხოლო მეორეს მხრივ, ფრიალო კლდეების გამო. თითქმის შუა გზაზე წყლიდან ამოშვერილია ერთი უხიმათო კლდე და მასზე აღმართულია კოშკი რომელშიც საგუშაგოა მოთავსებული. დანარჩენი კლდეები წყლითაა დაფარული და იქ ხიფათია ჩასაფრებული. მათ შორის გასასვლელები მხოლოდ უტოპიელებმა იციან და ამიტომ შემთხვევით არ არის, რომ ვერც ერთი უცხოელი ვერ შევა ყურეში უტოპიელი გამყოლის დაუხმარებლად. ზოგჯერ თვით უტოპიელთათვისაც სახიფათოა იქ შესვლა და მაშინ ზოგიერთი ნიშანს ნაპირიდან აძლევენ მათ. თუ საჭიროების დროს ასევე სხვა ადგილებიდანაც ანიშნებენ, მაშინ ადვილად შეიძლება მონინააღმდეგის ურიცხვი ხომალდთკრებულის განადგურება. კუნძულის მეორე მხარეს ბევრზე ბევრი ნავსადგურია. მაგრამ ხმელეთთან მისასვლელი ყველგან ისეა გამაგრებული ან ბუნებრივად, ან ხელოვნურად, რომ ხმელეთზე მყოფ მცირერიცხოვან დამცველებსაც კი შეუძლიათ მგრის ურიცხვი ლაშქრის უკუგდება.

როგორც თქმულებები გადმოგვცემენ და თვით ხმელეთის ფორმაც გვიჩვენებს ეს ქვეყანა ყოველთვის როდი ყოფილა ზღვით გარშემორტყმული, მაგრამ უტოპუსმა, რომლის მძლეთამძლე სახელსაც აგარებს კუნძული, ადრე რომ აბრაქსა⁷⁶ ერქვა, გამარტვებისთანავე ბრძანა გაეთხარათ თხუთმეტი მილი იქ სადაც ეს ქვეყანა კონტინენტს

⁷⁵ უტოპიელთა კუნძული... - მრავალი მოსაზრება არსებობს, თუ რომელ ქვეყანას გულისხმობდა თომას მორი უტოპიის ცნებაში. მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, კუნძული უტოპია ინგლისის (იხ. Ritter G. The Corrupting Influence of Power, ed by R.W. Pick. Hadleigh, Essex, 1952, p. 46, ანპერუ (იხ. Mmorgan A.E. Nowhere Was Somewhere. Chapel Hill, 1946, p. 212); ზოგი მკვლევარი პლატონის მიერ აღწერილ კუნძულ ატლანტიდას ასახელებს (იხ. Gerber. R. The English Island Myth, Remarks of the Englishness of Utopian Fiction. - Critical Quarterly, 1959, p. 37-38); საბჭოთა ისტორიკოსი მ.ბ. ალექსევიცი კი თვლის, რომ „უტოპიაში“ მორი მოგვითხრობს სამხრეთსლავურ თემზე, რის შესახებაც მას, შესაძლებელია, ლონდონის ვენციციელი ელჩის ლეონარდო ჯუსტინიანისაგან შეეტყო (Алексеев М. П. Из истории английской литературы), М. - Л., 1960, გვ. 40).

⁷⁶ აბრაქსა... - კოპტურ ენაზე ეს სიტყვა (აბრაქსა, ან აბრაქსის ფორმით) ნიშნავს წმინდა სახელს. იგი გვხვდება შუა საუკუნეების ხანის ვნოსტიკოსებთან (ფილოსოფოსები, რომლებიც ცდილობდნენ ბერძნულ-რომაული და ძველი აღმოსავლური მსოფლმხედველობის საფუძვლების ქრისტიანულ მოძღვრებასთან გაერთიანებას) და ალქიმიკოსებთან. მორი აღნიშნავს, რომ უტოპიელები ეთაყვანებოდნენ ღმერთ მითრას. ვნოსტიკოსთა გემებზე, ე. ი. ქვის ამულეტებზე სიტყვა აბრაქსა ხშირად მითრას სახელთან იყო გაიგივებული.

უერთდებოდა, და ხმელეთს გარშემო ზღვა შემოარტყა. ამავე უტოპუსმა თავისი მოუქნელი და ველური ბრბო განსწავლისა და განათლების ისეთ ღონებზე აიყვანა, რომ ახლა იგი ამ მხრივ თითქმის ყველა სხვა მოკვდავთ ალემატება. ეს სამუშაო რომ ვინმეს სამარცხვინოდ არ მიეჩნია, უტოპუსმა თავისი ჯარისკაცებიც ჩართო შრომაში. ერთდროულად შრომა მრავალ ადამიანზე რომ განაწილდა, იგი არნახული სისწრაფით დასრულდა. უტოპიელთა წარმატებამ განაცვიფრა და თანაც შეაძრწუნა მეზობლები, რომლებიც თავიდან დასცინოდნენ ამ ვითომ უსარგებლო ნამონწყებას.

კუნძულზე ორმოცდაათობმეტი ქალაქი⁷⁷, ყველა ვრცელი და დიდებული; ენა, ბნე-ჩვეულებები, დანქსებულებები და კანონები მათ სავსებით ერთნაირი აქვთ. მათი მდებარეობაც ასევე ერთნაირია და ერთნაირადვე გამოიყურება, რამდენადაც ამის საშუალებას იძლევა ადგილმდებარეობა. ქალაქები ერთმანეთისაგან ოცდაათი მილითაა დაშორებული. ამავე დროს არცერთი ქალაქი არ არის ისე მოწყვეტილი, რომ მეორე ქალაქამდე ერთ დღეში არ შეიძლებოდეს ფეხით მისვლა.

ყოველი ქალაქიდან ყოველწლიურად სამი მოხუცი და გამოცდილი მოქალაქე ამპუროტი⁷⁸ იკრიბება კუნძულის საერთო საქმეთა განსახილველად. ამ ქალაქს უპირატესობა ენიჭება, ვინაიდან იგი ქვეყნის შუაგულში მდებარეობს და ამდენად მოსახერხებელია ყოველი მხრიდან მივლინებულთათვის მისადგომად. ქალაქებს შორის მინდვრები იმდენად მარჯვედაა განაწილებული, რომ თითოეულს ცალ-ცალკე ყოველი მხრიდან არანაკლებ ოცი მილი მიწა აკრავს, ხოლო ერთი მხრიდან გაცილებით მეტიც კია, და ეს სწორედ იმ მხრიდან, საიდანაც ქალაქები უფრო მეტად არიან დაშორებული ერთმანეთს. არცერთ ქალაქს არა აქვს თავისი საზღვრების გავრცობის სურვილი ვინაიდან მისი მკვიდრნი საკუთარ თავს მიწათმოქმედებად უფრო მიიჩნევენ, ვიდრე ამ სამთვლობელის ბატონ-პატრონებად. სოფლებში ყველგან მოხერხებულად არის განლაგებული სახლები, სადაც სოფლის მეურნეობისათვის საჭირო იარაღები ინახება. იქვეა დასახლებული მაცხოვრებლები, რომლებსაც მორიგეობით უწევთ იქ ცხოვრება. არცერთი სოფლის ოჯახის შემადგენლობა არ არის ორმოც კაცზე ნაკლები, მათ რიცხვში შედის აგრეთვე ორი მიწერილი მონა. ოჯახის სათავეში დგანან ოჯახის მამა და დედა, პატივცემული და ხანდაბმული ადამიანები, ხოლო ყოველი ოცდაათი ოჯახის სათავეში - ერთი ფილარქოსი⁷⁹. თითოეული ოჯახიდან ოც-ოცი კაცი ყოველწლიურად ბრუნდება საცხოვრებლად ქალაქში. ეს ისინი არიან, ვინც სოფელში ორი წელი გაატარეს. მათ ადვილს იჭერენ ქალაქიდან ჩამოსულები რათა ხელმძღვანელობა გაუწიონ იმათ ვინც სოფელში ერთი წელი იცხოვრეს და ამიგომ უფრო მეტი გამოცდილება აქვთ სოფლის მეურნეობის საქმეებში. ამ ჩამოსულებმა შემდეგ წელს უნდა ასწავლონ სხვებს, რათა მოსავლის მოწევაში რაიმე შეცდომა არ მოხდეს, რაკი ყველა ერთნაირად ახალბედა და გამოუცდიელი იქნება. თუმცა მიწათმოქმედთა გადახალისების ეს

⁷⁷ ორმოცდაათობმეტი ქალაქი... - იმდროინდელ ინგლისსა და უელსში ორმოცდაათობმეტი ქალაქი იყო.

⁷⁸ ამპუროტი... - იხ. შენ. 6.

⁷⁹ ფილარქოსი - ბერძნ. სიტყვიდან - „ფილეს მეთაური“. ფილების შესახებ ფრ. ენგელის კლასიკური ნაშრომი „ოჯახის, კერძო საკუთრების და სახელმწიფოს შესახებ“, თავი V.

ხერხი საყოველთაოდ მიღებულია, რათა არავის არ მოუხდეს ნება-სურვილის გარეშე მეტად ხანგრძლივად ცხოვრება სოფლად, მკაცრ პირობებში, მაინც ისე ხდება, რომ ისინი, ვისაც ბუნებრივი მიდრეკილება აქვს სოფელში ცხოვრებისადმი, თავის მხრივ, იქ დარჩენას უფრო მეტ ხანს ითხოვს. მიწათმოქმედნი ამუშავენ მინას, კვებავენ პირუტყვს, იმარაგებენ შემას და ჩააქვთ ქალაქში როგორც მოცხერხებათ - ხმელეთით ან ზღვით. ისინი განუსაზღვრელი რაოდენობით, საოცრად უნარიანად ზრდიან წინილებს. გამოსაჩეკად⁸⁰ კვერცხებს ქათმებს კი არ უწყობენ, არამედ ათასობით ცალს ერთად ათბობენ თანაბარი სითბოთი და ისე გამოჩეკენ. როგორც კი წინილები გამოიჩეკებიან, ისინი უკვე უკან დასდევენ ადამიანებს, როგორც დედას, და, წარმოიდგინეთ, ცნობენ კიდევ მათ.

უტოპიელებს ძალიან ცოცხი ცხენი ჰყავთ, თანაც მხოლოდ ფიცხნი და ისიც მხოლოდ ჯირითში ახალგაზრდობის გასაწვრთნელად⁸¹. მთელი სამიწათმოქმედო და გვირთსაზიდი შრომა ხარებს ეკისრებათ. უტოპიელებს მიაჩნიათ რომ ხარები სირბილში მართალია, ჩამოუვარდებიან ცხენებს, მაგრამ გამძლეობით სჯობნიან მათ. გარდა ამისა, ხარებს ნაკლებად ემართებათ ავადმყოფობა, უფრო ადვილი შესანახი არიან და, როცა სამუშაოდ აღარ ივარგებენ, შეიძლება მათი საკვებად გამოყენება.

მარცვლეულიდან უტოპიელები მხოლოდ პურს ამზადებენ, ხოლო ღვინოს ყურძნისას ან მსხლისას მიირთმევენ, ბოლოსდაბოლოს, ხანდახან მხოლოდ სუფთა წყალს სშირად კი თაფლის ან ალაოს ფესვის ნაყენს სვამენ. თუმცა მათ კარგად იციან (და თანაც მეტად ზუსტადაც), თუ რამდენი პური სჭირდება ქალაქს და მის მდებარე ოლქს, მაინც უფრო მეტი ნათესები აქვს და საქონელსაც მეტს ზრდიან, რადგან ვარაუდობენ, რომ ზოგს მეზობლებს შესთავაზებენ. ყველაფერს რაც მათ ესაჭიროებათ და რაც სოფლად არ არის, ისინი ქალაქიდან ღებულობენ, თანაც ძალიან ადვილად, ყოველგვარი სამაგიერო გაცვლის გარეშე. ქალაქში ისინი ყოველთვიურად თავს იყრიან დღესასწაულებზე როდესაც მოსავლის აღების დღე დგება, მიწათმოქმედთა ფილარქოსები შეაგყობინებენ ქალაქის ხელისუფალთ, თუ რამდენი მოქალაქის გამოგზავნაა საჭირო და რადგან მუშაკთა ეს ლაშქარი დროზე და ზუსტად ვადაზე ცხადდება, ისინი თითქმის ერთ მზიან დღეში ამთავრებენ მოსავლის აღებას.

⁸⁰ წინილების გამოჩეკა... - წინილების ხელოვნური გამოჩეკა ჯერ კიდევ ჩვენს ერამდენ ცნობილი იყო ეგვიპტეში, ჩინეთსა და ინდოეთში. იგი წარმოებდა ლუმელებში, რომლებსაც აქლემისა და ცხენის პატივით ახურებდნენ. პირველი ინკუბატორი, ამსიტყვის თანამედროვე გაგებით 1777 წელს შეიქმნა.

⁸¹ ჯირითში ახალგაზრდობის გასაწვრთნელად... - (იხ. პლატონი, სახელმწიფო, V, 467); „ბავშვები ადრეულ ასაკში ცხენზე ჯდომას მივაჩვიოთ, როცა სიარულს ისწავლიან, ომის მსვლელობის სამზერად გავიყოლიოთ...“

ის, ვინც გაეცნობა უტოპიის ერთ ქალაქს, უნდა ჩათვალოს, რომ დანარჩენებსაც გაეცნო, იმდენად ჰგვანან ისინი ერთმანეთს (ამას ხელს არ უშლის სხვადასხვა ადგილმდებარეობა) და რადგან ასეა, მეც აღვწერ ერთ რომელსამე მათგანს (დიდი მნიშვნელობა არც აქვს სახელდობრ რომელს). მაგრამ, აბა სხვა რომელია ამაურობზე უკეთესი? არცერთი ქალაქი არაა მასზე ღირსეული, სხვები მას კიდევ ჩამოუვარდებიან, როგორც სენატის ადგილსამყოფელს; ამასთან არცერთ ქალაქს არ ვიცნობ მასზე უკეთ, რადგან იქ ზედიზედ ხუთი წელი ვავატარე.

ამაურობი მთის დამრეც ფერდობზეა გაშენებული და თითქმის კვადრატის ფორმა აქვს. დანყებული ბორცვის მწვერვალიდან ცოცხა ქვემოთ, იგი სივანეზე გადაჭიმულია ორ მილზე, მდინარე ანიდრუსამდე, მის ნაპირების გასწვრივ კი ქალაქის სიგრძე ცოცხა უფრო მეტია. ანიდრუსი სათავეს იღებს ამაურობიდან ოთხმოციოდე მილის ზევით, პატარა წყაროდან, რომელიც თანდათან იზრდება სხვა მდინარეთა შენაკადებით (მათგან ორი საშუალო სიდიდისაა). შემდეგ ანიდრუსი ზედ ქალაქის მისადგომებთან ნახევარ მილამდე ფართოვდება, კიდევ უფრო იზრდება და სამოც მილს რო გაივლის ოკეანეს უერთდება. მთელ ამ სიგრძეზე ქალაქსა და ზღვას შორის ქალაქის ზემოთ რამდენიმე მილზე ყოველ ექვს საათში ერთმანეთს ენაცვლება ზღვის მოქცევა და უკუქცევა. მოქცევის დროს ზღვა უკუაგდება მდინარეს და ანიდრუსის მთელ კალაპოტს ოცდაათი მილის მანძილზე თავისი ტალღებით ავსებს.

აქ და ცოცხა უფრო შორსაც იგი მლაშე წყლით ამღვრევს მდინარის ნაკადს; უკუქცევისას ისევ მტკნარი წყალი იმარჯვებს და ქალაქში უკვე სუფთად მიედინება თითქმის ზედა შესართავამდე.

მდინარის გაღმა-გამოღმა გაშენებულ ქალაქს აერთებს შესანიშნავ ქვის თალებზე და არა ბოძებსა და ხიმინჯებზე გადახდილი ხიდი. იგი მოწყობილია ქალაქის იმ მხარეს, რომელიც ყველაზე უფრო დაშორებულია ზღვას, რომ ხომალდებს ხელი არ შეუშალოს. აქ მეორე მდინარეც არის, მართალია, პატარა, მაგრამ ლივლივია და ლამაზი. იგი იმავე მთაზე იწყება, რომელზედაც ქალაქია გაშენებული, მის ფერდობებზე მიედინება და ანიდრუსს უერთდება. რადგან ეს მდინარე ქალაქიდან არც თუ ისე შორიახლოს მოედინება, ამაურობის მცხოვრებლებმა იგი ქალაქში შემოიყვანეს და ჯებირებით გაამაგრეს, რომელიმე მტრის თავდასხმის შემთხვევაში რომ არც წყლის გადაგდება შეიძლებოდეს და არც კალაპოტის შეცვლა ან დაბინძურება. აქედან აგურის მილებით წყალი სხვადასხვა მიმართულებით მიედინება ქალაქის ქვედა ნაწილებში. იქ, სადაც ბუნებრივი პირობები ამის საშუალებას არ იძლევა, დიდ საცავებში აგროვებენ წვიმის წყალს, რომელიც ასევე გამოსადეგია.

ქალაქს მაღალი და ფართო გალავანი არცყია, კედლებში კოშკები და სათოფურებია ჩატანებული. სამი მხრიდან სიმაგრეები გარემოცულია უწყლო, მაგრამ

ფართო, ღრმა და კვრინჩხნარით შემოღობილი თხრილით. მეოთხე მხრიდან თხრილს თვით მდინარეც ცვლის. მოედნები მოხერხებულადაა განლაგებული როგორც მგზავრობისათვის, ისე ქარისაგან დასაცავად. თვალში გეცემა სუფთა ქათქათა შენობების გრძელი უსასრულო რიგი, რომელიც მთელ ქუჩას გასდევს. მნახველის ყურადღებას იპყრობს სახლების გარეგნული იერი; კვარტალებს შუაზე ჰყოფს ოცი ფუტის სიგანის ქუჩა. სახლების უკანა მხარეს კი ქუჩის მთელ სიგრძეზე ფართო და ყოველი მხრიდან შემოღობილი ბაღებია. აქ ვერ ნახავთ ვერცერთ სახლს, ორი ორთერთიანი კარი რომ არ ქონდეს, ერთი წინიდან - ქუჩაში და მეორე უკნიდან - ბაღში გამავალი. ყველა კარი ადვილად იღება მსუბუქი მინოლით და შემდეგ თვითონვე იხურება, შესვლა კი ყველას შეუძლია⁸², იმდენად უცხოა კერძო საკუთრება. თვითონ სახლებსაც კი ისინი ყოველ ათ წელიწადში იცვლიან კენჭისყრით.

ბაღებს ამჟღავნებენ დიდად აფასებენ. აქ მოჰყავთ, ყურძენი, ნაირნაირი ხილი, ბაღებს ამშვენებს ბალახი და ყვავილები. ყველაფერი იმდენად კარგად არის მოვლილი და ისე გამოიყურება, რომ სხვაგან არსად მინახავს მსგავსი სიუხვე და სილამაზე. ისინი ასეთ გულმოდგინებას იჩენენ არა მარტო იმიტომ, რომ ეს სიამოვნებას ჰგვრით, არამედ იმიტომაც, რომ ქუჩები ერთმანეთს ეჯიბრებიან საკუთარი ბაღების მოვლაში. ყოველ შემთხვევაში ქალაქში უფრო საჭიროსა და თან ლამაზს ვერაფერს ნახავთ. ეცყობა, ქალაქის დამაარსებელი არაფერზე ისე არ ზრუნავდა, როგორც ამ ბაღებზე.

ამბობენ, ქალაქის მთელი ეს გეგმა თავიდანვე უცოპუსმა შეადგინაო, მაგრამ მოსაკაზმავი და სხვა მოსართავი საქმეები, რასაც, როგორც თვითონაც გრძნობდა, არ ეყოფოდა ერთი ადამიანის სიცოცხლე, მან თავის შთამომავლებს დაუტოვაო. ამიტომ მათ მაგიანეებში, რომლებსაც ისინი გულმოდგინედ ადგენენ და ფაქიზად ინახავენ ღანყებული კუნძულის დაპყრობიდან 1760 წლის მანძილზე, ნათქვამია, რომ წინათ აქ დაბალი სახლები იდგა და ქობებსა და გომურებს წააგავდა, შენდებოდა განურჩევლად ყოველგვარი ხისაგან, კედლები თიხით იყო შელესილი, წვეტიანი სახურავები - თივით დაფარული. ახლა კი ყოველი სახლი თავისი ფორმით იპყრობს ყურადღებას, სამსართულიანია, კედლები ქვის ან აგურისაა, შიგნით კი ცარიელი ადგილები მსხვილი ღორღითაა ამოვსებული. ბრტყელი სახურავები დაფარულია რაღაც საცხით, რომელიც, მართალია, იაფფასიანია, მაგრამ ისეთი შედგენილობისაა, რომ არ ეშინია ცეცხლისა, ხოლო ავდარში ცეცხლზე უფრო გამძლეა. ფანჯრებს ქარისაგან იცავს მინა⁸³, რომელიც აქ ბევრზე ბევრია, ზოგჯერ მას თხელი ცხიმით პოხავენ ან ქარვის⁸⁴ ფენით ფარავენ. ეს ორმხრივ სასარგებლოა ჯერ ერთი, მეგ სინათლეს

⁸² შესვლა ყველას შეუძლია - (იხ. პლატონი, სახელმწიფო, III, 416). „უპირველეს ყოვლისა, არც ერთ მათგანს (იგულისხმება სამხედრო ფენა პლატონის იდეალურ სახელმწიფოში) არ უნდა გააჩნდეს არავითარი საკუთრება, ფრიად საჭირო და აუცილებელის გარდა... არ ერთ მათგანს არ უნდა ჰქონდეს ისეთი არც საცხოვრებელი და არც საწყობი, სადაც არ შეეძლოს შესვლა ყოველ მსურველს“.

⁸³ მინა... - მორის ეპოქაში, მინის ფანჯრები მხოლოდ მდიდართა სახლებში იყო. ჯერ კიდევ 1567 წელს მინის ფანჯრების, როგორც იშვიათობის, დასაცავად განსაკუთრებული განკარგულებები ქვეყნდებოდა.

⁸⁴ ქარვა - აქ გაუგებარია, რას გულისხმობს მორი. ტაციტუსი თავის „გერმანიაში“ მოგვითხრობს გამდნარი ქარვის, როგორც ფისის შესახებ. მორი ცდება, როდესაც ვარაუდობს, რომ ამგვარი გამდნარი ქარვით შესაძლებელია ტილოს გაპოხვა.

აგარებს და, მეორეც, ქარიც ვერ აგანს.

თანამდებობის პირთათვის

ყოველი ოცდაათი ოჯახი თავის მხრივ ყოველწლიურად ირჩევს თანამდებობის პირს, რომელსაც ადრე სიფოტოგრანტუსი⁸⁵ ერქვა, ხოლო ახალ ენაზე ფილარქოსი ჰქვია. ყოველ ათ სიფოტოგრანტუსს თავის ოჯახებიანად მეთაურობს კაცი, რომელსაც ძველებურად ტრანიბორუსი ერქვა, ახლა პროტოფილარქოსად იწოდება⁸⁶.

ყველა სიფოტოგრანტუსი, სულ ორასი კაცი, ფიცის დადების შემდეგ იმის თაობაზე, რომ აირჩევს ყველაზე ღირსეულს, ფარული ვენჭისყრით შეარჩევს თავადს (ბატონს), სახელდობრ, ერთ-ერთს იმ ოთხი პიროვნებისაგან, რომლებსაც მათ ხალხი შესთავაზებს. ქალაქის მოსახლეობის ყოველი მეოთხედი ირჩევს ერთ ტრანიბორუსს და შუამდგომლობას უწევს სენატში. თავადის თანამდებობა უცვლელია მთელი მისი ცხოვრების მანძილზე, თუკი რაიმე მიდრეკილებას არ გამოავლენს, ტირანიისადმი. ტრანიბორუსები ყოველ სამ დღეში, ზოგჯერ, თუ გარემოება მოითხოვს, უფრო ხშირადაც დადიან სათათბიროდ თავადთან. ისინი ბჭობენ საზოგადო საქმეებზე და მყისვე შეწყვეტენ ხოლმე ყოველგვარ კერძო კამათს, თუკი ასეთი რამ წამოიჭრება. სიფოტოგრანტუსებიდან სენატში ყოველთვის უნდა იყოს ორი, თანაც ყოველდღე სხვადასხვა. არსებობს დადგენილება, რათა იმ საქმეთაგან რომლებიც რესპუბლიკას ეხება, არცერთი არ გადაიჭრას მანამ სანამ არ განიხილავს სენატი გადანყვეტილების მიღებამდე სამი დღით ადრე. სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლება საზოგადო საქმეებზე გადანყვეტილების მიღება სენატის ან სახალხო კრების გარეშე. ამბობენ, რომ ეს ღონისძიება შემოღებულია იმ მიზნით, რომ არაფერს გაბედოს სახელმწიფო წყობილების შეცვლა თავადისა და ტრანიბორუსების შეთქმულებით ან ხალხის დამორჩილება ტირანიით. ამიტომ ყოველგვარი საქმე, რომელსაც რაიმე მნიშვნელობა აქვს, სიფოტოგრანტუსთა კრებას მოხსენდება, ისინი თავის მხრივ აცნობენ მას თავთავიანთი განყოფილებების ოჯახებს, შემდეგ ერთმანეთში ითათბირებენ და თავის გადანყვეტილებას სენატს აცნობებენ⁸⁷. ზოგჯერ საქმე გადააქვთ მთელი კუნძულის კრებაზე. სენატს, გარდა ამისა, აქვს ასეთი წესიც: არცერთი წინადადება არ გაარჩიონ იმ დღეს, როდესაც იგი პირველად შევა, და გადადონ სენატის მორიგ თათბირამდე, რათა არაფერს არ წამოროშოს, რაც ენაზე მოადგება. ასე რომ არ იყოს, მაშინ კაცი იმაზე ითიქრებს, თუ როგორ დაიცვას თავისი პირველი გადანყვეტილება და არა იმაზე, თუ რა

⁸⁵ სიფოტოგრანტუსი - შესაძლებელია ეს სახელწოდება წარმოშობილია ბერძნ. სიტყვებიდან - „ბრძენი“ და - „უფროსნი“.

⁸⁶ ტრანიბორუსი, ამჟამად პროტოფილარქოსი - შესაძლებელია სახელწოდება წარმოშობილია ბერძნ. სიტყვებიდან - „ხელისუფალი“ და - „მთანთქმელი“.

⁸⁷ სენატს აცნობებენ - (იხ. ტაციტუსი, „გერმანია“ XI); „ნაკლებად მნიშვნელოვანი საქმეების შესახებ უხუცესები თათბირობენ, ხოლო უფრო მნიშვნელოვანი საქმის შესახებ ხალხი. ამასთანავე უხუცესები წინასწარ მსჯელობენ იმ საქმეებზე, რის გადანყვეტისუფლებაც მხოლოდხალსკუთენის“.

უფრო არგებს სახელმწიფოს. მახინჭი და ცრუ პატივმოყვარეობის გამო იგი უფრო ადრე დათმობს საზოგადოებრივ კეთილდღეობას, ვიდრე, საკუთარ ნათქვამს, საკუთარ წარმოდგენას, ვითომდა მან ნაკლები იზრუნა იმაზე, რაზეც უნდა ეზრუნა, სახელდობრ - ელაპარაკა უფრო ღინჯად და დაფიქრებულად, ვიდრე სულსწრაფად და ნაჩქარევად.

ხაღმართთვის

ყველა ქალსა და კაცს ერთი საქმე აქვს - მიწათმოქმედება, რომლისგანაც არავინ თავისუფლდება. პირიქით, მას ყველა სწავლობს ბავშვობიდანვე, ნაწილობრივ სკოლაში მოძღვრების დაუფლების გზით, ნაწილობრივ კი ქალაქის ახლომახლო მიწდვრებზე, სადაც ბავშვები თითქოსდა სათამაშოდ გაჰყავთ, მაგრამ ისე გამოდის, რომ იქ ისინი არამარტო აკვირდებიან გარემოს, არამედ ფიზიკური ვარჯიშის სახით მუშაობენ კიდევ.

მიწათმოქმედების გარდა (რასაც, როგორც უკვე ვთქვი, ყველა მისდევს), თითოეული სწავლობს ერთ რომელიმე საკუთარ ხელობას, ჩვეულებრივ ეს ან მაგყლის დართვა ან სელის გამოყვანა, ან ქვისმთლელთა, მელითონეთა და ხის ოსტატთა ხელობა. შეიძლება ითქვას, რომ ამის გარდა მათ არა აქვთ სხვა რაიმე ისეთი, რომელიც აღნიშვნის ღირსი იყოს. რაც შეეხება ტანსაცმელს იმის გარდა, რომ იგი გარეგნულად განსხვავებულია სხვადასხვა სქესის პირთათვის, როგორც მარტოხელათათვის, ისე დაქორწინებულთათვის, მისი შეკერილობა ყოველთვის ერთნაირი, უცვლელი და მუდმივია, შესახედავად სავსებით მოსაწონი, მოძრაობისათვის მოსახერხებელი და სიცივესა და სიცხესთან შეფარებული. და, აი, ამ ტანსაცმელს თითოეული ოჯახი თვითონვე იმზადებს. სხვა ხელობებიდან ისინი სწავლობენ კიდევ ერთ რომელიმეს, თანაც სწავლობენ არა მარტო კაცები არამედ ქალებიც. ქალები, როგორც შედარებით სუსტები, უფრო ადვილი საქმით არიან დაკავებულნი: ჩვეულებრივ ამუშავენ მაგყლს ან სელს. მამაკაცებს ეკისრებათ სხვა უფრო ძნელი ხელობები. ხშირად ახალგაზრდები მამის ხელობას მისდევენ, უმრავლესობას მისკენ ბუნებრივი მიდრეკილება აქვს. მაგრამ თუ ვინმეს სხვა საქმიანობისაკენ აქვს მისწრაფება, მათ ისეთ ოჯახს მიაშვილებენ, რომლის საქმიანობისადმიც იჩენს სიყვარულს. ასეთ შემთხვევაში არა მარტო ამ ახალგაზრდის მამა, არამედ ხელისუფლებაც ზრუნავს იმაზე, რომ იგი დარბაისელსა და კეთილშობილ ოჯახის უფროსს ჩააბარონ. გარდა ამისა თუ ვინმე ერთი ხელობის შესწავლის შემდეგ მოინდომებს მეორის შესწავლასაც, ამის ნებართვას ისევ იმავე გზით იღებს. როცა იგი ორივე ხელობას დაეუფლება, აირჩევს სამუშაოდ იმას რომელიც თვითონ უნდა, თუ, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს უფრო სხვა არ ესაჭიროება.

სითოეულს სთავაზობენ უმთავრესი და თითქმის ერთადერთი საქმიანობაა ზრუნვა და დაკვირვება იმაზე, რომ არავინ იჯდეს უქმად, თითოეული მუშაობდეს თავისი ხელობის მიხედვით, მაგრამ არა ადრე დილიდან გვიან ღამემდე⁸⁸, რათა საქონელივით არ

⁸⁸ ადრე დილიდან გვიან საღამომდე.. - XIV-XVსს. ინგლისის მუშათა კანონმდებლობა სამუშაო დღის ხანგრძლივობას დღის 5 საათიდან

დაიქანცოს, თორემ ასეთი მძიმე შრომა ხომ მონების ხვედრსაც კი აღემატება, თუმცა ასეთ ცხოვრებას ეწევიან მუშები ყველგან, გარდა უცხოებისა. უცხოელები დღე-ღამეს ოცდაათხუთსა თანაბარ ნაწილად ყოფენ და სამუშაოს აქედან მხოლოდ ექვს საათს უთმობენ: პირველ სამ საათს შუადღემდე მუშაობენ, რის შემდეგაც სასადილოდ მიდიან, სადილის შემდეგ ნაშუადღევს ორ საათს ისვენებენ და ისე განაგრძობენ მუშაობას მეორე სამ საათს. სამუშაო დღეს ვახშმით ამთავრებენ ვინაიდან უცხოელები პირველ სამ საათს შუადღიდან ითვლიან, დაახლოებით რვა საათისათვის უკვე დასაძინებლად მიდიან. ძილისთვის გამოყოფილი აქვთ რვა საათი. მთელი დრო რომელიც მუშაობას ძილსა და ჭამას შორის რჩება, თითოეულს შეუძლია საკუთარი შეხედულებისამებრ გამოიყენოს, მაგრამ არა განცხრომისა და მცონარობისათვის, არამედ იმისათვის, რომ, თავისი ხელობისაგან თავისუფალმა აზრიანად, სარგებლიანად გამოიყენოს ეს საათები რაიმე სხვა საქმისათვის. ამ დროს უცხოელთა უმრავლესობა მეცნიერების შესწავლას უთმობს⁸⁹. ისინი ჩვეულებრივ ყოველდღიურად გარიჟრაჟამდე⁹⁰ აწყობენ საჯარო კითხვას. ეს საქმე მინდობილი აქვს მხოლოდ იმას ვინც საგანგებოდაა შერჩეული მეცნიერებისათვის. ამათ გარდა, ყველა წოდების როგორც კაცები, ისე ქალები, დიდ-დიდ ჯგუფად იკრიბებიან და მიდიან ზოგნი ერთ, ზოგნი კი მეორე საჯარო კითხვაზე დასასწრებად, იმის მიხედვით თუ რომლისკენ აქვთ მისწრაფება. თუმცა ისიც ხდება, რომ თუკი ვინმე არჩევს ეს დრო ისევ თავის ხელობას დაუთმოს, და ასეთი კი ბევრია, ვისაც რომელიმე მეცნიერების დაუფლების სურვილი არა აქვს, - მას არაფერ უშლის ხელს ამაში, უფრო მეტიც ასეთი პიროვნება ქებასაც იმსახურებს, როგორც სახელმწიფოსათვის სარგებლობის მომცანი.

ნავახშმევს უცხოელები ერთ საათს გართობაში აცარებენ: ბათხულში ბალებში, ზამთარში კი საერთო დარბაზებში, სადაც სადილობენ. აქ ისინი ან მუსიკას უსმენენ, ან სასიამოვნო საუბრებს მართავენ. რაც შეეხება კამათლებით თამაშსა და ამგვარ უაზრო და დამღუპველ გასართობებს, წარმოიდგინეთ მათ უცხოელები არც კი იცნობენ. თუმცა მათთან გავრცელებულია ორი თამაში, რომელიც რალაციით ნააგავს ჭადრაკს. ერთი - ეს ციფრების ბრძოლა სადაც ერთი ციფრი იჭერს მეორეს, და მეორე თამაში, როდესაც მანკიერებანი სამხედრო წესით ებრძვიან ღირსებებს. ამ თამაშში მეტად მოხერხებულადაა მითითებული როგორც მანკიერებათა შორის არსებულ განხეთქილებებზე ისე მათ ერთსულოვნებაზე ღირსებების წინააღმდეგ ბრძოლაში, აგრეთვე იმაზე თუ რომელი მანკიერება რომელ ღირსებას უპირისპირდება, როგორ ძალებს უცხადებენ ისინი აშკარა ბრძოლას, როგორ

სალამოს 7-8 საათამდე განსაზღვრავდა. პენრი VII დროს 1496 წელს გამოცემულ სტატუსში სამუშაო დღის ხანგრძლივობა მინათმოქმედი მუშისათვის მარტიდან სექტემბრამდე უნდა გაგრძელდებოდა დილის 5 საათიდან შეზღუდვამდე. (იხ. კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, გვ. 119; გვ. 344-345).

⁸⁹ მეცნიერების შესწავლას უთმობს... - შდრ. ვ. ი. ლენინის აზრს: „შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ მომავალი საზოგადოების იდეალი უიმისოდ, თუ ახალგაზრდა თაობის სწავლება ნაყოფიერ შრომასთან არ იქნება შეერთებული: ვერც სწავლა- განათლება ნაყოფიერი შრომის გარეშე და ვერც ნაყოფიერი შრომა სწავლებისა და განათლების გარეშე ვერ იქნება აყვანილი იმ სიმალემდე, რომელსაც ტექნიკის დონე და მეცნიერული ცოდნის მდგომარეობა მოითხოვს. ეს აზრი გამოთქვეს ჯერ კიდევ ძველმა დიდმა უტოპისტებმა“ (ს. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 2. გვ. 584).

⁹⁰ გარიჟრაჟამდე... - ოქსფორდში მეცადინეობა დილის 6 საათზე იწყებოდა, ზოგიერთ უნივერსიტეტებსა და კოლეჯებში გაზაფხულობით - დილის 5 საათზე, ზამთრობით - 7-ზე. მაგ; 1517 წელს პარიზში მეცადინეობა 5 სთ-ზე იწყებოდა, სალამანკაში- 6-ზე. ჰუმანისტები თვლიდნენ, რომ დილის საათები მეცნიერებისათვის ძალზე ნაყოფიერია.

ბრიკებით ეპარებიან შეფარვით, თავის მხრივ, რის დახმარებით ასუსტებენ ღირსებანი მანკიერებათა ძალებს, როგორი ხერხებით არიდებენ ისინი თავს თავდასხმას და, ბოლოს, როგორ იმარჯვებს ესა თუ ის მხარე.

მაგრამ აქ შემდგომი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია უფრო დანვრილებით განვიხილოთ ერთი საკითხი. სახელდობრ, თუ მხოლოდ ექვსი საათი ეთმობა სამუშაოს, მაშინ აქედან როგორც ჩანს, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ამის შედეგად პირველი მოთხოვნილების საგნების გარკვეული ნაკლებობა შეიმჩნევა. მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე როდია; უფრო მეტიც, სამუშაო დროის ეს რაოდენობა არამარტო სავსებით საკმარისია ცხოვრებისათვის აუცილებელი მარაგის შესაქმნელად არამედ გარკვეულ დანაზოგსაც იძლევა. ეს გასაგები გახდება თუ თქვენ უფრო ღრმად ჩაუკვირდებით იმას, თუ სხვა ხალხების მოსახლეობის რა უზარმაზარი ნაწილი ცხოვრობს უსაქმოდ: ჯერ ერთი, ასე ცხოვრობს თითქმის ყველა ქალი - საერთო მასის ნახევარი, ხოლო თუ სადმე ქალები მუშაობენ ივარაუდება, რომ მაშინ იქ მამაკაცები ხვრინავენ. ამასთან, წარმოიდგინეთ, რა ვეებერთელა და რა უსაქმურ ბრბოს შეადგენენ მღვდლები და ეგრეთ წოდებული ბერები. ამას დაუმატეთ კიდევ მდიდრები, განსაკუთრებით მემამულეები, რომლებსაც, ჩვეულებრივ, კეთილშობილებსა და წარჩინებულებს უწოდებენ; მიუმატეთ მათი ჯალაბი, აღკაზმული უსაქმურების მთელი ეს ხროვა, ბოლოს ჯანმრთელი და საღ-საღამათი მათხოვრები, რომლებიც რაიმე ავადმყოფობის მომიზნებებით უსაქმურად ცხოვრობენ - და იძულებული გახდებით საბოლოო ჯამში აღიაროთ, რომ იმათი რაოდენობა, ვისი შრომითაც იქმნება ყოველივე ის, რითაც მოკვდავნი სარგებლობენ, გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე თქვენ გეგონათ. დათქვრდით ახლა, ამ მართლა მშრომელი ადამიანებიდან რა ცოცხანი არიან დაკავებული საჭირო და აუცილებელი საქმით. სახელდობრ, რადგან ჩვენ ყველაფერს ფულით ვზომავთ გარდაუვალია ბევრი ისეთი საქმიანობის გამოყენება სრულიად უაზრო და ზედმეტისა, რომლებიც მხოლოდ ფუფუნებასა და უზნეობას ემსახურება. მართლაც, მთელი ეს ბრბო რომელიც დაკავშირებული სამუშაოთი, რომ განაწილდეს იმ მეტად მცირერიცხოვანი ხელობების მიხედვით, რაც საჭიროა ბუნებრივ მოთხოვნილებათა სათანადოდ დასაკმაყოფილებლად, მაშინ ასეთი უხვი წარმოებისას რომელიც უეჭველად უნდა მოჰყვეს ამას შრომის ფასი, ცხადია, გაცილებით ნაკლები იქნება იმაზე, რაც მუშებს სჭირდებათ თავიანთი არსებობისათვის. მაგრამ ავიღოთ ყველა ის პიროვნება, რომელიც ახლა უსარგებლო ხელობებით არის დაკავებული და კიდევ ეს უსაქმურობისა და მცონარობისაგან დასავათებული ხალხის რიცხვი, რომელთაგან თითოეული სხვისი შრომით შექმნის იმდენ სანოვაგეს ნთქავს, რაც მის ორ დამამზადებელს ეყოფოდა. ასე რომ, ვიმეორებ, თუკი ამ პიროვნებათა მთელ ერთობლიობას სამუშაოს მივუჩინთ და თანაც სასარგებლოს, ადვილად შევამჩნევთ, თუ რა ცოცხა დრო იქნებოდა საჭირო ყველაფერი იმის საკმაო და უფრო ჯარბი რაოდენობით, საწარმოებლად, რასაც სარგებლიანობისა და მიზანშეწონილობის პრინციპები მოითხოვს (ამას მიუმატეთ კიდევ სიამოვნებანი, ოღონდ ნამდვილი და ბუნებრივი).

ყოველივე ამას უტოიპიაში ცხადად ადასტურებს თვით სინამდვილე. სახელდობრ,

იქ მთელ ქალაქში თავისი ოლქიანად, იმ მამაკაცებისა და ქალებისაგან, რომლებიც თავიანთი ასაკითა და ძალ-ღონით შრომისათვის ვარგისი არიან, მხოლოდ ხუთასი ვაცი თუა განთავისუფლებული. მათ შორის სიფოგრანგუსები, რომლებსაც, მართალია, კანონით აქვთ უფლება არ იმუშაონ, მაგრამ მაინც არ არიდებენ შრომას თავს, რათა თავისი მაგალითით დანარჩენებს შრომის ხალისი შემაგონ. ამავე შეღავათით სარგებლობენ ისინი ვისაც ხალხი სასულიერო წოდების შუამდგომლობით და სიფოგრანგუსთა ფარული კენჭისყრით სამუდამოდ უბოძებს თავისუფლებას მეცნიერების საფუძვლიანად შესასწავლად. თუ რომელიმე ამ პირთაგან არ გაამართლებს მასზე დამყარებულ იმედს, მას უკან აბრუნებენ ხელოსნებთან და, პირიქით, ხშირად ხდება, რომ რომელიმე მუშა ისე ბეჭითად მეცადინეობს ზემოთ აღნიშნულ თავისუფალ საათებში და ისეთი სიბეჭითით გამოირჩევა რომ, მას ათავისუფლებენ თავისი ხელობიდან და მეცნიერთა თანრიგში გადაჰყავთ.

მეცნიერთა ამ წოდებიდან ირჩევენ ელჩებს, სასულიერო პირებს, გრანიბორუსებს და, ბოლოს, თვით სახელმწიფოს მეთაურს, რომელსაც თავიანთ უძველეს ენაზე ბარზანს⁹¹ უწოდებენ, ხოლო ახალბე - ადემუსს⁹². ვინაიდან უქმად თითქმის არავინ არ არის და ყველა სასარგებლო ხელობას მისდევს ადვილად გამოსათვლელია თუ რამდენ საჭირო საგანს ქმნიან ისინი და რა მცირე ღრთში. ჩემ მიერ მოტანილ მოსაზრებებს განამტკიცებს ის გარემოებაც, რომ აუცილებელ ხელობათა უძრავლესობა მათ გაცილებით ნაკლებ ღრთს ართმევს, ვიდრე სხვა ხალხებს. აი, მაგალითად, ავიღოთ მშენებლობის საქმე. შენობათა აგება ან შეკეთება ყველა ქვეყანაში ძალიან ბევრი მუშახელის განუწყვეტელ შრომას მოითხოვს, რადგან მფლანგველი მემკვიდრე თანდათან ანადგურებს მამის დანაგოვარს, ამრიგად ის, რისი შენარჩუნებაც მინიმალური დანახარტებით შეიძლებოდა მემკვიდრემ უნდა აღადგინოს დიდძალი თანხით. ესეც არ კმარა, ხშირად განებივრებული გემოვნების ადამიანი უსაფუძვლოდ იწუნებს სახლს, რომელიც სხვას აურაცხელი თანხა დაუტდა, და როდესაც შეუკეთებლად დარჩენილი ეს სახლი მოკლე ღრთში ინგრევა, პატრონი იშენებს სხვაგან მეორეს და ამაზე დიდ ფულს ხარტავს. უტოპიელებს კი, რომლებსაც ყველაფერი მონესრიგებული აქვთ და რომელთა სახელმწიფოც კეთილმონყობით გამოირჩევა, ძალიან იშვიათად უხდებათ ახალი ნაკვეთის შერჩევა სახლების ასაშენებლად. მუშები არამარტო სწრაფად აღადგენენ უკვე დაზიანებულ შენობას, არამედ ისე აგებენ, რომ შეკეთება ნაადრევად აღარ დასჭირდეს. ამიტომ შრომის სულ მცირე დანახარტებით შენობები ძალიან დიდხანს ძლებს და ამ ხელობის მუშები ძნელად შოულობენ სამუშაოს, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ისინი იღებენ ბრძანებას, მასალა ღრთებით სახლში დაამზადონ, მაგალითად, გათალონ და გააპრილონ ქვები, რათა საქმე

⁹¹ ბარზანი... - შესაძლოა ეს სიტყვა ირანული წარმოშობისაა და ნიშნავს „მაღალს“. „ასე უწოდებდნენ სომხეთის მეფეს და ალექსანდრე მაკედონელის თანამედროვე ერთ-ერთ სატრაპს. შესაძლებელია ამ სიტყვის პირველი ნაწილი ძველებრაული სიტყვა „ბარ“-იდან იყოს წარმოშობილი, რაც „ძეს“ ნიშნავს. მეორე ნაწილი კი შესაძლოა მომდინარეობდეს ბერძნული ღორიული სიტყვის ფორმიდან - ზევსი, ე. ი. შესაძლებელია „ბარზანი“ „ზევის ძეს“, „ღმერთის ძეს“ ნიშნავს.

⁹² ადემუსი - „უხალხო“, ხალხის გარეშე. აქ შეერთებულია ბერძნ. უარყოფითი ნაწილაკი და „ხალხი“.

წინ წაივლინ.

და კიდევ, მიაქციეთ ყურადღება იმას, თუ რა მცირე შრომა სჭირდებათ მათ საკუთარი განსაცმლის დასამზადებლად. ჯერ ერთი, ვიდრე ისინი სამუშაოზე არიან, ზერელებდ იფარავენ ტანს ცყავით ან ბენვით, რომელიც მათ თითქმის შვიდ წელს ჰყოფნით. როდესაც ისინი ქუჩაში გამოდიან, ზემოდან იცვამენ გრძელ მოსასხამს, რომელიც ზემოაღნიშნულ უხეშ განსაცმელს ფარავს. ამ მოსასხამის ფერი ერთნაირია მთელს კუნძულზე და ამასთან ესაა შალის ბუნებრივი ფერი. ამიტომ აქ არა მარტო ყველაზე უფრო ნაკლები მაუდი იხარჯება, ვიდრე სადმე სხვაგან, მისი დამზადებაც გაცილებით ნაკლებ ხარჯებს მოითხოვს. სელის დამზადებაზე ხომ კიდევ უფრო ნაკლები შრომა იხარჯება და ამიტომ მას უფრო ფართოდ იყენებენ. მაგრამ ცილოში უპირატესობას პირველყოვლისა სითეთრეს ანიჭებენ, ხოლო შალის ქსოვილში - მხოლოდ და მხოლოდ სისუფთავეს. უფრო ნატიფ ნამუშევარს აქ არავითარი ფასი არა აქვს. ამის შედეგად მათთან თითოეული კმაყოფილდება ერთი ხელი განსაცმლით და ამასთან ჩვეულებრივ ორი წლის განმავლობაში ყოფნის. სხვა ქვეყნებში კი ერთ ადამიანს არ ყოფნის ოთხი ან ხუთი ხელი შალი ზედა განსაცმელი და ისიც ნაირფერი, და ამასთან ერთად აქვთ კიდევ ამდენივე აბრეშუმის პერანგი, ზოგიერთ ნებიერას კი ათიც არ ჰყოფნის. უცხოელებს არავითარი საფუძველი არ აქვს განსაცმელზე მოთხოვნილებისათვის: რამდენიმე ხელი განსაცმელი უკეთ ვერ დაიცავს სიცივისაგან და არც სხვაზე უფრო მორთულ-მოკაზმულად ჩაითვლება.

ვინაიდან უცხოელები სასარგებლო შრომით არიან დაკავებული და მის შესასრულებლად საკმარისია მხოლოდ მცირე შრომა, მათ ყველაფერი უხვად აქვთ. ამის შედეგად მოსახლეობის დიდ რაოდენობას დრო რჩება და ხანდახან ქალაქგარეთ უხდება გასვლა გზების შესაკეთებლად, თუ ისინი გაფუჭებულია. ძალიან ხშირად, როცა არ არის რაიმე ამგვარი სამუშაო, სახელმწიფო აცხადებს სამუშაო საათების ნაკლებ რაოდენობას. ხელისუფლებას სულაც არ სურს იძულებით ამუშაოს ხალხი უფრო მეტ ხანს ვიდრე საჭიროა. ამ მოვალეობის დანესება პირველ ყოვლისა იმ მიზანს ემსახურება, რომ რამდენადაც ეს შესაძლებელია საზოგადოებრივი საჭიროების თვალსაზრისით, ყოველი მოქალაქე უბრუნველყოფილი იყოს დროის მაქსიმალური ოდენობით, რათა ფიზიკური მონობის შემდეგ დრო გამოიყენოს სულიერი სიამოვნებისა და განათლებისათვის. ამაშია მათი აზრით, ჰარმონია, ცხოვრების ბედნიერება.

ახლა კი ვფიქრობ, უკვე დროა მოგიყვებო, თუ როგორი ურთიერთობა აქვთ ცალკეულ მოქალაქეებს ერთმანეთში, რანაირია მთელი ხალხის ურთიერთკავშირი და როგორ ნაწილდება მათთან ყველა საგანი. პირველ ყოვლისა ვილაპარაკებ ქალაქებზე. ყოველი ქალაქი შედგება ოჯახებისაგან: ეს ოჯახები უმრავლეს შემთხვევაში აერთიანებენ ნათესავებს. სათანადო ასაკს მიღწეული და გათხოვილი ქალები საცხოვრებლად ქმრის სახლში გადადიან, ხოლო ვაჟიშვილები და შემდეგ შვილიშვილებიც ოჯახში რჩებიან და ნათესავთა შორის უხუცესს ემორჩილებიან, თუკი მისი გონებრივი შესაძლებლობანი არ შესუსტდა სიბერის გამო (მაშინ მას ცვლის მისი მომდევნო ოჯახის წევრი ასაკის მიხედვით).

ქალაქების მეტისმეტად მეჩხერად დასახლების ან ჭარბი მოსახლეობის თავიდან ასაცილებლად მიღებული სიფრთხილის ასეთი ზომა: ყოველ ოჯახში, რომელთა რაოდენობა თითოეულ ქალაქში, მიდამოთა გარდა, ექვს ათასს შეადგენს, არ უნდა იყოს ათზე ნაკლები და თექვსმეტზე მეტი მოზრდილი. რაც შეეხება ბავშვებს, მათი რაოდენობა არავითარ აღრიცხვას არ ექვემდებარება. ამ ზომების დაცვა ადვილია მცირერიცხოვან ოჯახებში იმათი გადაყვანით, ვინც ზედმეტია მრავალრიცხოვანებში. ხოლო თუ ქალაქის გაზრდა საერთოდ დაარღვევს სათანადო ზღვრებს, უტოპიელები ამის ხარჯზე შეავსებენ სხვა ქალაქების მცირერიცხოვნობას. თუ ხალხის რაოდენობა ძალიან გაიზრდება მთელს კუნძულზე, ისინი ირჩევენ მოქალაქეებს ყოველი ქალაქიდან და თავიანთი კანონების მიხედვით აწყობენ კოლონიას უახლოეს მაგერიკზე, სადაც კი უცხოელებს ზედმეტი და თანაც დაუმუშავებელი მიწა აქვთ. ამასთან უტოპიელები მოიხმობენ უცხოელთ და ეკითხებიან, თანახმანი არიან თუ არა, მათთან ერთად იცხოვრონ. თანხმობის შემთხვევაში უტოპიელები ადვილად ეთვისებიან მათ, სარგებლობენ რა ერთი და იმავე წესითა და ჩვეულებებით. ეს კი სასიკეთოა როგორც ერთი, ისე მეორე ხალხისათვის. თავიანთი წესებით უტოპიელები აღწევენ იმას, რომ ის მიწა, რომელიც ადრე მწირი და ხრიოკი ეჩვენებოდათ, ახლა ორივესთვის მსუყედ იქცევა. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ადგილობრივი მკვიდრნი უარს ამბობენ უტოპიელთა წესების მიხედვით ცხოვრებაზე, ეს უკანასკნელნი განდევნიან მათ თავისთვის არჩეული საზღვრებიდან. წინააღმდეგობის შემთხვევაში უტოპიელები ომს იწყებენ. მათ ომისათვის სავსებით სამართლიან მიზეზად მიაჩნიათ ის შემთხვევა როდესაც რომელიმე ხალხი, რომელიც ტყუილად და უმაქნისად ფლობს მიწა-წყალს, არც თვითონ სარგებლობს და არც სხვას ასარგებლებს, უარს ეუბნება სარგებლობასა და გამოყენებაზე იმათ, ვინც ბუნების კანონით მისგან უნდა იკვებებოდეს. თუ რაიმე უბედური შემთხვევის გამო თვით უტოპიელთა ზოგიერთი ქალაქის მოსახლეობა შემცირდება იქამდე, რომ მისი შევსება არ ხერხდება კუნძულის სხვა ნაწილებიდან (ეს კი, როგორც ამბობენ სულ ორჯერ მოხდა სასტიკი და მძვინვარე შავი ჭირის შემდეგ), იგი შეივსება კოლონიიდან უკან გადმოსახლებულ მოქალაქეთა ხარჯზე. უტოპიელებს ურჩევნიათ კოლონიებს შეელიონ, ვიდრე კუნძულის რომელიმე ქალაქი დასუსტდეს.

ისევ ვუბრუნდები მოქალაქეთა ერთად ცხოვრების წესებს. როგორც უკვე ვთქვი,

ოჯახს სათავეში უდგას უხუცესი. ცოლები ემსახურებიან ქმრებს⁹³, შვილები - მშობლებს და საერთოდ - უმცროსები უფროსებს. ყოველი ქალაქი დაყოფილია ოთხ თანაბარ ნაწილად. თითოეული ნაწილის შუაგულში არის ბაზარი, სადაც ყველაფერია. თითოეული ოჯახის ნახელავი მიაქვთ იქ, საგანგებო სახლებში, და სახეობათა მიხედვით ცალობით ანაწილებენ სანყოფინებს. იქიდან კი თითოეული ოჯახის უფროსი ითხოვს, რაც სჭირდება, და უფულოდ ყოველგვარი სასყიდლის გარეშე მიაქვს შინ. რატომ უნდა უთხრან მას უარი? ჯერ ერთი, ყველაფერი ხომ საკმაოდ უხვადაა და, მეორეც, არ არსებობს იმის არაფითარი საფრთხე, რომ ვინმე მოითხოვს იმაზე მეტს, რაც სჭირდება. რატომ უნდა ვითუქროთ, რომ ზედმეტს მოითხოვს ის, ვინც დარწმუნებულია, რომ არასდროს არაფერი დააკლდება? მართლაც და, ყოველ ცოცხალ არსებაში და მით უმეტეს ადამიანში ხომ სიხარბე და მტაცებლობა იმიტომ იღვიძებს, რომ სიღარიბისა ეშინია ანდა ეძაყება, როცა თავისი ქონებით სხვებს აღემატება. აი, ასეთი რამ უცხოა უტოპიელებისათვის.

ჩემ მიერ აღნიშნულ ბაზრებს მიეკუთვნება სურსათის ბაზრები, სადაც არა მარტო ბოსტნეული, ხილი და პური გამოაქვთ, არამედ თევზიცა და ხორცეულიც - ოთხფეხა პირუტყვისა და ფრინველის საჭმელად ვარგისი ყველა ნაწილი. საინტერესოა, რომ უტოპიელებს ქალაქგარეთ მონყობილი აქვთ საგანგებო ადგილები, სადაც მდინარის წყალი ჩარეცხავს ყოველგვარ ჭუჭყსა და სიბინძურეს. მათ იქიდან ჩამოაქვთ ხორცეული მას შემდეგ, რაც მსახურები დაკლავენ და გააგყავებენ პირუტყვს. უტოპიელებს აკრძალული აქვთ საქონლის დაკვლა - გატყავება ადგილებზე, ვინაიდან ამით, მათი აზრით, თანდათანობით ქრება გულმონყალეობა, ჩვენი ბუნების ყველაზე უფრო ადამიანური გრძნობა. გარდა ამისა, კრძალავენ ქალაქში ყოველგვარი სიბინძურისა და ჭუჭყის შემოტანას, რადგან ღპობა აბინძურებს ჰაერს და შეიძლება სხვადასხვა ავადმყოფობაც გამოიწვიოს.

გარდა ამისა ყველა ქუჩაზე დგას ერთმანეთისაგან ცოლი მანძილით დაშორებული ფართო სასახლე. ყოველ მათგანს თავისი სახელი ჰქვია. მათში სიფოგრანტუსები ცხოვრობენ. თითოეულ ამ სასახლეზე მინერილია ოცდაათი ოჯახი, თხუთმეტი- თხუთმეტი ორივე მხრიდან. ამ ოჯახებმა აქ უნდა ისადილონ. თითოეული სასახლის სამზარეულოს გამგე გარკვეულ საათებში მიდის ბაზარში და მოაქვს მათთვის საკმარისი საკვები.

უტოპიელები პირველ რიგში ზრუნავენ ავადმყოფებზე რომლებსაც საზოგადოებრივ დაწესებულებებში მკურნალობენ. მათ ოთხი საავადმყოფო⁹⁴ აქვთ ქალაქიდან მცირე მანძილის დაშორებით. ეს საავადმყოფოები იმდენად დიდებია, რომ ამდენსავე დაბას შეიძლება გაუთანაბრდეს. ეს იმიტომ, რომ, ჯერ ერთი, ავადმყოფებმა, რაც არ უნდა ბევრნი იყვნენ, ვინროდ და ამიტომ მოუხერხებლად არ იგრძნონ თავი, ხოლო მეორეც ის, რომ ვადამდეები დაავადებით შეპყრობილნი რაც შეიძლება შორს იყვნენ ჯანმრთელებისაგან. საავადმყოფოები შესანიშნავადაა მონყობილი, აღჭურვილია

⁹³ ცოლები ემსახურებიან ქმრებს... - ტ. მორს აქ მხედველობაში აქვს ბიბლიის შემდეგი ადგილი: „ცოლებო, დამორჩილდით ქმრებს, ვითარცა ბატონებს, რამეთუ ქმარი ცოლის მზრუნველად ითვლება“...

⁹⁴ ოთხი საავადმყოფო... - იმდროინდელ ლონდონში ოთხი დიდი საავადმყოფო არსებობდა ღარიბთათვის და მოხუცებულთათვის.

ყველაფრით, რაც კი ჯანმრთელობის აღსადგენადაა საჭირო; მოვლა აქ მეტად სათუთი და გულმოდგინეა, ავადმყოფებს თავს დასტრიალებენ ყველაზე უფრო გამოცდილი ექიმები. ამიტომ, მართალია, აქ არავის არ გზავნიან იძულებით, მაგრამ მთელ ქალაქში არ მოიძებნება ვინმე, რომელსაც ავადმყოფობის შემთხვევაში იქ ყოფნა არ ერჩივნოს სახლში წოლას.

მას შემდეგ, რაც საავადმყოფოს სამზარეულოს გამგეები მიიღებენ საკვებს ექიმთა დანიშნულების მიხედვით, ყველაფერი საუკეთესო თანაბრად ნაწილდება სასახლეებზე, სითოგრანტუსთა რაოდენობის შესაბამისად, მათ შორის იგულისხმება აგრეთვე თავადი, მღვდელმთავარი, ტრანიზორუსები, ელჩები და ყველა უცხოელი (თუკი ასეთები არიან; ჩვეულებრივ კი ისინი ცოცხანი არიან და თანაც იშვიათად; მაგრამ როდესაც კი გამოჩნდებიან, მათთვისაც აქვთ კეთილმოწყობილი სახლები).

სასახლეებში სადილისა და ვახშმისათვის დადგენილ საათებში იკრიბება მთელი სითოგრანტია, მათ სპილენძის საყვირი მოუხმობს (გარდა ჰოსპიტალებში ან სახლებში მწოლიარე ავადმყოფებისა). არავის არ ეკრძალება სასახლეში სადილობის შემდეგ ბაზრიდან საკვების მოტანა სახლისათვის, რადგან ყველამ იცის, რომ არავენ არ აკეთებს ამას ცყუილუბრალოდ. მართლაც და, თუმცა არავის არ ეკრძალება სახლში სადილობა, არავენ არ აკეთებს სიამოვნებით, ვინაიდან უზნებობად და სისულელედ ითვლება ღროის დახარჯვა უარესი საკვების დამზადებაზე, როდესაც სასახლეში, რომელიც ასე ახლოსაა, მზადაა მდიდრული და უხვი სუფრა. ამ სასახლეში ყველა სამუშაოს, უფრო ჭკუყიანსა და ძნელს მონები ასრულებენ. მაგრამ საკვების მომზადება და აგრეთვე საერთოდ მთელი სადილის გაძღოლა ეკისრებათ მხოლოდ ქალებს, თანაც მორიგეობით ყოველი ოჯახიდან. სადილის ღროს მეინახენი შემოუხსნებიან სამ ან მეტ მაგიდას, იმის მიხედვით, რამდენი არიან. მამაკაცები სხდებიან შიგნითა მხარეს, კედლის გასწვრივ, ხოლო ქალები - მოპირდაპირე მხარეს, რათა იმ შემთხვევაში თუ მათ რაიმე შეემთხვათ მოულოდნელად (ეს კი ხანდახან ემართებათ ორსულებს), შეეძლოთ ადგომა და ძიძებთან წასვლა სხვების შეუნუხებლად.

ძიძები ცალკე სხედან ჩვილ ბავშვებთან ერთად საგანგებოდ გამოყოფილ სასადილოში, სადაც ყოველთვის არის ცეცხლი და სუფთა წყალი, ზოგჯერ კი აკვნებიც დგას რათა შეიძლებოდეს იქ ჩვილ ბავშვთა ჩანწენა ან, სურვილისამებრ, სხვებისაგან გამოხსნა, ცეცხლთან ახლოს დასვენება, გართობა. ყოველი დედა თვითონ კვებავს თავის შვილს, სანამ ცოცხალია ან ავადმყოფობა არ შეუძლის ხელს. თუ ასეთი რამ მოხდება, სითოგრანტუსთა ცოლები ეძებენ ძიძას, რაც არაა ძნელი: ქალები რომლებსაც ამ მოვალეობის შესრულება შეუძლიათ, უფრო დიდი სიამოვნებით ასრულებენ მას, ვიდრე სხვა რომელიმე სამუშაოს, რადგან ყველას ქებას იმსახურებენ თანაგრძობისათვის და აღზრდილიც თავის ძიძას დედად მიიჩნევენ. ძიძათა თავშესაფარშია ყველა ბავშვი რომელსაც ჯერ ხუთი წელი არ შესრულებია. რაც შეეხება დანარჩენ არასრულწლოვანებს, რომელთა შორისაც ირიცხება ორივე სქესის ყველა ახალგაზრდა, რომელსაც საქორწინო ასაკი არ შესრულებია, ისინი ან ემსახურებიან სუფრის წევრებს, ანდა, თუკი მათ ეს თავიანთი წლოვანების გამო არ შეუძლიათ, იქ მღუმარედ

დვანან. ისინი იკვებებიან იმით, რასაც მათ მაგიდებთან მსხდომნი მიანოდებენ, რადგან სხვა გარკვეული დრო არა აქვთ გამყოფილი ჭამისათვის. პირველი მაგიდის შუა ადგილი უმაღლესად ითვლება და, ვინაიდან ეს მაგიდა სასადილო ოთახის ბოლოში გარდღივარდმო დგას, იქიდან მოჩანს მთელი შეკრება. აქ სხედან სიფოვრანტუსი და მისი ცოლი, მათ გვერდით ზის ორი უხუცესი რადგან ყველა მაგიდასთან ოთხ-ოთხნი სხედან. თუ ამ სიფოვრანტიაში ტაძარიც არის, მაშინ მღვდელი და მისი მეუღლე სხდებიან სიფოვრანტუსთან, ისე რომ ისინი სუფრის თავში მოხედნენ. სუფრას ორივე მხრიდან უბის ახალგაზრდობა, შემდეგ ისევ მოხუცები სხედან და ამგვარად, მთელ სახლში ცოლები ერთად არიან თავმოყრილი და თანაც შეთვისებული სხვა ასაკის ადამიანებთან. ამ ჩვეულების მიზეზი, როგორც ამბობენ, არის შემდეგი: ვინაიდან სუფრასთან დაუშვებელია რაიმე ისეთის გაკეთება ან თქმა, რაც არ შეეფერება უხუცესთა საზოგადოებას, მათი დარბაისლობისა და მათდამი პატივისცემის გამო, ეს აკავებს ახალგაზრდობას უადგილო და უხეშ სიცივა-პასუხის ან უკადრისის ქცევებისაგან. აქ კერძები რიგდება არა მიყოლებით, დანყებული პირველი ადგილიდან, არამედ ყველაფერ საუკეთესოს პირველ რიგში მიართმევენ უხუცესებს, რომელთა ადგილები საგანგებოდაა შერჩეული, ხოლო შემდეგ თანაბრად მიუტანენ სხვებსაც. უხუცესნი, თავის მხრივ, თავიანთი შეხედულებისამებრ ურიგებენ გარშემო მსხდომთ ნუგბარს, როცა მარაგი შედარებით ნაკლები აქვთ და უნდათ ყველას ამყოფინონ. ამრიგად, ხანდაზმულებს შენარჩუნებული აქვთ მათი კუთვნილი პატივისცემა და ყველანი კმაყოფილნი რჩებიან.

ყოველი სადილი და ვახშამი იწყება რაიმე დამრიგებლური ხასიათის, თანაც ძალიან მოკლე კითხვით, რათა თავი არავის მოაბებრონ. ამის შემდეგ უფროსები გააბამენ დინჯ საუბარს, არც უსიამოვნო მოსასმენს და არც გონებადამხვილობას მოკლებულს. ისინი სულაც არ ანდომებენ ჭამის მთელ დროს გრძელ-გრძელი ამბების თხრობას, პირიქით, უფრო დიდი სიამოვნებით უსმენენ ახალგაზრდებს და იწვევენ კიდევაც მათ საუბარში. ამით მათ სურთ გაიგონ თითოეულის შესაძლებლობანი და ნიჭიერება, რაც სუფრასთან ძალდაუტანებელ ურთიერთობაში უფრო მჟღავნდება. სადილი საკმაოდ ხანმოკლეა, ვახშამი კი უფრო ხანგრძლივი, რადგან პირველს მოსდევს შრომა, ხოლო მეორეს - ძილი, მოსვენება, რაც უტოპიელთა შეხედულებით უფრო სასარგებლოა საჭმლის მონელებისათვის. აქ არც ერთი ვახშამი არ ტარდება მუსიკის გარეშე, სადილზე დასაყოლებლად ყოველთვის აქვთ ტკბილეული. ისინი ანთებულ სურნელოვან საკმეველს ასხურებენ ირგვლივ და საერთოდ ყველაფერს აკეთებენ, რასაც ჭამის დროს მხიარული განწყობის შექმნა შეუძლია. უტოპიელები განსაკუთრებული მონდომებით იზიარებენ იმ მოსაზრებას, რომ არ შეიძლება არც ერთი სახის სიამოვნების აკრძალვა, თუ იგი რაიმე უსიამოვნების მიზეზი არ ვახდება.

აი, როგორ არის მონყობილი უტოპიელთა თანაცხოვრება ქალაქებში; სოფლებში კი სადაც ოჯახები უფრო შორ-შორს არიან ერთმანეთისაგან, თითოეული ოჯახი თავის სახლში სადილობს და ვახშამობს. აქ სურსათის ნაკლებობაზე ლაპარაკიც არ შეიძლება

- სოფელი ხომ თვითონ კვებავს ქალაქს.

თუ რომელიმე უცხოვიელი მოისურვებს სხვა ქალაქებში მცხოვრები მეგობრების მონახულებას ან უბრალოდ ამ ადგილების დათვალიერებას, ამაზე თანხმობას ადვილად მიიღებს თავისი სიტუგრანტუსისა და გრანბორუსისაგან, რა თქმა უნდა, რაიმე ხელისშემშლელი მიზეზი თუ არ იქნა. მოქალაქეთა გარკვეული ჯგუფები ერთდროულად გადიან სამოგზაუროდ. გამგზავრებისათვის გამგებლის ნებადამრთველი ბარათით, რომელშიც დაბრუნების დღეცაა აღნიშნული, ისინი ღებულობენ ოთხთვალას და სახელმწიფო მონას რათა მან გარეკოს ხარები და მოუაროს მათ. თუ მოგზაურთა შორის ქალები არ არიან, ოთხთვალას, როგორც ზედმეგ ბარვს უკან აბრუნებენ. თუმცა სამოგზაუროდ წასულებს თან არათერი მიაქვთ, მაინც უბრუნველად არიან, ვინაიდან თავს ყველგან ისე გრძნობენ როგორც საკუთარ სახლში. თუ რომელიმე ადგილზე ისინი ერთ დღეზე მეტხანს შეყოვნდებიან, თითოეული ხელს კიდებს თავის ხელობას და ამავე ხელობის მასპინძლებისაგან დიდ მონონებას იმსახურებს. მაგრამ თუ ვინმე საკუთარი სურვილით გადალახავს თავის საზღვარს, მაშინ მმართველის ნებართვის უქონლობის გამო დაკავებულს ყოველნაირად არცხვენენ; მას, როგორც გაქცეულს, აბრუნებენ და სასტიკად სჯიან, და თუ მეორედ გაბედავს წასვლას - მონად აქცევენ.

თუ ვინმე თავისი ქალაქის შემოგარენში ხეციალს მოისურვებს, არავინ დაუშლის, ოღონდ ნებართვა ქონდეს ოჯახის უფროსისაგან და თანხმობა მეუღლისაგან. ეს, კია, რომელ სოფელშიც უნდა მივიდეს, არსად არ გაუმასპინძლდებიან, სანამ ნახევარი დღის სამუშაოს არ შეასრულებს (ანდა იმდენს, რამდენის გაკეთებაც არის დათქმული სამხრობამდე). ამ პირობით მას თავისი ქალაქის ახლომახლო ყველგან შეუძლია გასვლა, რადგან ნაკლები სარგებლობა როდი მოაქვს ქალაქისათვის, ვიდრე შინ რომ დარჩენილიყო.

როგორც ხედავთ, უსაქმურობისა და სიზარმაცისათვის უცხოვიელებს არავითარი საბაბი არ გააჩნიათ. იქ არ არის არც ერთი სამიუიგნო, არც ერთი ლუდხანა, სამეძაო, არ ყოფილა მოსყიდვის არცერთი შემთხვევა, ნაძირალათა არც ერთი ბუდე, არც ერთი უკანონო თავყრილობა. ისინი ერთად არიან და ამიგომ დროს ჩვეულებისამებრ მუშაობაში ან გონივრულ დასვენებაში აგარებენ.

ამ დაკანონებული ჩვეულების ბუნებრივი შედეგია ის, რომ ამ ხალხს ყოველთვის ჭარბი საქონელი აქვს, და რადგან თითოეულ კაცზე ყველაფერი ნაწილდება. გაჭირვებული და ღარიბი საბოლოოდ აღარავინ რჩება. როგორც კი ამაუროგის სენაგში (რომლის შემადგენლობაში, როგორც აღვნიშნეთ, ყოველწლიურად თითოეული ქალაქიდან სამ-სამ წარმომადგენელს ირჩევენ) შეიგყობენ, რომ რაიმე სანოვავე სადღაც ზედმეგია ან, პირიქით ნაკლები, ცდილობენ მდგომარეობა გაანონასწორონ. ეს კეთდება უანგაროდ - სანაცვლოდ არათერს ითხოვენ მათგან, ვისაც რაიმეს აჩუქებენ. რაკი თავიანთ ნამეგს რომელიმე ქალაქს აძლევენ და სამაგიეროს არ იღებენ, საჭიროების შემთხვევაში ისინი სხვა ქალაქებიდან ღებულობენ ყველაფერს, თანაც ასევე უანგაროდ. ამგვარად, მთელი კუნძული თითქოსდა

ერთ ოჯახად ცხოვრობს.

როდესაც უტოპიელები თავიანთთვის საკმარისად გაირჩებიან (და ამას ორი წლის სურსათის მარაგის დაგროვების შემდეგ მიიჩნევენ საჭიროდ, რადგან არ იციან, როგორი მოსაუვალი ექნებათ გაისად), დარჩენილი ჭარბი საქონელი - ხორბალი, თაფლი, მაგყლი, სელი, ხე-ტყე, ძონეულის ქსოვილები და განსაცმელი, ცვილი, ქონი, ტყავი და კიდევ დამატებით დიდძალი პირუტყვი სხვა ქვეყნებში გააქვთ. ამ საქონლის მეშვეობით ნაწილს ისინი იქაურ უქონელ მცხოვრებთ უტოვებენ საჩუქრად, დანარჩენს კი ზომიერ ფასად ყიდიან. ასეთი ვაჭრობის შედეგად მათ თავიანთ ქვეყანაში შეაქვთ არა მხოლოდ ის საქონელი, რომელიც სჭირდებათ (ასეთი კი მხოლოდ და მხოლოდ რკინაა), არამედ დიდძალი ოქრო და ვერცხლი. ამ წესის ხანგრძლივად დამკვიდრების შედეგად უტოპიელებს ყველგან ურიცხვი რაოდენობით აქვთ განძეულობა. ამიტომ ახლა უკვე ისინი ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ, თუ როგორ გაყიდიან საქონელს - ნაღდ ფულზე თუ სესხით, დიდ ფულს ხელშეკრულების საფუძველზე ვალში აბანდებენ. ამ ხელშეკრულების დადების დროს გარკვეული წესების შესრულებისას უტოპიელები კერძო პირთა თავდებობას კი არ მოითხოვენ, არამედ მთელი ქალაქისას. თავის მხრივ კი ქალაქი, როგორც კი მოვა გადახდის დრო, კერძო პირებისაგან ითხოვს ვალის დაფარვას, ფული ხაზინაში შეაქვს და მანამ სარგებლობს ამ თავნის ნამაგით, სანამ უტოპიელები უკან არ მოითხოვენ. უტოპიელები კი უმეტეს შემთხვევაში არ თხოულობენ ფულს, რადგან, სანამ არ დასჭირდებათ, უსამართლობად მიაჩნიათ მისი წართმევა. სხვათაშორის ისინი ფულს მხოლოდ იმ შემთხვევაში თხოულობენ უკან, როცა აუცილებელი ხდება ფულის განსაზღვრული ნაწილის მიცემა სხვა ხალხისათვის, ან როცა ომი გარდაუვალია. ასეთი შემთხვევისათვის ისინი თავიანთ საგანძურს ინახავენ რათა მოულოდნელი საშიშროებისას გამოიყენონ, უფრო კი იმისათვის, რომ ნებისმიერი თანხის ფასად დაიქირაონ უცხოელი ჯარისკაცები, რომლებსაც უფრო ადვილად იმეგებენ ხითათისათვის, ვიდრე თავისიანებს. უტოპიელებმა იციან, რომ დიდი თანხით თვით მტრების მოსყიდვაც შეიძლება, რომლებიც მზად არიან არა მარტო უღალატონ, არამედ აშკარად ებრძოლონ ერთმანეთს. ამისათვის უტოპიელები აურაცხელ ოქრო-ვერცხლს საგანძურად კი არ ინახავენ, არამედ ისე იყენებენ, რომ მრცხვენია კიდევ ამაზე ლაპარაკი. თანაც, ვშიშობ, ჩემს სიტყვებს არ დაიჭერებთ. ვშიშობ იმიტომ, რომ ყოველთვის ეს ჩემთვისაც ძნელი დასაჯერებელი იქნებოდა, საკუთარი თვალთა რომ არ მენახა და მხოლოდ სხვისგან გამეგონა. თითქმის ყოველთვის ასეა: რამდენადაც უცხოა ესა თუ ის მოვლენა სხვისი ადათ-წესებისათვის, იმდენად დაუჯერებელია. მართალია, უტოპიელთა ცხოვრების წესის დანარჩენი მხარეებიც მკვეთრად განსხვავდებიან ჩვენეულისაგან და ამიტომ ის, ვინც გონივრულად შეათვასებს მდგომარეობას, ნაკლებად გაოცდება რომ ოქროსა და ვერცხლის⁹⁵ მოხმარება მათ საკუთარ ჩვევებს უფრო შეესაბამება ვიდრე ჩვენსას. ისინი ხომ ფულით თვითონ არ სარგებლობენ, ფულს მხოლოდ რაღაც

⁹⁵ ოქროსა და ვერცხლს... - შდრ. პლატონი, კანონები, V, 742. „კერძო პირთაგან არავისა აქვს ოქროსა და ვერცხლის ფლობის უფლება...“.

შემთხვევისათვის ინახავენ რომელიც ან მოხდება ან არა.

ოქროსა და ვერცხლს რომლისგანაც მზადდება თუელი, უტოპიელები ისე ეკიდებიან, რომ იმაზე მეტად არავენ შეათვასოს, ვიდრე ბუნებრივად უნდა ღირდეს. ოქრო-ვერცხლი თავისი ღირსებით ხომ ბევრად ჩამორჩება რკინას? რკინის გარეშე, ისევე როგორც უცეცხლოდ და უწყლოდ, ადამიანს არსებობა არ შეუძლია. ამასთან ერთად, ბუნებამ ოქროსა და ვერცხლს არ მიანიჭა ისეთი თვისებები, ურომლისოდაც ჩვენ იოლადა წასვლა გაგვიჭირდებოდა, მაგრამ ადამიანმა თავისი სისულელით მათ თვასი იშვიათობის გამო დაადო. გარდა ამისა, ბუნებამ, როგორც მზრუნველმა დედამ, ყველა საუცხოო თვისება ჰაერს, წყალსა და თვით მინას უბოძა, ხოლო ამაო და უსარგებლო საგნები სიღრმეში ჩამალა. დაუშვათ, რომ უტოპიელებმა ეს ლითონები რომელიმე კოშკში გადამალეს, მაშინ ბრბოს უგუნურების წყალობით მძართველსა და სენატს ეჭვის თვალით დაუნყებენ ცქერას, თითქოსდა მათ სურთ გაიძვერობით მოატყუონ ხალხი და ამით თვითონ რაიმე მოგება ნახონ. ვივარაუდოთ, რომ დაინყეს ამ ლითონებისაგან თასების და სხვა ნაკეთობების ხელმარჯვედ დამზადება, შემდეგ კი შემთხვევითი ჯარისკაცების დაქირავების თანხის გასასტუმრებლად კვლავ დასჭირდათ მათი გადადნობა; მაშინ, შესაძლებელია იმისი ვარაუდი, რომ ძნელადლა დათმობენ მას, რაც ერთხელ გასართობად მიიჩნიეს. სწორედ ამის საწინააღმდეგოდ მათ თავიანთი ცხოვრების შესაბამისი ხერხი მოიგონეს, რომელიც ძალიან განსხვავდება ჩვენეულისაგან, სადაც ოქროს ასე ღიდად ათვასებენ და გულმოდგინედ იცავენ. ვისთვისაც ეს ხერხი ცნობილია, ის ნამდვილად დამიჯერებს. უტოპიელები, მართალია, იათუვასიანი, მაგრამ ოსტატურად ნახელავი თიხისა და მინის ჭურჭლიდან ჭამენ და სვამენ. ოქროსა და ვერცხლისაგან არა მარტო საერთო სასახლეებში, არამედ კერძო სახლებშიც ღამის ქოთნებს და სიბინძურისათვის განკუთვნილ ჭურჭელს ამზადებენ⁹⁶. ამასთან, ამ ლითონებისაგან უტოპიელები ჭედავენ ჭაჭეებსა და ხუნდებს, რომლებსაც მონებს ადებენ. ყველა დამნაშავეს ყურბე ოქროს რგოლს კიდებენ, თითებზე ბეჭდებს უკეთებენ, ყელზე ოქროს მძივებს, თავზე ოქროს სალტეს აჭდობენ. ამგვარად, ისინი ყოველგვარი საშუალებით ცდილობენ, ოქრო და ვერცხლი მათთან საძრახის საგნებად ითვლებოდნენ. გამოდის, რომ უტოპიელები არაფითარ ზარალს არ ნახავენ, თუნდაც ერთ მშვენიერ დღეს გამოიყენონ ლითონების მთელი მარაგი რომლის დახარჯვაც სხვა ხალხს ისეთ განჯვას მიაცენებდა, ვით საკუთარი შიგნეულის წენვა. უტოპიელებმა სულ ერთიანად რომ დახარჯონ ოქროს მთელი მარაგი, ამით არაფის არაფერი დააკლდება. გარდა ამისა, ისინი ზღვის ნაპირზე აგროვებენ მარგალიტს, კლდეებში - ალმასს და ლალს, მაგრამ განა თავს იკლავენ მათი ძებნით, არა, შემთხვევით ნაპოვნს ამუშავენ. ამ „ძვირფასეულობით“ რთავენ ბავშვებს, რომლებიც პატარაობისას ამგვარი სამკაულებით ტრახახობენ და ამაყობენ, მაგრამ როგორც კი მოიბრდებიან და დაინახავენ, რომ ყველაფერი ეს მხოლოდ ბავშვთა გასართობია, მშობლების ყოველგვარი შეხსენების გარეშე სირცხვილით გვერდზე აწყობენ. ჩვენი ბავშვები კი, როდესაც ნამოიბრდებიან, მარტო კოჭებს, ბურთებს და თოჭინებს ანებებენ

⁹⁶ ღამის ქოთნებს და უსუფთაო მოხმარებისათვის განკუთვნილ ჭურჭელს ამზადებენ... - შდრ. ვ. ი. ლენინის აზრს: „როცა ჩვენ გავიმარჯვებთ მსოფლიო მასშტაბით, ვფიქრობ, ოქროსაგან გავაკეთებთ საზოგადოებრივ საპირფარეშოებს მსოფლიოს რამდენიმე ყველაზე დიდი ქალაქის ქუჩებში...“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 33. გვ. 117).

თავს. ამგვარი, სხვა ხალხებისაგან მკვეთრად განსხვავებული წეს-ჩვეულებანი წარმოშობს განსხვავებულ სოფლმხედველობას, რაშიც განსაკუთრებით ნათლად დამარწმუნა ანემოლიელი ელჩების⁹⁷ ერთმა შემთხვევამ.

უცხოპიაში ჩემი ყოფნის პერიოდში ანემოლიელები ამაჟროტში ჩამოვიდნენ ერთი საჭირო საქმის გასარჩევად. უცხოპიელებმა წინასწარ სხვადასხვა ქალაქიდან სამ-სამი წარმომადგენელი გამოგზავნეს. მეზობელი ხალხების ელჩებმა, რომლებიც იქ უწინაც ჩადიოდნენ, კარგად იცოდნენ უცხოპიელთა ადათ-წესები, მათ გავცნოთ ჰქონდათ, რომ მათთან ძვირფასი სამოსი არ ფასობდა, ფარჩეულობას აბუჩად იგდებდნენ, ხოლო ოქროს სამკაულების ასხმას საძრახისად მიიჩნევდნენ. ამიტომ ისინი, ჩვეულებრივ, ძალზე მოკრძალებული სამოსით ჩავიდნენ. მაგრამ მოშორებით მცხოვრებმა ანემოლიელებმა, რომლებსაც უცხოპიელებთან იშვიათად თუ ჰქონიათ ურთიერთობა, როდესაც გაიგეს, რომ უცხოპიელებს ერთი და იგივე თანაც უხეში განსაცმელი აცვიათ, იფიქრეს, რაც არა აქვთ, რას ჩაიცმევენო და გადანწყვიტეს, უფრო ქედმაღლურად ვიდრე ბრძნულად, ღმერთების სახით, მთელი ბრწყინვალეობით წარმდგარიყვნენ და „სანყალი“ უცხოპიელებისათვის თავიანთი ჩაცმულობის ელვარებით თვალი მოეჭრათ. ასე მიაღწა მათ სამი ელჩი ასი თანამგზავრის თანხლებით, ყველანი სხვადასხვაგვარ სამოსში, უმეცესობა ფარჩეულში გამონყობილი. თვით ელჩები (ვინაიდან საკუთარ ქვეყნებში ცნობილ პიროვნებებად ითვლებოდნენ) ოქრომკედით ნაქარვ მოსასხამებში იყვნენ გამონყობილი, ღიდი ყელსაბამები და ოქროს საყურეები ეკეთათ, თითები ოქროს ბეჭდებით ჰქონდათ დამშვენებული. მათ ქუდებს ამკობდა მარგალიტებითა და ძვირფასი ქვებით მოოჭვილი მძივები. ერთი სიტყვით, ისინი იმით იყვნენ მორთულ-მოკაზმული, რითაც უცხოპიელები მონებს სჯიან, ანდა საძრახისად და ბავშვთა გასართობ ნივთებად მიიჩნევენ. ერთ ნახვად ღირდა, თუ როგორ იფხორებოდნენ ანემოლიელები, როდესაც თავიანთ ჩაცმულობას უცხოპიელებისას აღარებდნენ (მით უმეცეს ამ დროისათვის ხალხი უკვე მოედანზე გამოეთენა). მეორე მხრივ, არანაკლებ სასიამოვნო იყო იმის ხილვა, თუ როგორ მწარედ გაუცრუვდათ იმედი და მოლოდინი ანემოლიელებს და რა შორს აღმოჩნდნენ ისინი სავარაუდო მისაგებელი პატივისცემისაგან. და მართლაც თითქმის ყველა უცხოპიელის აზრით, ზოგიერთების გარდა, რაღაც შემთხვევის წყალობით ნანახი ჰყავდათ სხვა ხალხები, მთელი ეს ბრწყინვალე სამოსი მეტად სამარცხვინო იყო. ისინი დიდებულთა ნაცვლად ყოველ მდაბიოს მონინებით ესალმებოდნენ, ხოლო ოქროს ჭაჭვებით დამშვენებული ელჩები მონებად მიიჩნიეს და მათდამი არავითარი პატივისცემა არ გამოიჩინეს. გარდა ამისა, იმასაც დაინახავდი, თუ როგორ უდიერად თამაშობდნენ უცხოპიელი ბავშვები მარგალიტებითა და ძვირფასი ქვებით. როცა ეს ნივთები ელჩების ქუდებზე შენიშნეს მუკლუგუნს ნაკრავდნენ დედას და ასე ეუბნებოდნენ: „აი, დედა, რა ღიდი რეგვენია, ის ბიჭუნასავით ჯერ კიდევ მარგალიტებითა და ქვებით ერთობა!“ ხოლო მშობელი მთელი სიდინჯით უპასუხებდა: „ჩუმიდ, შვილო, ეს ალბათ ელჩთა რომელიმე მასხარათაგანია...“ სხვები ზემოხსენებულ ოქროს ჭაჭვებზე ამბობდნენ, რომ ისინი

⁹⁷ ანემოლიელი ელჩები... - ბერძნ. სიტყვიდან - ცარიელი, ფუჭი, ქარაფშუტა. „ანემოლიელები“ - ხალხი, სიტყვებს რომ ქარს ატანს.

ყველაფერში გამოუსადეგარია, ვინაიდან იმდენად წვრილია რომ მონა ადვილად შეძლებს მის განყვეტას, თანაც იმდენად ხალვათია, რომ მას როცა მოეხასიათება, შეუძლია მოიგლიჯოს და გაიქცეს, სადაც მოესურვება შეუბორკავი და თავისუფალი.

ორიოდე დღის შემდეგ ელჩებმა იქ ოქრო უბოძო რაოდენობით იხილეს და მიხვდნენ, რომ უტოპილთათვის მათ ფასი არ ჰქონდა და იმდენად სამარცხვინო იყო რამდენადაც ამათთვის პაცივსაცემი. ანემოლიელებმა ისიც დაინახეს, რომ ერთი ლგოლვილი მონის ჯაჭვებსა და ხუნდებზე უფრო მეტი ოქრო და ვერცხლი იყო დახარჯული, ვიდრე სამივე ელჩის მთელ აღკაბმულობაზე. ამიტომ ელჩებს მოეკვცათ ფრთები, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც უტოპიელებს მეგობრულად გაესაუბრნენ და მათი ადათ-წესები და შეხედულებები შეიტყვეს, ანემოლიელებმა იმ წამსვე ზიზღით მოიშორეს ყველაფერი ის, რითაც აქამდე ქედმაღლურად ცრაბახობდნენ. უტოპიელებს სწორედ რომ აოცებთ, თუ როგორ შეუძლია მოკვდავთაგან ვინმეს ციცქნა მარგალიტის ან ბრჭყვიალა ქვის საეჭვო ელვარებით აღფრთოვანდეს მაშინ, როცა მას არაფერ უშლის შეხედოს რომელიმე ვარსკვლავს და, ბოლოსდაბოლოს, თვით მზის ჭვრეტაც ნებადართულია. განა შეიძლება ვინმე იმდენად უჭკუო იყოს, რომ თავისი თავი კეთილშობილად წარმოიდგინოს იმის გამო, რომ ნაზი შალისაგან დამზადებული ქსოვილის სამოსს აგარებს? რაც არ უნდა ნაზი მაგყლისაგან იყოს დამზადებული ამ მაგყლს ხომ ოდესღაც ცხვარი აგარებდა და იგი არასოდეს სხვა არაფერი ყოფილა, თუ არა ცხვარი. უტოპიელთათვის ისიც გასაოცარია, რომ ოქროს, რომელიც თავისი ბუნებით გამოუსადეგარია, ამჟამად დედამიწის ბურგზე ისეთი დიდი ფასი ადევს, რომ თვით ადამიანი, რომლის სარგებლობისთვისაც მიიღო მან ასეთი ფასი, გაცილებით იაფია ოქროზე. საქმე იქამდე მიდის, რომ რომელიმე ყყყყის, რომელსაც ჭკუა კუნძზე მეტი არა აქვს და რომელიც იმდენადვე ურიცხვია, რამდენადაც სულელი, მონობაში ჰყავს ბევრი კარგი და ჭკვიანი ადამიანი მხოლოდ და მხოლოდ იმ მიზნით, რომ მას ოქროს მონეგების დიდი გროვა ხვდა წილად, ხოლო თუ ბედი ან კანონთა რაიმე ფანდი (რომელსაც ბედზე ნაკლებად არ ძალუძს ყველაფერის ყირამალა აგრიალება) ოქროს ამ გროვას ხსენებულ ბატონს, მთელ მის ჯალაბს წაართმევს და ყველაზე საცოდავ და დამცირებულ უსაქმურს არგუნებს, ამის შედეგად ცოცა მოგვიანებით ბატონი, როგორც ფულზე დანამაგი და დანანონი, ყოფილი მსახურის კუთვნილებად იქცევა. მათ უტოპიელებს გაცილებით აოცებთ და ეზიზღებათ ისინი, ვინც თითქმის ღვთიურ პაცივს მიაგებს იმ მდიდრებს, რომელთაც მათი არც არაფერი მართებთ და არც არაფრით არიან დავალებული. ისინი ასე მხოლოდ მათი ქონებისადმი პაცივისცემით იქცევიან, თუმცა ამავე დროს მათ უკიდურეს ტუნებად და ხარბებად მიიჩნევენ და მტკიცედ არიან დარწმუნებული, რომ ამ მდიდართა სიცოცხლეში მათი ურიცხვი ფულიდან გროშიც კი არასოდეს ერგებათ.

ამგვარი აზრები უტოპიელებმა ბავშვობიდანვე შეითვისეს - ისინი ხომ ისეთ სახელმწიფოში აღიზარდნენ, რომლის წეს-ჩვეულებანიც შორსაა ყოველგვარი მსგავსი სიბრიყვისაგან, ნაწილობრივ კი ეს წიგნებიდანაც ისწავლეს. მართალია, თითოეულ

ქალაქში ძალიან ცოცხაა ისეთი, რომელიც განთავისუფლებულია ყოველგვარი შრომისგან და თავს მხოლოდ მეცნიერებას სწირავს (ეს ის ადამიანებია, რომლებმაც ბავშვობაში ამა თუ იმ მეცნიერებების დაუფლების არნახული უნარი გამოიჩინეს), მაგრამ უტოპიაში ხომ ყველა ბავშვი სწავლობს და ადამიანთა დიდი ჯგუფები, კაცები და ქალები, შრომისაგან თავისუფალ მთელ დროს მეცნიერების დაუფლებას ახმარენ. ისინი სწავლობენ მშობლიურ ენაზე, რომლის სიტყვების მარაგი ღარიბი როდია, არც კეთილხმოვანებასაა მოკლებული და ამრსაც სხვაზე ნაკლებს როდი გადმოსცემს. თითქმის იგივე ენა (მეც-ნაკლებად დამახინჯებული ფორმით) სამყაროს უდიდეს ნაწილშია გავრცელებული. ჩვენს ჩასვლამდე მათ ყურიც არ ჰქონდათ მოკრული იმ ფილოსოფოსების სახელებისათვის⁹⁸, რომლებიც ჩვენთვის ცნობილ სამყაროში საკმაოდ განთქმულნი არიან, მაგრამ მუსიკაში, დიალექტიკაში⁹⁹, ათვლისა და ზომის მეცნიერებების შესწავლა-დაუფლებაში მათ იმდენივეს მიაღწიეს, რამდენსაც ჩვენმა წინაპრებმა. უტოპიელები რამდენადაც ყველაფერში უტოლდებიან ძველ ხალხებს, იმდენად ჩამორჩებიან ახალ დიალექტიკოსთა¹⁰⁰ ყველა მოგონებას, რამეთუ მათ არც ერთი შორსმჭვრეტელურად მოთქმებული წესი არ შეუქმნიათ შემოფარგვლის, გაფართოებისა და შენაცვლების შესახებ, რომლებსაც აქ ყველგან ასწავლიან ბავშვებს „მცირე ლოგიკაში“¹⁰¹. რაც შეეხება „მეორე ინტენციებს“¹⁰², ისინი ისე შორს არიან მისი სრულყოფილი კვლევისაგან, რომ ვერც ერთმა მათგანმა ვერ შეძლო დაენახა „თვით ადამიანი საერთოდ“, თუმცა ის, როგორც იცით, ნებისმიერ გოლიათზე დიდია, ჩვენ კი მისი ჩვენება თითოთაც კი შეგვიძლია. სამაგიეროდ, უტოპიელები ციური სხეულების ფრენასა და მოძრაობაში კარგად არიან გათვითცნობიერებული. უფრო მეტიც, მათ ოსტატურად გამოიგონეს სხვადასხვა სახის მონყობილობა, რომელთა დახმარებითაც ძალზე კარგად იჭერენ შვის, მთვარის, აგრეთვე სხვა მნათობთა მოძრაობას, რომლებიც მათი ცის კამარაზე ჩანან. მაგრამ პლანეტების მეგობრობასა და განხეთქილებაზე, აგრეთვე ვარსკვლავების მიხედვით ცრუ წინასწარმეტყველებაზე სიზმარშიაც არ თეიქრობენ. ქარს, წვიმას და ამინდის სხვა ცვლილებებს ისინი ხანგრძლივი გამოცდილებიდან კარგად ცნობილი ზოგიერთი ნიშნის მიხედვით წინასწარმეტყველებენ; მაგრამ ყველა ამ მოვლენის მიზეზზე და ზღვის მოქცევის, მისი სიმლაშის და საერთოდ ცისა და სამყაროს წარმოშობისა და ბუნების შესახებ ისინი წინაპართა მსგავსად მსჯელობენ. ახალი დასკვნების გამოტანისას კი არც უტოპიელები ეთანხმებიან ერთმანეთს, ისინიც დაობენ და ყველაფერში ვერ თანხმდებიან.

⁹⁸ იმ ფილოსოფოსთა შესახებ... - აქ ფილოსოფოსებს უწოდებდნენ იმ ადამიანებს, რომლებიც მეცნიერებასა და ხელოვნებას თეორიულ საფუძვლებს აძლევდნენ.

⁹⁹ დიალექტიკა... - აქ ეს სიტყვათა პლატონისეული გაგებით (როგორც უმაღლესი მეცნიერება, იდეების შეცნობის მეთოდი) კი არ იხმარება, არამედ როგორც ლოგიკის გამოხატველი.

¹⁰⁰ ახალ დიალექტიკოსთა... - აქ ტ. მორს მხედველობაში ჰყავს პეტრე ესპანელი (XIII ს). - პაპი ინოკენტი XXI, ავტორი ლოგიკის სახელმძღვანელოსი, რომელიც XIII- XVI საუკუნეებში დაახლოებით 150-ჯერ გამოიცა.

¹⁰¹ „მცირე ლოგიკაში“ - იგულისხმება პეტრე ესპანელის ნაშრომში.

¹⁰² „მეორე ინტენციები“ - ლოგიკის „მეორე მისწრაფების“ ტერმინი. პირველი მისწრაფება განასხვავებს საგნებს მათი ინდივიდუალურობის და მიხედვით, მეორე განიხილავს საგანთა სახეებსა და ბუნებას.

ფილოსოფიის იმ ნაწილში, რომელიც ზნეობას ეხება, უცხოელები ჩვენსავით მსჯელობენ, იკვლევენ სულიერ, ხორციელ და გარეგნულ სიკეთეს, შემდეგ კი დაობენ იმაზე, მხოლოდ სულიერი ღირსებებისათვისაა ნიშანდობლივი სიკეთის მცნება, თუ ყველა ამათთვის ერთად. ისინი კამათობენ სათნოებასა და სიამოვნებაზე, თუმცა მათთვის უპირველესი და ძირითადია დავა იმის თაობაზე თუ რაში მდგომარეობს ადამიანური ბედნიერება - რაიმე ერთში, თუ ბევრში. ამ საკითხში, ვფიქრობ, ისინი მეტისმეტად ემხრობიან სხვადასხვაგვარი სიამოვნებათა მომხრეების დაჯგუფებას¹⁰³. მათი აზრით ადამიანის ბედნიერება სიამოვნებაშია.

შენ კიდევ უფრო გაგაკვირვებს ის, რომ ამ სასიამოვნო შეხედულებებისათვის ისინი რელიგიას იშველიებენ, რომელიც სასტიკი, მკაცრი და, ჩვეულებრივ, სევდიანი და შეუვალია. უცხოელები ხომ ბედნიერებაზე ისე არასოდეს ლაპარაკობენ, თუ არ დაუკავშირეს იგი რელიგიიდან ან ფილოსოფიიდან აღებულ რაიმე სანყისს, რომელიც იყენებს გონების მოსაზრებებს. ისინი ვარაუდობენ, რომ ამის გარეშე თავისთავად ნამდვილი ბედნიერების კვლევა უსუსური და უძლური იქნება. ეს სანყისები კი ასეთია: სული უკვდავია და ღვთის ნებით ბედნიერებისთვისაა გაჩენილი, სათნოებისა და კეთილი საქმეებისათვის ჩვენთვის ჯილდოა დაწესებული. უკეთურებისათვის - სასჯელი, თუმცა ეს რელიგიას ეხება, ისინი მაინც ფიქრობენ, რომ გონება იქამდე მივიყვანს, რომ ეს დავიჭერთ და ვალიაროთ.

უცხოელები ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე აცხადებენ, რომ თუკი თავიდან ავიცილებთ ამ სანყისებს, მაშინ შეუძლებელი იქნება ისეთი ბრიყვის ნახვა, რომელიც ვერ მიხვდება, რომ საჭიროა, სამართლიანად თუ უსამართლოდ, სიამოვნებისაკენ სწრაფვა; მხოლოდ ერთი რამის უნდა გვეშინოდეს: მცირე სიამოვნებამ ხელი არ შეუშალოს დიდს და რომ არ ესწრაფვოს იმას, რისთვისაც ტანჯვით უნდა აგო პასუხი. ისინი ამბობენ, რომ დიდი უგუნურებაა მკაცრი და ძნელი სიკეთისაკენ სწრაფვა და არა მარტო ცხიერი ცხოვრების უარყოფა, არამედ საკუთარი ნებით ტანჯვის ატანა. რომლისაგანაც ვერავითარ სარგებლობას ვერ ეღიროს (რა სარგებლობაზე შეიძლება იყოს ლაპარაკი, თუკი სიკვდილის შემდეგ ვერაფერს მიიღებ, მთელ ცხოვრებას კი სიამოვნების გარეშე, ე.ი უბედურად გაატარებ).

ახლა კი ისინი ფიქრობენ, რომ ბედნიერება ყოველგვარ სიამოვნებაში კი არა, პატიოსან და წესიერ სიამოვნებაშია. რამეთუ მისკენ, როგორც უმაღლესი სიკეთისაკენ, თვით სათნოებაც იზიდავს ჩვენს ბუნებას და მონიშნავს მდებარეობას¹⁰⁴ ბედნიერებას მხოლოდ და მხოლოდ სათნოებაში პოვებს. უცხოელები ხომ სათნოებას განსაზღვრავენ როგორც ბუნების შესაფერისად ცხოვრებას, და სწორედ ხომ ამისათვის მოგვავლინა ჩვენ ღმერთმა. იმისათვის თუ რისკენ ვისწრაფვით და რისკენ არა - უნდა მივდიოთ ბუნების

¹⁰³ სიამოვნებათა მომხრეების დაჯგუფება... - „სიამოვნებათა მომხრეს“ უწოდებენ ბერძენ ფილოსოფოსს ეპიკურეს (ძვ. წ. 341-270). ჰუმანისტებმა ეპიკურეს შესახებ ციცერონის, სენეკას, ლუკიანეს და დიოგენეს თხზულებებიდან შეიტყვეს.

¹⁰⁴ მონიშნავს მდებარეობას - ფილოსოფოს-სტოიკოსები, ეპიკურელთა მონიშნავს მდებარეობას.

იმ ლტოლვას, რომელიც გონებას ემორჩილება.

მეორე მხრივ, გონება მოკვდავთ, უწინარეს ყოვლისა, უღვივეს ღვთაებრივი სიდიადის სიყვარულსა და მონინებას, რომელსაც უნდა ვუმაღლოდეთ იმას, რომ ვარსებობთ და გვაქვს უნარი ვიყოთ ბედნიერნი. მერმე კი გონება გვასწავლის, რომ ჩვენ თვითონაც რაც შეიძლება მშვიდად და ბედნიერად ვიცხოვროთ. სხვა დანარჩენებსაც მეგობრულად დავეხმაროთ, რათა იმავეს მიაღწიონ, რასაც ჩვენ, რადგან იგი არასოდეს არ ყოფილა სათნოების ისეთი მკაცრი და სასტიკი ქომაგი და სიამოვნების ისეთი მოძულე, რომელიც მხოლოდ შრომაზე, ურვასა და სევდაზე მიგითითებდა შენ და ამასთან არ დაგაკისრებდა შეძლებისდაგვარად სხვისი სიღარიბისა და გაჭირვების შემსუბუქებას. იგი ქების ღირსად ჩათვლიდა იმ ადამიანურ თვისებებს, რომ ადამიანმა უნდა იზრუნოს მეორე ადამიანის კეთილდღეობასა და ნუგეშისცემაზე! თუკი ყველაზე ადამიანურია სხვათა ურვის შემსუბუქება და მწუხარების დაძლევის შემდეგ მათი მობრუნება ცხოვრების სიგებობისაკენ, ე.ი სიამოვნებისაკენ (არ არსებობს ადამიანისათვის უფრო მეტი ჩვეული სათნოება), ბუნება რაგომ არ აგულიანებს თითოეულს, საკუთარი თავისათვის იგივე გააკეთოს? ალბათ გვიბილი ცხოვრებაა ცუდი ე.ი ის რომელიც სიამოვნებას გვანიჭებს, და თუკი ასეა, შენ არა მარტო უნდა დაეხმარო სხვას, არამედ რაც შეიძლება უნდა ეცადო ყველას ააცილო ის თავიდან, როგორც ძაწე და მომაკვდინებელი, ანდა შენ არა მარტო შეგიძლია, არამედ ვალდებულიც ხარ, სხვები ამგვარ ცხოვრებაზე, როგორც სიკეთეზე დაითანხმო, მაშინ რაგომ არ უნდა დაიყოლიო ჯერ საკუთარი თავი? საკუთარი თავი შენ სხვაზე არანაკლებად უნდა შეინყალო, როდესაც ბუნება შთაგაგონებს სხვებისადმი კეთილი იყო, იგი როდი გიბრძანებს პირიქით, შენი თავისადმი იყო მკაცრი და უმონყალო. გამომდინარე ქედან, ამბობენ ისინი, გვიბილი ცხოვრებას ანუ სიამოვნებას, ვითარცა ყველა ჩვენი მოქმედების საბოლოო მიზანს, თვით ბუნება გვიმბადებს. ცხოვრება ბუნების ნებით - ასე განსაზღვრავენ ისინი სათნოებას და რაკი ბუნება მოკვდავთ სთავაზობს, დაეხმარონ ერთმანეთს რათა უფრო მხიარულად იცხოვრონ (იგი ამას ძალზე სამართლიანად აკეთებს, რამეთუ არავინ ისე არ მალღდება ადამიანთა მოღვმის ხვედრზე, რომ ბუნება მხოლოდ მასზე ზრუნავდეს. იგი ერთნაირად მონყალეა ერთ სახეობად გაერთიანებულთა მიმართ), ის რა თქმა უნდა გვიბრძანებს კიდევ, თვალყური ადევნო, რათა შენთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნით სხვას ზიანი არ მიაყენო.

ამიგომ უგოპიელები თქრობენ, რომ საჭიროა არა მარტო კერძო პირებს შორის დადებული შეთანხმებების, არამედ საზოგადოების კანონების დაცვა, რომელიც გამოსცა კეთილმა ხელისუფალმა, ან ერთხმად მიიღო ხალხმა, რომელსაც არ განუცდია ტირანის უღელი და არ მოცუეებულა ცხოვრებისეული კეთილდღეობის, ანუ სიამოვნების სათუძვლების განაწილების შესახებ კანონის გაიძვერობით. ამ კანონების დაცვასთან ერთად საკუთარ სარგებლობაზე თქრი კეთილგონიერი საქმეა, ხოლო ამასთან საზოგადოების ინტერესებზე ზრუნვა - ღვთისმოსაობის ნიშანი. მაგრამ საკუთარი სიამოვნებისათვის სხვისი სიამოვნების მითვისება უსამართლობაა. და, პირიქით, ადამიანურობისა და სიკეთის ვალია, მოაკლო საკუთარ თავს და მისცე სხვას, ეს მოვალეობა იმდენს არათერს

გვაკლებს რამდენსაც გვმატებს, რამეთუ მაღლით გვიბრუნდება უკან, და თვით სიკეთის შეცნობა და მათი სიყვარულისა და კეთილგანწყობის გახსენება ვისაც შენ სიკეთე გაუკეთე მეც სიამოვნებას მიანიჭებს სულს, ვიდრე ის ხორციელი სიამოვნება, რომლისაგანაც შენ თავი შეიკავე. და ბოლოს (ჩვენ ვინც ამაზე სიამოვნებით ვთანხმდებით, ადვილად ვრწმუნდებით რელიგიითაც), ხანმოკლე და მცირე სიამოვნებისათვის ღმერთი სამაგიეროს ღიდი და სამარადისო სიხარულით იხდის. უტოპიელებმა გულდასმით მოიფიქრეს და აწონ-დანონეს ყოველივე და მიაჩნიათ, რომ ჩვენი მოქმედებანი და მათ შორის თვით სათნოებანიც საბოლოო მიზნად სიამოვნებასა და ბედნიერებას გულისხმობენ.

სიამოვნებას უტოპიელები სულისა და სხეულის ყოველგვარ მოძრაობასა და მდგომარეობას ეძახიან. როდესაც სული და სხეული ბუნების ნებით შეხამებულად მოძრაობს, ადამიანი სიამოვნებას ღებულობს. ისინი ბუნებრივ მიდრეკილებას შემთხვევით არ ამატებენ, რამეთუ ბუნებრივად ყველაფერი სასიამოვნოა, რისკენაც მიისწრაფვის ადამიანი უსამართლობის ჩარევის გარეშე, რასაც სხვა უფრო სასიამოვნო არ ეწირება, ყველაფერი რასაც ტანჯვა არ მოსდევს, რასაც არა მარტო გრძნობა, არამედ კეთილგონიერებაც ესწრაფვის. არსებობს არაბუნებრივი სიამოვნებანიც. მოკვდავნი ამაოდ ფიქრობენ, რომ ეს სიამოვნებანი ტკბილია (თითქოს ადამიანებს შეუძლიათ შეცვალონ საგნები, ისევე როგორც მათი სახელწოდებანი). უტოპიელების აზრით, ყველაფერ ამას ბედნიერებისაკენ სულაც არ მივყავართ და უმეტეს შემთხვევაში მას ხელსაც კი უშლის, რადგან აღმოჩნდა, რომ ვისთანაც კი ამ სიამოვნებებმა ერთხელ გაიდგა ფესვი, იქ ჭეშმარიტი და ნამდვილი სიხარულისათვის აღარ დარჩა ადგილი. მისი სული კი მთლიანად სავსეა სიამოვნების ცრუ გაგებით. ხომ ბევრი რამაა ისეთი, რასაც თავისი ბუნებით საამო არაფერი გააჩნია პირიქით, მის მნიშვნელოვან ნაწილს სიმწარე ახლავს, და მაინც ბინიერი სურვილები გვაცდუნებენ, მივიჩნით ისინი არა მარტო უდიდეს სიამოვნებად, არამედ ცხოვრების ერთ-ერთ უპირველეს ღირსებად. ამ სახის ცრუ სიამოვნებას, უტოპიელების აზრით, განიცდიან ისინი, ვინც ზემოთ მოვიხსენიე: ადამიანები, რომელთაც ეჩვენებათ, რომ რაც უფრო კარგად აცვიათ, მით უკეთესები არიან. ამ ერთ საკითხში ისინი ორ შეცდომას უშვებენ, რამეთუ არანაკლებ ცდებიან, როდესაც ფიქრობენ, რომ მათი ტანსაცმელი მათზე უკეთესია. თუკი ვიფიქრებთ ტანსაცმლის სარგებლობაზე, რატომაა, რომ წვრილი ნართისაგან მოქსოვილი შალი მსხვილისაგან მოქსოვილზე უკეთესია? თუმცა ადამიანები ისე იფხორებიან, თითქოს კი არ ცდებიან, არამედ მართალი არიან, თანაც დარწმუნებულებიც ბრძანდებიან, რომ ამით მათ ფასი ემატებათ. ამის გამო ისინი (თითქოს ძვირფასი ტანსაცმელი, მათ ამის უფლებას აძლევთ) ესწრაფვიან პატივისცემას, რომელმდებაც ვერც კი გაბედავენ ოცნებას, ნაკლებად რომ ყოფილიყვნენ ჩაცმული, ხოლო, თუკი მათ ყურადღებას არ აქცევენ, - ბრაზობენ.

ასეთივე უგუნურების ნიშანი ხომ არ არის სწრაფვა ფუჭი და უსარგებლო პატივისაკენ? რა ბუნებრივ და ჭეშმარიტ სიამოვნებას მიიღებ თუკი ვინმემ ქუდი მოგიხადა ან დაიჩოქა შენს წინაშე? განა ეს მოგიჩინებს მუხლის ტკივილს? ანდა გაგკურნავს უგუნურებისაგან? ასეთივე

ყალბი სიამოვნების აღქმისას საოცრად სულელურად ნეგარებენ ისინი, ვინც ცრაბახობს და თავი მოაქვს თავისი წარჩინებულობით, აგრეთვე იმით, რომ წილად ხვდა ყოფილიყო იმ შტოს შთამომავალი, რომელიც მდიდრად ითვლებოდა, იმიტომ, რომ მინები ჰქონდა (ახლა ხომ წარჩინებულობა სწორედ ასე ესმით). ასეთმა ადამიანებმა არც კი იციან, რომ მათ დიდგვაროვნებას ოდნავადაც არ დააკლდებოდა რაიმე იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი წინაპრები არაფერს დაუტოვებდნენ ან თვითონვე გათლანგავდნენ დარჩენილ მემკვიდრეობას. მათ რიცხვს მიაკუთვნებენ იმათაც, ვინც, როგორც ვთქვი, ძვირფასეულობისა და თვალმარგალიტის ტყვეობაშია, ვისაც თავი თითქმის ღმერთად წარმოუდგენია, რადგან ხელში ჩაიგდო რომელიმე სანუკვარი ქვა, განსაკუთრებით ისეთი რომელიც ამ დროს ამ ქვეყანაში ყველაზე მეტი ღირს (რამეთუ ერთი და იგივე რამ ყველგან და ყოველთვის ერთნაირად არ ფასობს). ადამიანები ასეთ ქვეებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში იყიდებიან, თუკი ოქროს რკალიდან ამოღებულია და გამყიდველი დაიფიცებს და დაარწმუნებს, რომ მარგალიტი ან ქვა ნამდვილია. სხვაგვარად მათ ეძინიათ ვაითუ ყალბი ქვა ნამდვილისაგან ვერ გაარჩიონ. მაგრამ ყალბმა ქვამ ნამდვილზე ნაკლები სიამოვნება რაგომ უნდა მოგანიჭოს, მითუმეტეს, რომ თვალთ ერთმანეთისაგან ვერც კი არჩევ? ჰერკულესს ვფიცავ, ერთიც და მეორეც შენთვის ისეთივე ძვირფასი უნდა იყოს როგორც ბრმისათვის. განა ისინი, რომლებიც ჭარბ სიმდიდრეს ინახავენ ისე, რომ ამ გროვით სულაც არ სარგებლობენ და მხოლოდ ჭვრეტით გვბებიან, ნამდვილ სიამოვნებას განიცდიან, თუ, უფრო სწორად, თავს ცრუ სიამოვნებებით ინყნარებენ? ან ისინი ვინც დაავადებულია სხვაგვარი მანკით და ოქროს ინახავს რომელსაც არასოდეს გამოიყენებს და რომელიც შესაძლოა ვეღარც კი იხილოს. განა ეს ასე არ არის, თუკი მოაკლებ შენს თავს (და შეიძლება ყველა მოკვდავს) ოქროთი სარგებლობის საშუალებას და მას მიწას მიაბარებ? ჩაფლავ თუ არა მიწაში განძს მშვიდდები და ხარობ. თუკი ვინმე მოგპარავს და ათი წლის შემდეგ შენ ისე მოკვდები, რომ განძის დაკარგვას ვერც კი გაიგებ, რა მნიშვნელობა ექნება შენთვის იმ ათი წლის განმავლობაში რომელიც შენ იცხოვრე განძის დაკარგვის შემდეგ, იგი მოპარულია თუ საიმედოდ დაცული?

ასეთივე შეუფერებელ სიამოვნებას მიაკუთვნებენ უტოპიელები კოჭით თამაშს¹⁰⁵ (ამ უგუნურების შესახებ მათ მხოლოდ სმენიათ), ნადირობასა და ჩიტბადეობას¹⁰⁶. მათ ვერ გაუგიათ რა სიამოვნებაა დატუბე კოჭების დაყრა. შენ კი ეს იმდენჯერ გაქვს გაკეთებული, რომ ამაში რაიმე სიამოვნებაც რომ ყოფილიყო, იმდენჯერ გითამაშია, შეიძლება მოგებზრდა კიდევ. ანდა რა სიამოვნებაა ძაღლების ყფისა და ყმუილის მოსმენა? ეს უფრო საზიზზრობაა. ანდა მეტია სიამოვნება, როცა ძაღლი მისდევს კურდღელს, ვიდრე ძაღლი - ძაღლს? თუკი შენ სირბილი განიჭებს სიხარულს, ორივე შემთხვევაში ხომ ერთი და იგივე ხდება - სირბილი.

თუკი შენ მკვლელობა გიზიდავს მწევარ-მეძებრებით ნადირობამ, რომელიც შენს

¹⁰⁵ კოჭით თამაში... - შდრ. ერამის აზრს: ყოვლად სულელი, სასაცილო ხალხი თამაშით იმ ზომამდეა გატაცებული, რომ როგორც კი კოჭის კაკუნს გაიგებენ, გული მკრეღში მომეტებულად აუძვრდებოდა („ხოტბასისულელისა“, 39).

¹⁰⁶ ნადირობა და ჩიტბადეობა... - შუა საუკუნეებში ნადირობასა და ჩიტბადეობას სხვადასხვანაირად უყურებდნენ: ერთნი იზონებდნენ ამ საქმიანობას, მეორენი უარყოფდნენ.

თვალწინ ხდება, იმის ხილვა თუ როგორც გავლევს ძალი კურდღელს, სუსტს - უფრო ძლიერი, მშობარასა და მხდალს - დაუნდობელი, და ბოლოს, უდანაშაულოს - სასტიკი, ამან შენში უფრო თანაგრძნობა არ უნდა გამოიწვიოს? ამიტომ ყოველგვარი ნადირობა, როგორც თავისუფალი ადამიანისათვის უკადრისი საქმე, უტოპიელებმა ყასბებს გადააბარეს (ზემოთ მე ვთქვი, რომ ეს საქმე მათთან მონებს ევალებოდათ). უტოპიელები ფიქრობენ, რომ ნადირობა ყასბების საქმიანობის ყველაზე მდაბალი მხარეა. ამ საქმიანობის სხვა მხარე უფრო საპატიო და საჭიროა, რამდენადაც მათ უფრო მეტი სარგებლობა მოაქვთ და კლავენ პირუტყვს მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ აუცილებელია. მონადირე კი საბრალო ცხოველის მწევარ-მეძებრებით ღვენასა და მოკვლაში მხოლოდ სიამოვნებას ეძებს. უტოპიელები ფიქრობენ, რომ სიკვდილის, თუნდ ნადირის სიკვდილის ხილვის დაუოკებელი სურვილი სულის სისასტიკიდან, ანდა ამ ველური სიამოვნების მუდმივი განცდიდან წარმოიშობება, ამას კი ბოლოს და ბოლოს გულქვაობა მოსდევს.

მიუხედავად იმისა, რომ ამას და სხვა ამგვარ რამეებს (ისინი კი საკმაოდ ბევრია) ადამიანები სიამოვნებად მიიჩნევენ, უტოპიელები, რა თქმა უნდა მაინც ფიქრობენ, რომ რამდენადაც ამათში ბუნებრივად არაფერია სასიამოვნო, იმდენად მათ ჭეშმარიტ სიამოვნებასთან არაფერი აქვთ საერთო. ის, რომ ეს მანკიერებანი ავსებს გრძნობას სასიამოვნოთი (სწორედ ამას მიიჩნევენ ადამიანები სიამოვნებად), უტოპიელებს სულაც არ აიძულებს თავიანთ შეხედულებებზე უარი თქვან. ამის მიზეზი თვითონ ბუნება კი არ არის, არამედ ადამიანების მახინჯი ჩვევები. ამ მანკიერების გამოა, რომ ადამიანებს მწარე ტკბილად ეჩვენებათ, ისევე როგორც თევზშიმე ქალებს თავიანთი წამხდარი გემოს გამო ფისი და ქონი თაფლზე ტკბილი ჰგონიათ. ავადმყოფობით ან ჩვევებით დამახინჯებული ვისიმე მსჯელობა არ ცვლის არც სხვა საგნებისა და არც სიამოვნების ბუნებას.

უტოპიელებს მიაჩნიათ, რომ არსებობს სხვადასხვაგვარი სიამოვნება, რომლებსაც ისინი ჭეშმარიტ სიამოვნებად მიიჩნევენ. ისინი ზოგიერთს - სულს, ზოგიერთს კი სხეულს აკუთვნებენ. სულს მიანერენ გავებას და იმ სიამოვნებას, რომლებსაც ჭეშმარიტების ჭვრეცა წარმოძობს. მასვე ეკუთვნის კარგად გავლილ ცხოვრებაზე სასიამოვნო მოგონება და მომავალი კეთილდღეობის უეჭველი იმედი. ხორციელ სიამოვნებას ისინი ორ სახედ ყოფენ. პირველი ისაა, რომელიც გრძნობას აშკარა სიამოვნებით ავსებს, ეს ხდება იმ ნაწილების აღდგენისას, რომელიც ჩვენი შინაგანი სიმხურვალით შთაინთქა. იგი საკვებითა და სასმელით აღდგება. მეორე სახის სიამოვნება კი იმის გამოდევნაა, რამაც ჩვენი სხეული გადაგვირთა. ეს ხდება მაშინ, როდესაც ვითავისუფლებთ სტომაქს ანდა ვძაბავთ ძალებს მშობიარობისათვის, ანდა სხეულის რომელიმე ნაწილის ქავილს ხელის წასმითა და თხანით ვინყნარებთ.

ზოგჯერ სიამოვნება აღიძვრება და არ იძლევა იმას, რასაც ჩვენი სხეულის ნაწილები თხოულობს, არ აყუჩებს მათ გვივილებს, თუმცა ეს სიამოვნება აღიზიანებს და აღელვებს ჩვენ გრძნობებს იზიდავს თავისკენ რაღაც იდუმალი ძალით, შესამჩნევი მოქმედებებით. ასეთ სიამოვნებას ადამიანებს მუსიკა ანიჭებთ.

ხორციელი სიამოვნების სხვა სახეობა, ფიქრობენ უცხოელები, სხეულის მშვიდი და აუღელვებელი მდგომარეობაა, ესაა თითოეულისათვის ყოველგვარი ავადმყოფებისაგან თავისუფალი ჯანმრთელობა. მართლაც თუკი ადამიანს არაფერი არ გკვივა ჯანმრთელობა თავისთავადაა სიამოვნება იმ შემთხვევაშიც, როცა არაფითარი გარედან მიღებული სიამოვნება არ ახლავს მათ, თუმცა ეს ნაკლებ შესამჩნევია და გრძნობას ნაკლებად აღელვებს ვიდრე ჭამა-სმის დაუოკებელი სურვილი. მაინც ბევრი თვლის, რომ ჯანმრთელობა უდიდესი სიამოვნებაა, ამასთან ერთგვარი საფუძველი და საწყისი ყველაფერისა, რასაც კი იძლევა ცხოვრების მშვიდი და სასურველი პირობები. ხოლო როდესაც კაცი ჯანმრთელად არ არის, როგორი სიამოვნებაც არ უნდა მიაჩნდეს, იგი მაინც ვერ შეიტკბობს, რამეთუ როცა რამე არ სკვივით მაგრამ არც ჯანმრთელად არიან, ისინი ამას უფრო უგრძობლობას ეძახიან ვიდრე სიამოვნებას.

გულმოდგინე მსჯელობის შემდეგ უცხოელებმა უკვე დიდი ხანია უარყვეს იმათი აზრი, ვისაც არ მიაჩნდა, რომ სიამოვნება მტკიცე და ურყვე ჯანმრთელობაა. ისინი ამბობდნენ, რომ თუ ეს სიამოვნება არსებობს, მისი შეგრძნება მხოლოდ რაღაც გარეგანი მოძრაობის დროს შეიძლება. ახლა კი, პირიქით, თითქმის ყველა უცხოელი იმ აზრს იზიარებს, რომ სიამოვნებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ჯანმრთელობაა. ისინი ამბობენ, რომ თუკი ავადმყოფობას ახლავს განჯვა, რომელიც სიამოვნების ისეთივე შეურიგებელი მტერია, როგორიც ჯანმრთელობისა - ავადმყოფობა, მაშინ ურყვე ჯანმრთელობა თავის თავში რატომ არ უნდა შეიცავდეს სიამოვნებას? მათ მიაჩნიათ, რომ აქ სულაც არაა მნიშვნელოვანი - ავადმყოფობაა განჯვა თუ განჯვაა ავადმყოფობისათვის დამახასიათებელი - ორივე შემთხვევაში ერთი და იგივე გამოდის. თუკი ჯანმრთელობა სიამოვნებაა ანდა ის აუცილებლად წარმოშობს სიამოვნებას, როგორც ცეცხლი სითბოს, მაშინ, რა თქმა უნდა ორივე შემთხვევაში გამოდის, რომ სიამოვნებას მოკლებული არ შეიძლება იყოს ის ვინც ჯანმრთელია.

გარდა ამისა უცხოელები ამბობენ: სხვა რა ხდება ჭამის დროს თუ არა ბრძოლა ჯანმრთელობისა (რომელიც ნელ-ნელა ირყევა) შიმშილთან? (ამასთან, საკვები აქ ჯანმრთელობის თანამებრძოლია). სანამ ჯანმრთელობა ამ ბრძოლაში თანდათან ძალებს იკრებს, ამ წარმატებას ჩვეულ სიძლიერემდე მიჰყავს სიამოვნება, რომელიც ჩვენ ესოდენ მოგვწონს. ნუთუ ჯანმრთელობა, რომელსაც ამხნეებს ბრძოლა, არ გაიხარებს, როცა გაიმარჯვებს? ნუთუ ის უგრძობი გახდება, როდესაც ბედნიერად დაიბრუნებს ძველ ძალას, რომელსაც ის ასე ესწრაფვოდა მთელ ამ ბრძოლის განმავლობაში? არ შეიცნობს თავის კეთილდღეობას და არ დაათუასებს მას?

უცხოელები ფიქრობენ, რომ გამოთქმა - ჯანმრთელობის შეგრძნება შეუძლებელია, ძალზე შორსაა ჭეშმარიტებისაგან. ვინ არ გრძნობს თავს ჯანმრთელად, კითხულობენ ისინი, თუკი მხნედ არის და თუკი ის მართლაც ჯანმრთელია? ვისზე მოქმედებს უგრძობლობა და ლეთარგია ისე, რომ არ აღიაროს, რა გკბილი და სასიამოვნოა მისთვის ჯანმრთელობა? და რა არის სიგბობა, თუ არა სიამოვნების სხვა სახელწოდება?

უცხოელები უფრო აფასებენ სულიერ სიამოვნებას (ისინი მას მთავარ და უპირველეს სიამოვნებად თვლიან). მისი უმნიშვნელოვანესი ნაწილი, თქვით ისინი, სათნოებაში ვარჯიშით და ცხოვრების კეთილდღეობის შეცნობით წარმოიშობა: იმ სიამოვნებიდან, რომლებსაც სხეული გვანიჭებს, პირველობა ჯანმრთელობას ეკუთვნის, რაც კი ადამიანს ამგვარად ახარებს, საჭიროა სწრაფვა, სწრაფვა მხოლოდ ჯანმრთელობისაკენ! რამეთუ ყველაფერი ეს სასიამოვნოა, არა თავისთავად, არამედ იმიტომ, რომ იგი ჩუმად შემოპარულ სენს ეწინააღმდეგება, რამდენადაც ბრძენისათვის უფრო ნიშანდობლივია გაექცეს ავადმყოფობას, ვიდრე ეძიოს მისგან განკურნების საშუალება - ავადმყოფობის თავიდან აცილება სჯობს მის შემსუბუქებას, ასევე უცხოელებიც თქვით, სჯობს ამგვარ სიამოვნებას არ საჭიროებდე, ვიდრე მათი განკურნებით სიამოვნებას ღებულობდე. თუკი ვინმე თქვით, რომ განიცდის ამგვარ ნეგარებას, მაშინ უნდა აღიაროს კიდევ, რომ უდიდეს ბედნიერებას ის მხოლოდ მაშინ ეწევა, თუ მას წილად ხვდება იცხოვროს მუდმივ შიმშილში, წყურვილში, ქაფილში, ჭამაში, სმასა და თხანაში. მაინც ვინ ვერ მიხვდება, რომ ამგვარი ცხოვრება არა მარტო საშინელი არამედ შესაბრალისიცაა? რა თქმა უნდა ეს სიამოვნებანი როგორც ყველაზე ნაკლებად ჭეშმარიტნი, ყველაზე უფრო მდაბალია და ისინი მხოლოდ საწინააღმდეგო განცდებთან ურთიერთობაში მუდამდებიან, რამეთუ ჭამისაგან მიღებულ სიამოვნებას შიმშილი უკავშირდება, ისიც სხვადასხვა ზომით, რამეთუ ტანჯვა რაც უფრო ძლიერია, მით უფრო ხანგრძლივია. ის სიამოვნებაზე ადრე წარმოიშვება და არ ქრება სანამ მასთან ერთად სიამოვნებაც არ მოკვდება.

უცხოელები თქვით, რომ ამგვარი სიამოვნებანი, თუკი მხოლოდ აუცილებლობამ არ გამოიწვია, მაღლა არ უნდა დაეაყენოთ. მაინც უცხოელები ამით ბედნიერნი არიან და მაღლობას სწირავენ დედა-ბუნებას, რომელიც უნაზესი სიგვბოებით ეწევა თავის შთამომავლობას იქითკენაც კი, რაც საჭიროა, აუცილებელია და მუდმივად კეთდება. რა საშინელი იქნებოდა ცხოვრება, რომ მსგავსად სხვა დაავადებებისა, რომლებიც შედარებით იშვიათად გვანახებენ, შიმშილისა და წყურვილისაგან გამონვეული უსიამოვნებანიც შხამებითა და მწარე წამლებით მოგვეშორებინა?

უცხოელები ყოველნაირად ცდილობენ შეინარჩუნონ სილამაზე ძალა და სიმკვირცხლე - ბუნების ეს სასიამოვნო და განსაკუთრებული საჩუქარი. უფრო მეტიც, იმ სიამოვნებებს, რომლებიც აღიქმება ყურის, თვალის, ცხვირის საშუალებით და რაც ბუნებამ ადამიანს მიანიჭა როგორც მისი თვისება და თავისებურება (რამეთუ არ არსებობს სხვა ცოცხალი არსება, რომელსაც აღელვებს სამყაროს ხილვა და მშვენიერება, ანდა აგვობს სუნი - სხვა ცოცხალ არსებებს ეს გრძნობა მხოლოდ საკვების მიმართ აქვთ და ვერ არჩევენ განსხვავებას თანამჟღერ და განსხვავებულ ბგერებს შორის), - ყველაფერ ამას ვამბობ მე, უცხოელები ცხოვრების ერთგვარ სასიამოვნო საკაზმად მიიჩნევენ, ოღონდ ყველაფერ ამაში მათ ასეთი შეზღუდვა აქვთ: მცირე სიამოვნებამ ხელი არ უნდა შეუშალოს დიდს, სიამოვნებას არ უნდა მოსდევდეს რაიმე ტანჯვა, რომელიც გარდაუვალია, თუკი სიამოვნება უზნეოა.

უტოპიელები ფიქრობენ, რომ სილამაზის შექმნა, ძალების მოღუნება სიმკვირცხლის სიზარმაცედ გადაქცევა, სხეულის დაუძლურება მარხულობით, ჭანმრთელობის ვნება და ბუნების სხვა სიკეთის უარყოფა უდიდესი უგუნურებაა, შენი თავის დაუნდობლობა და ბუნებისადმი შენი დიდი უმადურობაა. ეს ნიშნავს უარყო შენი ვალდებულებანი, თავიდან აიცილო ყველა მისი სიკეთე. მხოლოდ ზოგიერთს შეუძლია უარყოს თავისი უპირატესობანი და უფრო მსურვალედ იბრუნოს სხვა ადამიანებსა და საზოგადოებაზე იმ იმედით, რომ ამ გარჯისათვის ღმერთი მას უფრო დიდ სიამოვნებას მიანიჭებს. სხვა შემთხვევაში ეს ნიშნავს ენამო სათნოების ფუჭი მოჩვენებისათვის, რომელიც არც არაუფროსის არის სასარგებლო და არც იმისათვის, რომ ნაკლები წვალებით გადაიგანო ტანჯვა, რომელიც შესაძლოა არასოდეს შეგხვდეს.

ასე მსჯელობენ უტოპიელები სათნოებასა და სიამოვნებაზე. მათ სწამთ, რომ თუკი ზეციდან მოვლენილი რელიგია ადამიანს რაიმეს უფრო ნმინდას არ შთააგონებს, მაშინ ადამიანის გონების დახმარებით უფრო სარწმუნო რამის გამონახვა შეუძლებელია. ჩვენ ახლა დრო არ გვაძლევს საშუალებას, გავარჩიოთ სწორად ფიქრობენ თუ არა ისინი ამაზე. ჩვენ მხოლოდ მათი საფუძვლების გაცნობა ვიკისრეთ და არა დაცვა.

ასეა თუ ისე, ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ როგორც არ უნდა იყოს მათი დებულებები, უკეთესი ხალხი და უფრო ბედნიერი სახელმწიფო არსად მეგულება. სხეულით ისინი ღონიერნი არიან; ძალები მოსალოდნელზე მეტი აქვთ, თუ ვიმსჯელებთ მათი სიმაღლის მიხედვით, თუმცა იგი არცთუ ისე მცირეა. მიუხედავად იმისა, რომ უტოპიელების მინები ყველგან ნოყიერი არ არის და ჰავაც არასაკმარისად ჭანსალია, ცუდი ამინდის წინააღმდეგ ისინი თავს იკაჟებენ ზომიერი კვებით, ხოლო მინდვრებს გულმოდგინედ ამუშავებენ. ასე რომ, არც ერთ სხვა ხალხს არა აქვს ასეთი დიდი მოსავალი და არა ჰყავს ასე მრავალრიცხოვანი საქონელი, არ არსებობს სხვა უფრო ძლიერი და ჭანმრთელი ხალხი. შენ იქ შეხვდები არა მარტო მინათმოქმედთა ჩვეულებრივ საქმიანობას, როდესაც ბუნებით უნაყოფო ნიადაგს ეხმარებიან თავისი ხელოვნებითა და შრომით, არამედ ნახავ, რომ ხალხს ტყე ერთი ადგილიდან ხელით გადააქვს მეორე ადგილზე. ამ შემთხვევაში მათ ის კი არ ანუხებთ, მინა უფრო ნაყოფიერი იყოს, არამედ ის, რომ შრომა გაუადვილდეთ - შემა ახლოს იყოს ზღვასთან, მდინარეებთან, ანდა თვით ქალაქებთან, რადგან ხმელეთით დიდ მანძილზე პურის გადაზიდვა უფრო ადვილია, ვიდრე შეშისა. ხალხი გულღია და მხიარულია, გონებასკვირცხლი და გართობის მოყვარული¹⁰⁷. ხოლო როცა ეს აუცილებელია, შრომასაც საკმაოდ იტანს. სხვა საქმეებს ისინი მაინცდამაინც არ ეტანებიან, მაგრამ გონებრივი მისწრაფებებით დაუცხრომელნი არიან. როდესაც მათ ვესაუბრეთ ბერძნული ლიტერატურისა და მეცნიერების შესახებ¹⁰⁸, საოცარი იყო, რა თავგამოდებით მოინდომეს, რომ ნება

¹⁰⁷ გართობის მოყვარული... - ეს ერთადერთი ადგილია „უტოპიაში“, სადაც გართობაზე საუბარია არა როგორც უსაქმურობაზე. არამედ როგორც თავისუფალი დროის გონივრულად გატარებაზე.

¹⁰⁸ ბერძნული ლიტერატურისა და მეცნიერებების შესახებ... - XVI საუკუნეში ინგლისელი ჰუმანისტები ბერძენ ავტორთა შესწავლას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ.

დაგვერთო ჩვენი ახსნა-განმარტებებით შეესწავლათ ისინი (რამეთუ ლათინურში¹⁰⁹, მათი აზრით, ისტორიისა და პოეზიის გარდა არათფერი იმსახურებს დიდ მოწონებას), ამიტომ ჩვენ დაუთანხმდით, თუმცა წარმატების იმედი არ გვექონდა. დაუთანხმდით უფრო იმიტომ, რომ არ მოჩვენებოდათ, თითქოს ამ შრომაზე უარს ვამბობდით. მაგრამ როგორც კი საქმე წინ წავიდა, მათმა გულმოდგინებამ დაგვარწმუნა, რომ ჩვენი შრომა უქმად არ ჩაივლიდა. უტოპიელებმა ძალიან ადვილად დაინწყეს ასოების გამოხატვა და ძალზე მოხერხებულად გამოთქვამდნენ სიტყვებს, ადვილად იმასხოვრებდნენ მათ, ისე ზუსტად დაინწყეს თარგმნა, რომ ჩვენ ეს საოცრებად გვეჩვენებოდა, თუკი არ ჩავთვლით იმას, რომ ვინც სწავლას შეუდგა, მათი უძრავლესობა საამისოდ არამარტო საკუთარი სურვილით, არამედ სენატის ბრძანებითაც აღევზნო. ესენი იყვნენ განსაკუთრებული ნიჭის მქონე მოსწავლეები და მონიჭებული ასაკის მქონე ხალხი, ამიტომ ენის მხრივ სამ წელზე უფრო ადრეც მათთვის უკვე არავითარი სიძნელე არ არსებობდა. ისინი შეუფერხებლად კითხულობდნენ საინტერესო მწერლებს. ზოგჯერ მათ ხელს მხოლოდ ტექსტის დაზიანებული ადგილები უშლიდათ. სწორი გითხრათ, ვფიქრობ, რომ ისინი ადვილად დაეუფლნენ ამ მეცნიერებებს იმის გამო, რომ რაღაც ჰქონდათ საერთო. მგონი ეს ტომი ბერძნებიდან მოდის, რადგან მათ ენაში, რომელიც, სხვათაშორის ძალიან ჰგავს სპარსულს, ქალაქებისა და თანამდებობის პირთა სახელებს ბერძნულის რაღაც კვალი აქვს შემონახული. შემდგომში მე მათ ჩაუგანე პლატონის ბევრი თხზულება, უფრო მეტი არისტოტელესი, აგრეთვე თეოფრასტეს¹¹⁰ ნიგნი მცენარეებზე - სამწუხაროა, რომ ბევრ ადგილას ის დაზიანებული იყო. (როდესაც მეოთხედ ვავემგზავრე სამოგზაუროდ, სხვა ბარგის მაგივრად ნიგნების საკმაოდ დიდი შეკვრა წავიღე, რადგან მგვიცედ გადაწყვიტე, რომ ჩქარა დაბრუნებას სჯობდა არასდროს დაებრუნებულიყავი. სანამ ზღვაში ვიყავით, თეოფრასტეს ნიგნი, ჩემი დაუდევრობით, ხელთ ჩაუვარდა მაიმუნს¹¹¹, რომელმაც თამაშსა და გართობაში სხვადასხვა ადგილიდან რამდენიმე ფურცელი ამოხია და დაგლიჯა. გრამატიკის ნიგნებიდან უტოპიელებს მხოლოდ ლასკარის¹¹² ნიგნი აქვთ, თეოდორეს ნაშრომები არ ჩამიგანია, ისევე როგორც არ ჩამიგანია არც ერთი ლექსიკონი, გარდა ჰესიხიოსისა და დიოსკორიდუსის¹¹³. უტოპიელებს ძალიან უყვართ პლუტარქეს¹¹⁴ ნიგნები, მოსწონთ აგრეთვე ლუკიანეს დაცინვები და ხუმრობები¹¹⁵.

¹⁰⁹ ლათინურში... - იმ დროს ისტორიკოსებიდან თავყანს სცემდნენ იულიუს კეისარსა და სალუსტიუსს, პოეტებიდან - პლავტუსს, ტერენციუსს, ვერგილიუსს, ჰორაციუსს.

¹¹⁰ პლატონი... არისტოტელე... თეოფრასტე... - პლატონს იმ პერიოდში „ფილოსოფოსთა ღმერთად“ მიიჩნევდნენ. არისტოტელესადმი ავტორიტეტი საუკუნეთა განმავლობაში უდავოდ იყო მიჩნეული. თეოფრასტე (ძვ. წ. 372-287) - ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი, ლოგიკოსი და ბუნებისმეტყველი, არისტოტელეს მოწაფე და მიმდევარი იყო. არისტოტელეს სიკვდილის შემდეგ სათავეში ჩაუდგა პერიპატეოლოთა სკოლას.

¹¹¹ ხელთ ჩაუვარდა მაიმუნს... - თომას მორის სახლში ჰყავდა მაიმუნი. ჰანს ჰოლბაინის მიერ შესრულებულ ნახატზე, სადაც მორის მთელი ოჯახია გამოსახული, მორის ცოლის ფეხებთან ზის ეს მაიმუნი.

¹¹² კონსტანტინე ლასკარისი - (გარდ. 1150წ.) - ბიზანტიელი მეცნიერი. 1476 წელს მილანოში გამოიყვანა მისი ბერძენი ენის გრამატიკა.

¹¹³ ჰესიხიოსი და დიოსკორიდუსი... - ჰესიხიოსი ჩვ. წ. V ან VI ს-ის ბერძენი გრამატიკოსი, მისი ნიგნი 1514 წელს გამოიყვანა ვენეციაში. დიოსკორიდუს პედანიუსი - ნერონის თანამედროვე, ექიმი, მისი თხზულებები 1499 წელს გამოიყვანა ვენეციაში.

¹¹⁴ პლუტარქე - ახ. წ. I ს-ის ბერძენი ისტორიკოსი, მისი თხზულებანი „პარალელური ბიოგრაფიები“ და „მორალია“ დიდად ფასობდა როგორც შუა საუკუნეებში, ასევე აღორძინების ეპოქაშიც.

¹¹⁵ ლუკიანეს დაცინვები და ხუმრობები... - ლუკიანე ძველი ბერძენი მწერალი-სატირიკოსი. მორამ მისი თხზულებები თარგმნა ლათინურ ენაზე. ერაზმ როტერდამელი ლუკიანეს ცნობილი ორატორის დემოსთენეს და ისტორიკოს ჰეროდოტეს გვერდით

პოეტებიდან მათ აქვთ არისტოფანე¹¹⁶, ჰომეროსი¹¹⁷, აგრეთვე ევრიპიდე¹¹⁸, შემდეგ სოფოკლე¹¹⁹, დაბეჭდილი ალდუსის¹²⁰ მიხუსკულით. ისტორიკოსებიდან აქვთ თუკიდიდე და ჰეროდოტე¹²¹, აგრეთვე - ჰეროდოტე¹²². გარდა ამისა, სამედიცინო წიგნებიდან ჩვენმა ამხანაგმა ტრიციანუს აპინატუსმა¹²³ თან ჩაიგანა ჰიპოკრატეს¹²⁴ რამდენიმე მცირე თხზულება, გალენუსის¹²⁵ „მცირე ხელოვნება“. ეს წიგნები მათთვის ძალიან ძვირფასი აღმოჩნდა და მიუხედავად იმისა, რომ უტოპიელებს მედიცინა სხვა ხალხებთან შედარებით ყველაზე ნაკლებად სჭირდებათ¹²⁶, ის მაინც არსად არ ფასდება ამ დონეზე, თუნდაც მარტო იმ მიზეზით, რომ მის ცოდნას ისინი ფილოსოფიის საუკეთესო და ძალზე სასარგებლო ნაწილად მიიჩნევენ. როდესაც ამ ფილოსოფიის დახმარებით იკვლევენ ბუნების საიდუმლოებებს, მათ ეჩვენებათ, რომ ისინი არა მარტო სიამოვნებას ღებულობენ, არამედ მისი შემქმნელისა და შემოქმედის მფარველობაში ექცევიან. ისინი ფიქრობენ, რომ სხვა შემოქმედთა მსგავსად ღმერთმა სამყარო ადამიანს შესაცნობად და საჭვრეგად წარმოუდგინა. (მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანს მიანიჭა მან ამის უნარი). ამიტომ შემოქმედისათვის უფრო ძვირფასია ბეჭითი და ყურადღებიანი დამკვირვებელი, მისი ქმნილების ქომაგი, ვიდრე ის ვინც გონებით სუსტი ცხოველის მსგავსად, თავისი სიბრძნით და უგუნურებით ამ ღიადა და უჩვეულო სანახაობას არათურად ავლეს.

ამის გამო უტოპიელთა მეცნიერებაში განათულ გონებას საოცარი უნარი აქვს შექმნას ნიმუშები, რომელთა შემწეობითაც ცხოვრება უფრო მყუდრო და უკეთესი ხდება.

უტოპიელები ჩვენგან ორი რამით არიან დავალებულნი. ესენია წიგნის ბეჭდვა და

აყენებდა. ლუკიანეს თხზულებები დასავლეთში XV საუკუნის პირველ მეოთხედში გახდა ცნობილი. ალდუს მანუციუსმა მისი თხზულებები 1503 წელს გამოსცა ვენეციაში.

¹¹⁶ არისტოფანე - ძვ. წ. 445-385. ძველი ბერძენი კომედიოგრაფი, „კომედიის მამა“, მისი კომედიები პირველად 1498 წლის ივნისში გამოიცა ვენეციაში.

¹¹⁷ ჰომეროსი - „ილიადასა“ და „ოდისეას“ ავტორი. ნაწარმოებები გამოიცა 1504 წლის ოქტომბერში ვენეციაში.

¹¹⁸ ევრიპიდე - ძვ. წ. 485-406. ძველი ბერძენი დრამატურგი, მისი ტრაგედიები 1504 წლის თებერვალში გამოიცა.

¹¹⁹ სოფოკლე - ძველი ბერძენი დრამატურგი, ტრაგიკოსი. სოფოკლეს ტრაგედიები პირველად გამოიცა 1502 წელს ვენეციაში.

¹²⁰ ალდუს მანუციუსი - (1449-1515) - ალორძინების ეპოქის ვენეციელი ჰუმანისტი, მესტამბე და გამომცემელი. 1494 წელს დაარსდა სტამბა და გამოსცა ძველ ბერძენ, რომაულ და ალორძინების ეპოქის კლასიკოსთა მეცნიერულად დამუშავებული თხზულებები. მის გამოცემებს „ალდინებს“ უწოდებენ. მიხუსკული - განსაკუთრებული შრიფტი. ასეთი შრიფტით ალდუს მანუციუსმა პირველი წიგნი 1501 წელს გამოსცა.

¹²¹ ჰეროდოტე (დაახლ. ჩვ. წ. 480-425) - ძველი ბერძენი ისტორიკოსი, „ისტორიის მამა“. მისი თხზულებები ალდუს მანუციუსმა 1502 წელს გამოსცა.

¹²² ჰეროდოტე (170-240) - ძველი ბერძენი ისტორიკოსი, ეკუთვნის რომის იმპერატორთა ისტორია მარკუს ავრელიუსიდან გორდიანამდე.

¹²³ ტრიციანუს აპინატუსი - ჰითლოდევსის თანამგზავრი. მისი სახელი წარმომდგარია ლათინური სიტყვებიდან „ჩმახვა“ და „სისულელე“.

¹²⁴ ჰიპოკრატე - ძველი ბერძენი ექიმი, „მედიცინის მამა“. მისი თხზულებები პირველად 1526 წელს იქნა გამოცემული ბერძნულად.

¹²⁵ კლავდიუს გალენუსი (129-201) - რომაელი ექიმი, ბუნებისმეტყველი და ფილოსოფოსი, ანტიკური მედიცინის კლასიკოსი. მას ეკუთვნის ნაშრომები ფილოსოფიაში, ლოგიკაში, გრამატიკაში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი სამედიცინო ხასიათის თხზულებები, სადაც გაშუქებულია ანატომიის, ფიზიოლოგიის, პათოლოგიის, ფარმაკოლოგიის, გინეკოლოგიისა და სხვა საკითხები. აღსანიშნავია მისი „მცირე ხელოვნება“, რომელიც განსაკუთრებით პოპულარული იყო შუა საუკუნეებში.

¹²⁶ მედიცინა ნაკლებად სჭირდებათ... - პლატონის „სახელმწიფოში“ სოკრატე აღნიშნავს, რომ ექიმები წამბდარ საზოგადოებას ესაჭიროება. ჯანმრთელობის საწინდარია სწორი სმა-ჭამა და სხვადასხვა სახის ვარჯიშობანი (III. 405-408).

ქალაქის დამზადება¹²⁷. თუმცა ამას მარტო ჩვენ კი არა, უფრო მეტად თავის თავს უნდა უმაღლოდნენ, ვიანიდან, როდესაც ჩვენ მათ ვაჩვენებთ ალღუსის ქალაქის წიგნებში დაბეჭდილი ასოები და ვუამბებთ, თუ რისგან მზადდებოდა ქალაქი და როგორ შეიძლებოდა ასოების ბეჭდვა, ჩვენ მხოლოდ ვსაუბრობდით ყოველივე ამასზე, რადგან არც ერთი ჩვენგანი არც ერთში და არც მეორეში არ ერკვეოდა. უცხოელები კი მაშინვე ძალზე გონივრულად მიხვდნენ, რაში იყო საქმე. ადრე მხოლოდ პერგამენებზე, ხის ქერქსა და პაპირუსზე წერდნენ, ახლა კი ქალაქის დამზადებას და ასოების დაბეჭდვას შეეცადნენ. თავიდან არც ისე კარგად გამოსდიოდათ, მაგრამ გულმოდგინე მეცადინეობის შემდეგ წარმატებას მიაღწიეს როგორც ერთ, ისე მეორე საქმეში და ბერძენ ავტორთა ყველა წიგნი რომ ჰქონოდათ, მათი ასლების ნაკლებობას ვეღარ იგრძნობდნენ. ახლაც მათ მეტი არაფერი აქვთ, რაც ჩამოვთვალე მაგრამ ბეჭდავენ წიგნებს და, რაცა აქვთ მათ ათასობით ავრცელებენ.

უცხოელები სიამოვნებით იღებენ ყველას, ვინც მათი ქვეყნის სანახავად მიდის, თუკი გამოირჩევიან რაიმე ნიჭით, ანდა ხანგრძლივი მოგზაურობის გამო ბევრ ქვეყანას იცნობენ (ამიგომ იყო მათთვის სასიამოვნო ჩვენი იქ მისვლა). ისინი ხალხით ისმენენ რაც ქვეყანაზე ხდება, თუმცა მათთან სავაჭროდ არც ისე ხშირად მიდიან. ანდა რა უნდა ჩაიგანონ რკინის, ოქროსა და ვერცხლის გარდა, რომლებიც ყველას სურს აქედან გაიგანოს. უცხოელებს ურჩევნიათ, ის, რის ვაგანაც საჭიროა, თვითონ გაიგანონ, ვიდრე სხვას შემოაგანინონ, რადგან მიაჩნიათ, რომ სხვა ხალხებს ასე უკეთესად გაიცნობენ, თანაც ნაოსნობის ჩვევებს არ დაივინყებენ და გამოცდილებას გაიმდიდრებენ.

მონათათვის

უცხოელები მონებად არ თვლიან არც ომში დატყვევებულებს, იმათ გარდა ვისაც ბრძოლის ველზე თვითონვე შეიპყრობენ, არც მონათა შვილებს და არც სხვა ხალხების მონობაში მყოფთ, რომელთა ყიდვაც შეუძლიათ. ისინი მონებად აქცევენ იმათ, ვინც უცხოიაში სამარცხვინო დანაშაულს ჩაიდენს, ან კიდევ ვისაც სხვა ქვეყნებში ბოროტმოქმედებისათვის სიკვდილი აქვს მისჯილი (მსგავსი ადამიანები კი ძალიან ხშირად გვხვდება). ასეთებს უცხოელები ზოგჯერ ძალიან იათად იძენენ, უფრო კი მუქთად შოულობენ. ამგვარი მონების ხვედრია მუდამ ჟამს მუშაობა და ბორკილები. მონებად ქცეულ თანამოქალაქეებს უცხოელები უფრო მკაცრად ეპყრობიან რადგან მიაჩნიათ, რომ მათ უარესიც ეკუთვნით რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ კარგად იყვნენ აღზრდილნი, შესანიშნავად ჰქონდათ შეთვისებული სიკეთე და სათნოება, ბოროტმოქმედებისაგან თავი მაინც ვერ შეიკავეს.

არსებობს მონობის სხვა სახეობაც, როცა სხვა ქვეყნის რომელიმე შრომისმოყვარე

¹²⁷ ქალაქის დამზადება... - ქალაქი გამოიგონეს ძვ. წ.-ის II საუკუნეში ჩინეთში, VIII ს-ის შუა ხანებში ქალაქის დამზადების საიდუმლოება არაბებმა შეიტყვეს. სირიისა და ჩრდ. აფრიკის გზით ქალაქის დამზადების ხელოვნება ჯერ ესპანეთში, XII ს-ში კი საფრანგეთში აითვისეს. იტალიასა და გერმანიაში ქალაქის დამზადება მხოლოდ XIV საუკუნეში დაიწყო.

და ღარიბი მუშაკაცი თავისი ნებით იგვირთავს ხოლმე მათ სამსახურს. ასეთებს უტოპიელები ვარგად ექცევიან, არანაკლებ, ვიდრე თავიანთ მოქალაქეებს, ოღონდ ცოტა მეტ სამუშაოს აძლევენ, რადგან თვითონ მონები არიან ამას მიჩვეული. თუკი ასეთი მონა უტოპიიდან წასვლას მოისურვებს (რაც იშვიათად ხდება), ძალით მას არც დააკავებენ და არც ხელცარიელს გაისტუმრებენ.

როგორც უკვე აღვნიშნე უტოპიელები ავადმყოფებზე რაღაც განსაკუთრებულად ზრუნავენ, არაფერს იშურებენ, რომ არც წამლები დააკლდეთ და არც საკვები. უფრო მეტიც, უკურნებელი სენით შეპყრობილთ ისინი თავით უსხედან, ესაუბრებიან, ანუგემებენ და ცდილობენ ოდნავ მაინც მოჰგვარონ შეება. მაგრამ თუ უკურნებელი სენი ავადმყოფს გაუთავებლად ტანჯავს და აწამებს, მაშინ მღვდლები და მოხელეები ურჩევენ, რომ მისთვის უმჯობესია საიქიოს გამგზავრება, რადგან არავითარი სასიცოცხლო მოვალეობის შესრულება აღარ ძალუძს, თავი მოსძულეობა, სხვას აწევს მძიმე გვირთად, თვითონ კი თითქმის უკვე გადასახლებულია იმქვეყნად, თვითონაც ხომ უკვე დარწმუნებულია რომ სიცოცხლე მისთვის ტანჯავს და სხვა არაფერი. კეთილი იმედით ნუგემცემულმა, დაე, თვითონ იხსნას თავი ამ გამწარებული სიცოცხლისაგან, სისასტიკისა და საპყრობილისაგან, ან არადა სხვას დართოს ნება გაარიდოს იგი ამ ქვეყანას. ეს მეტად გონივრული საქციელია, რადგან სიკვდილით შეწყდება წამება და არა ბედნიერი ცხოვრება; გონივრულია იმიტომაც, რომ თუ ღვთის ნების გამომხატველი მღვდლების რჩევას დაჰყვება, მისი საქციელი წმინდა და ღვთის საამებელი იქნება. ვინც კი ამაში დარწმუნდება, იგი საკუთარი ნებით ისწრაფავს სიცოცხლეს ან შიმშილით, ან საშუალო დაძინებით; ასეთ დროს ისინი სიკვდილის მიახლოებას ხომ ვერც კი გრძნობენ ხოლმე, ისე აღესრულებიან. ავადმყოფის სურვილის საწინააღმდეგოდ უტოპიელები ავადმყოფს როგორ მოკლავენ და ან მასზე ზრუნვას როგორ შეანელებენ. ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ მხოლოდ ავადმყოფის ნებართვით არის საიქიოს წასვლა საპატიო. მაგრამ თუ სხვა შემთხვევაში ვინმე საკუთარ თავზე ხელს აღმართავს და მღვდლებსა და სენაგს ამის გამომწვევ მიზეზს ვერაფერს განუძარცავს, მაშინ გარდაცვლილს არც მიწას აღირსებენ, არც ცეცხლზე დაწვან, ისე გადააგდებენ სამარცხვინოდ სადმე ჭაობში¹²⁸.

ქალი თვრამეგ წელზე ადრე არ თხოვდება, მამაკაცი კი ამ ასაკზე ოთხი წლით უფროსი მაინც უნდა იყოს. თუ ქორწინებამდე¹²⁹ ქალი და მამაკაცი საიდუმლო კავშირით შეერთდებიან, ორივეს სასტიკად სჯიან. ასეთებს საერთოდ ეკრძალებათ ქორწინება, თუ მმართველი მათზე მონყალებას არ მოიღებს. იმ ოჯახის უფროსებს, სადაც ეს დანაშაული მოხდა საშინელი შერცხვენა ელით, რადგან ცუდი მეთვალყურეობის გამო თავისი მოვალეობა ვერ შეასრულეს. უტოპიელები ამ ბოროტმოქმედებას ასე მკაცრად იმიტომ სჯიან, რომ

¹²⁸ გადააგდებენ სამარცხვინოდ სადმე ჭაობში... - შდრ. პლატონი (კანონები, IX, 873): „თვითმკვლელის დაკრძალვა უპირველეს ყოვლისა სხვა ხალხთაგან განცალკევებით უნდა მოხდეს. ამგვარი უღირსი ადამიანები უდაბნოში უნდა დაიმარხონ... ყოველგვარი საფლავის ქვისა და წარწერის გარეშე“. არისტოტელე თვლის, რომ თვითმკვლეელი იქცევა არა „ჭეშმარიტი განსჯის“, არა კანონისა და სახელმწიფოს, არამედ საკუთარი თავის წინააღმდეგ... ამიტომ მას სახელმწიფო სჯის („ნიკომაქეს ეთიკა“, V, 15, 1138 (19-14). ტაციტუსი აღნიშნავს, რომ „მას ვინც შეარცხვენს თავის სხეულს, ჭუჭყს და ჭაობში ჩაფლავენ...“ (ტაციტუსი, „გერმანია, 12).

¹²⁹ ქორწინებამდე... - აქ საუბარია მონოგამიურ ქორწინებაზე.

ზრუნავენ მომავალზე. თუ ადამიანებს არ უკრძალავენ შემთხვევით კავშირებს, ცოლ-ქმრობაში სიყვარული იშვიათად იხარებს, არადა მთელი ცხოვრება ხომ ერთად უნდა გაატარონ და მოუწევთ უსიყვარულო ურთიერთობის მთელი სიმძიმის გადატანა.

მეუღლის არჩევისას ისინი მკაცრად მისდევენ, ჩვენის აზრით ერთ მეტად სულელურსა და სასაცილო ადათს: ქალიშვილსაც და ქვრივ ქალსაც ვინმე ღირსეული და დარბაისელი მანდილოსანი სასიძოს შიშველად წარუდგენს; ასევე, რომელიმე პაციფიკური მამაკაცი ქალიშვილს საქმროს შიშველს წარუდგენს. როცა ჩვენ სიცილით დავვგმეთ ეს უცნაური ჩვეულება, უტოპიელებმა, პირიქით გაცეცხა გამოთქვეს სხვა ხალხთა იშვიათი სისულელის გამო და აღნიშნეს: კვიციის შეძენისას ისინი მკირე საფასურს იხდიან, სიფრთხილეს კი დიდს იჩენენ და, თუმცა კვიცი ისედაც თითქმის შიშველია, უნაგირსა და აღკაბმულობას მაინც ხდიან, ქვეშ რაიმე წყლული არ იფარებოდესო. მეუღლის არჩევისას კი, რამაც ადამიანს მთელი ცხოვრების მანძილზე ან ბედნიერება უნდა მიანიჭოს ან უბედურებას გადაჰკიდოს, ისე ქარაფშუტულად იქცევიან, რომ მთელი სხეული განსაცმლითაა დაფარული და ქალის ღირსებას მხოლოდ სახის მიხედვით განსაზღვრავენ (რადგან მხოლოდ სახელა მოუჩანს). ქორწინება მათთვის საკმაოდ სახიფათოა, რადგან ადვილად შეიძლება გაუბედურდნენ (თუკი მოგვიანებით რაიმე იჩენს თავს). ყველა ხომ ისეთი ბრძენი არ არის, მხოლოდ ზნეობრივი თვისებებით დაკმაყოფილდეს. თვით ბრძენიც კი ქორწინებისას სულიერ ღირსებებთან ერთად გარეგნობას მაინც აქცევენ ყურადღებას. მოკლედ რომ ვთქვათ, ამ წამოსასხამებს შეუძლიათ დაფაროს აუტანელი სიმახინჯე, ეს კი ადამიანს ცოლს შეაძულებს, თავის დაღწევა კი უგვე გვიანი იქნება. თუ ერთი მხარე ქორწინების შემდეგ რაიმე მიზეზით დამახინჯდება, ეს ხვედრი ორივემ უნდა ზიდოს. მაგრამ სანამ ეს მოხდებოდეს, ვინმე რომ ხატანგში არ გაეხას, საჭიროა კანონმდებლობით თავის დაზღვევა. ამაზე ისინი დიდი მონდომებით ზრუნავენ - იქაურ ქვეყნებში მხოლოდ უტოპიელები სჯერდებიან ერთ ცოლს¹³⁰. განქორწინება იქ იშვიათია, ცოლ-ქმარს უმეგეს წილად მხოლოდ სიკვდილი თუ დააშორებს. გამონაკლისია მაშინ, თუ მეუღლემ ღალატი ჩაიდინა ან აუტანელად მძიმე ხასიათი გამოამჟღავნა. დაბარალეულ მხარეს სენატი მეუღლის შეცვლის უფლებას აძლევს, ხოლო მიტოვებული მხარე სამუდამოდ შერცხვენილი რჩება და მეორედ დაქორწინების უფლება წართმეული აქვს. სხვა შემთხვევაში უდანაშაულო ცოლის ნება-სურვილის საწინააღმდეგოდ მისი განდევნა არ შეიძლება, გარდა იმ შემთხვევისა თუ სხეულზე რაიმე ნაკლი გამოაჩნდება, რადგან უტოპიელებს სისასტიკედ მიაჩნიათ ადამიანის მიტოვება, მაშინ, როცა იგი ყველაზე მეტად საჭიროებს ნუგეშისცემას. მათი აზრით, სიბერისაგან ხომ ვერავის იხსნი, რადგან სიბერე ადამიანს აძაბუნებს, თან მოაქვს სწეულებები და თვითონაც საშინელი სწეულებაა.

მაგრამ თუ ცოლ-ქმარი ერთმანეთს ვერ ეთვისება და ორივე იპოვის თავისთვის უფრო შესაფერს, ვისგანაც მეტ სიგებობას მიიღებს მაშინ ორივე მხარის თანხმობით შესაძლებელია მათი განქორწინება და ხელახლა ქორწინება, მაგრამ მხოლოდ და მხოლოდ სენატის

¹³⁰ სჯერდებიან ერთ ცოლს - შდრ. ტაციტუსი (გერმანია, 18): „ისინი ხომ ბარბაროსთაგან ერთადერთნი არიან, რომელნიც მცირეოდენი გამონაკლისის გარდა, ერთი ცოლით კმაყოფილდებიან“.

ნებართვით, რომელიც არ დაუშვებს განქორწინებას, სანამ საქმეს სრული ყურადღებით არ განიხილავს და ადვილად არც მაშინ თანხმდება, რადგან მშვენივრად იცის, რომ ხელახალი ქორწინების იმედი და ადვილად ხელმისაწვდომი უფლება არ შეუწყობს ხელს ცოლქმრული სიყვარული განმტკიცებას.

ცოლქმრული კავშირის შემაგინებლებს უძძიმესი მონობით სჯიან და თუ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე ქორწინებაში იმყოფება მაშინ მათი შეურაცხყოფილი მეუღლეები (თუკი მათ ეს სურთ) მოლაღაგეს უარყოფენ და ერთმანეთს შეირთავენ ან მათთვის სასურველ პიროვნებაზე დაქორწინდებიან. მაგრამ თუ რომელიმე შეურაცხყოფილს თავისი მეუღლე მაინც უყვარს მაშინ კანონი არ ენიშნავს მონობაში თან ახლდეს თანამეცხედრეს. ისეც ხდება ხოლმე, რომ ერთის მონანიება და მეორის გულმოდგინება მმართველს გულს მოულობს ხოლმე და დამნაშავეს თავისუფლებას ანიჭებენ, მაგრამ ასეთი საქციელის ხელმეორედ ჩამდენი უკვე სიკვდილით ისჯება.

სხვა ბოროტმოქმედებისათვის არ არსებობს კანონით გათვალისწინებული რაიმე გარკვეული სასჯელი, მაგრამ თუ ვინმე სასჯივ, მიუტევებელ დანაშაულს ჩაიდენს, სასჯელი სენაგმა უნდა განსაზღვროს. ისე კი ცოლები ქმრებმა უნდა აღზარდონ, შვილები - მშობლებმა. გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ვინმე ისეთ დანაშაულს ჩაიდენს, რისთვისაც სახალხოდ უნდა დაისაჯოს, თითქმის ყველა დანაშაულისათვის უგოპიელები ადამიანებს მონობით სჯიან. მათ მიაჩნიათ, რომ ეს არ არის მცირე სასჯელი ბოროტმოქმედებისათვის; სახელმწიფოსათვის იგი უფრო ხელსაყრელია, ვიდრე აჩქარება და დამნაშავის სიკვდილით დასჯა. მონის შრომა ხომ მეტ სარგებლობას მოიგანს, ვიდრე მისი მოკვლა. მისი მაგალითი კი სხვებს დიდხანს ემახსოვრებათ. თუ დამნაშავე არც ასეთი მოპყრობის შემდეგ გამოსწორდება და წესრიგს ისევ დაარღვევს, მაშინ მას ბოლოს და ბოლოს კლავენ, როგორც მძვინვარე მხეცს, რადგან არც ციხემ უშველა და არც ბორკილებმა. მომთმენი მონებისათვის კი ყველა იმედი არ არის გადანურული. თუ ხანგრძლივი განჯვა მათ მოათვინიერებს და მონანიება კი ცხადყოფს, რომ მათ დანაშაული უფრო ეძძიმება ვიდრე სასჯელი, მაშინ მმართველის უპირატესობა ან სახალხო კენჭისყრა მათ მონობას უმსუბუქებს ან საერთოდ ათავისუფლებს.

გარყვნილებისაკენ წაქეზება არანაკლებ საშიშია ვიდრე თვით გარყვნილება და საერთოდ დანაშაულის განზრახ ჩადენის მცდელობას უგოპიელები ბოროტმოქმედებას უტოლებენ. დანაშაული თუ არ მოხდა, ეს არ უნდა იყოს გასამართლებელი საბუთი იმათთვის, ვინც მას წინ არ გადაელობა.

მასხარები უგოპიელებს გასართობად ჰყავთ. დიდ სირცხვილად ითვლება მათი შეურაცხყოფა, მათი სისულელეებით თავის გართობა კი არავის ეკრძალება. თიქრობენ, რომ ეს ისევ მასხარებისთვისაა სასარგებლო. თუ რომელიმე პიროვნება იმდენად კუშტი და პირქუშია, რომ არც რაიმე საქციელი მგვრის სიცილს და არც ნათქვამი, ასეთ მასხარაზე ზრუნვას არ დაავალბენ, შიშობენ რომ იგი საჭირო შემწყნარებლურ დამოკიდებულებას ვერ

გამოიჩენს მისდამი, რადგან ამისაგან ვერავითარ სიამოვნებას და სარგებლობას ვერ მიიღებს (ხოლო მასხარათა ერთადერთი ნიჭი ვართობაა). სიმახინჯისა და ავთვალადობის დაცინვა უტოპიელებს სამარცხვინოდ მიაჩნიათ სწორედ იმისათვის, ვინც დასცინის და არა იმისათვის, ვისაც დასცინიან, რადგან რეგვენობაა, უკიჟინო ადამიანს ის ნაკლი, რომლისგანაც თავის დაღწევა მას არ შეუძლია.

უტოპიელები ფიქრობენ, რომ ადამიანები ბუნებრივ სილამაზეს სიზარმაცისა და სიზანგის გამო უარყოფენ; ფერუძარილის ხმარების მიზნად მათ სამარცხვინო ქედმაღლობა მიაჩნიათ, რადგან საკუთარი გამოცდილებით იციან, რომ ვერავითარი გარეგნული სილამაზით ვერ მოიგებს ქალი ქმრის გულს ისე, როგორც სათნო ბუნებითა და თავმდაბლობით. მართალია, ზოგიერთს მხოლოდ გარეგნული სილამაზე იტაცებს, მაგრამ ცოლი ქმარს მთელი ცხოვრების მანძილზე მხოლოდ სათნოებითა და მორჩილებით ინარჩუნებს.

უტოპიელები ადამიანებს ბოროტმოქმედებისაგან განარიდებენ არამარტო დასჯის შიშით, არამედ საყოველთაო პატივისცემითაც, რაც სიკეთისაკენ მოუწოდებს მათ. ვაჟკაცებს, რომლებსაც უდიდესი დამსახურება მიუძღვით ქვეყნის წინაშე, მოედნებზე ძეგლს უდგამენ, მათი გმირობის სადიდებლად და მომავალი თაობისათვის წინაპართა სასახელო მაგალითის საჩვენებლად. ვისაც ცბიერებით სურს რაიმე თანამდებობის მიღება, მას ყოველგვარ იმედს უსპობენ. უტოპიელები შეხმაგვბილებულად ცხოვრობენ, რადგან იქ თანამდებობის პირები არ ქედმაღლობენ და მათი შიში არც არავის აქვს, მათ მამებს უწოდებენ და ისინიც ყველას მამობრივი მზრუნველობით ეპყრობიან. მათ ღირსების შესაბამისად ექცევიან: პატივს ნებაყოფლობით მიაგებენ და არა ძალდატანებით. თვით მმართველი სხვებისაგან არ განსხვავდება განსაკუთრებული ჩაცმულობით ანდა გვირგვინით, მას მხოლოდ თავთავების კონით გამოარჩევენ, ისევე როგორც მღვდელთმთავარს - ცვილის სანთლით, რომელიც მის წინ მიაქვთ.

უტოპიელებს ძალზე ცოცხა კანონები აქვთ. ასეთი მონესრიგებული ურთიერთობის ადამიანებს მეტი არც სჭირდებათ. მათ არ მოსწონთ, სხვა ხალხებს რომ კანონების მთელი ტომებიც კი არ ყოფნით თავისი განმარტებებიანად. უდიდეს უსამართლობად მიაჩნიათ ადამიანთა შეზღუდვა ისეთი კანონებით, რომელთა წაკითხვაც კი შეუძლებელია მათი უზომო რაოდენობის, ხოლო გაგება - მეტისმეტი ჩახლართულობის გამო. უტოპიელები საერთოდ უარყოფენ ვეჭილებს, რომლებიც საქმეს ეშმაკურად არჩევენ და კანონებს მოხერხებულად განმარტავენ. უტოპიელთ უფრო სწორად მიაჩნიათ, რომ ადამიანს თავისი საქმე თვითონვე მიჰყავდეს და მოსამართლეს იმასვე უამბობდეს, რასაც დამცველს ეგყოდა. ასე უფრო ადვილია ბუნდოვანების თავიდან აცილება და ჭეშმარიტების დადგენა. სანამ ილაპარაკებდეს ადამიანი, რომლისთვისაც არც ერთ დამცველს თვალთმაქცობა არ უსწავლებია, მოსამართლე აწონ-დანონის წვრილმანებს და შედარებით მიამიტებს გაუადვილებს გაქნილთა ცილისწამების თავიდან აცილებას. ამას სხვა ხალხები ვერ მოახერხებენ, რადგან მათ საოცრად დახლართული კანონების მთელი გროვა აქვთ. უტოპიელები კანონებში კარგად ერკვევიან რადგან, როგორც აღვნიშნე, მათი რაოდენობა ძალზე მცირეა. ამასთან,

რაც უფრო ადვილად გასგებია კანონი, მით უფრო სამართლიანად მიიჩნევა. უტოპიელები კანონს იმისთვის ქმნიან, რომ თითოეულს თავისი მოვალეობა შეახსენონ. ძირფესვიანად მის ახსნას ცოცხალი ვინმე თუ შეძლებს, მაშინ როცა კანონების უფრო სადა და ნათელი აზრი ყველასათვის გასაგებია. უბრალო ხალხისთვის კი, რომლებიც რაოდენობით მეტნი არიან და სხვებზე მეტად სჭირდებათ სწავლება და ახსნა-განმარტება, სულერთია, სულ არ გამოსცემენ კანონებს თუ მათ ისე ჩახლართავენ რომ დიდი ნიჭი და ხანგრძლივი განსჯა იქნება საჭირო მათი აზრის ამოსაცნობად. ამას კი ვერ შეძლებს უბრალო ადამიანთა უბირი გონება და არც დრო ეყოფათ საამისოდ, რადგან მთელ სიცოცხლეს საზრდოს მოპოვებაში ატარებენ.

უტოპიელების ასეთი მაღალი ზნეობა იზიდავს მეზობელ ხალხებს, რომლებიც თავისუფალნი არიან და საკუთარ ნებას ემორჩილებიან. მათი უმრავლესობა უტოპიელებმა იხსნეს გირანიისაგან. ისინი სთხოვენ უტოპიელებს გაუგზავნონ მათ მოხელეები, ზოგი ერთი, ზოგი - ხუთი წლით. როცა ვადა თავდება - მათ დიდი პატივითა და ქება-დიდებათ ისტუმრებენ უკან და მათი შემცვლელები მიჰყავთ. ეჭვი არ არის, ეს მეზობელი ხალხები შესანიშნავად და სამაგალითოდ ზრუნავენ საკუთარ სახელმწიფოზე. თუ მათი ცხოვრების კარგი და ავი მოხელეთა კეთილზნეობაზეა დამოკიდებული, რასაკვირველია, უტოპიელებზე უკეთესს ვერავის ნახავენ, ვისაც ვერავითარი გასამრტელო ვერ აცდუნებს (ეს უაზრობა იქნებოდა, უტოპიელები ხომ მალე უკან უნდა დაბრუნდნენ). მოხელეებს მოქალაქეები არ იცნობენ და ამიტომ მათ არ შეუძლიათ რომელიმე მათგანის მხარეზე დადგომა ბოროტი მიკერძოების ან მტრობის განზრახვით. როგორც კი მართლმსაჯულებაში დაისადგურებს ბოროტების ორი სახეობა - სიხარბე და მიკერძოება, ირღვევა ყოველგვარი სამართლიანობა - სახელმწიფოს უმთავრესი ბურჯი. უტოპიელები მოკავშირეებს უწოდებენ იმ ხალხებს, რომლებიც მათ მმართველობას სთხოვენ, ხოლო მეგობრებად თვლიან იმათ, ვისაც სიკეთეს უკეთებენ.

უტოპიელები არ დებენ ხელშეკრულებებს სხვა ხალხებთან, განსხვავებით იმათგან, რომლებიც უთვალავჯერ დებენ შეთანხმებებს, არღვევენ მათ და შემდეგ ისევ განაახლებენ. რა საჭიროა შეთანხმებები? - კითხულობენ უტოპიელები, - ბუნება ხომ უფრო უკეთ აკავშირებს ადამიანებს. და თუ ვინმე ამ ბუნებრივ კავშირს უარყოფს, ის სიცივეს უერთგულებს? ამ აზრზე უფრო იმიტომ დგანან, რომ მიმდგომ მხარეებში მმართველთა შეთანხმებები და შეკავშირებები ჩვეულებრივ არცთუ პატიოსნად ხდება ხოლმე.

ევროპაში, განსაკუთრებით კი იმ ადგილებში, სადაც ქრისტიანული რწმენა და რელიგიაა გავრცელებული შეთანხმებები წმიდათაწმიდაა და ურღვევი, როგორც მმართველთა სამართლიანობისა და სიკეთის, ისე უმაღლესი მღვდელმთავრისადმი შიშისა და მონივნის მეოხებით. ისინი ხომ არც თვითონ იკისრებენ ისეთ რამეს, რასაც ზუსტად ვერ შეასრულებენ და ყველა სხვა მმართველისაგანაც მოითხოვენ დანაპირების ყოველმხრივ დაცვას. ვინც ამას თავს არიდებს, მას პასტორული სიმკაცრით მოძღვრავენ. უტოპიელებს სამარცხვინოდ მიაჩნიათ და საფსებით სამართლიანადაც, შეთანხმების ღალატი, განსაკუთრებით ერთგულად მიჩნეული ადამიანებისა.

მაგრამ იმ ახალ სამყაროში რომლისგანაც ეკვატორი გვეყოფს, და გვეყოფს არა იმდენად მანძილით, რამდენადაც ცხოვრების განსხვავებული წესით და ზნეობით შეთანხმებებს სულ არ ენდობიან. ასეთი შეთანხმებები ხომ რაც უფრო მეტი ლოცვა-კურთხევა ახლავს, მით უფრო სწრაფად ირღვევა. სიტყვების კორიანტელში აღვილია სუსტი ადვილის გამოძებნა, შეთანხმებები კი ხომ განზრახ ეშმაკურადაა დაწერილი, მათ შორის ძნელია მტკიცე კავშირის დამყარება და ამიტომ შეთანხმების ერთგულებისაგან თავის დაღწევა ყოველთვის ხერხდება, ასეთი თანდი, ხრიკი და ეშმაკობა შემთხვევით კერძო პირთა გარიგებაში რომ აღმოაჩინონ ქედმაღლურად დაიწყებენ ყვირილს, რომ ეს სახრჩობელის ღირსი მკრეხელობაა, ისინი კი ვინც მმართველებს ამგვარ რჩევას აძლევენ, კიდევ ცრაბახობენ ამით.

და გამოდის ისე, რომ სამართლიანობა სხვა არაფერია, თუ არა მდაბიოთა ქველობა, რომელიც მეფური დიდებისაგან საკმაოდ შორს დგას. ან არადა, ორი სამართლიანობა მაინც არსებობს რომელთაგან ერთი მდაბიო ხალხს შეეფერება და ქვეითად დაიარება, მინაშე დახობავს, ღობეს ვერ გადაახტება, რადგან გზა ყოველმხრივ შეკრული აქვს; და მეორე - ღირსება მეუფეთა, რომელიც უფრო დიდებულია, ვიდრე ხალხისა, უფრო თავისუფალიც, რადგან მისთვის აკრძალული არაფერია, გარდა იმისა რაც მას თავად არ სურს.

ვგონებ მეუფეთა ასეთი ზნე, შეთანხმებათა ასეთი ორჭოფობაა იმის მიზეზი, რომ უტოპიელები არაფერად შეთანხმებას არ დებენ. ისინი რომ აქ ცხოვრობდნენ, შესაძლოა, ამ საკითხზე აზრიც შეცვლიდათ. თუმცაღა მათ ჰგონიათ, რომ შეთანხმებები კიდევაც რომ ზუსტად სრულდებოდეს, მაინც ცუდია მათი წესად შემოღება. გამოდის, რომ სულ მცირე მანძილით, ნაკადულით ან გორაკით დაშორებულ ხალხებს ერთმანეთთან ბუნებრივად დაკავშირებულად არ მიაჩნიათ თავი. მათ ჰგონიათ, რომ მტრებად და მონინააღმდეგეებად დაიბადნენ და ერთმანეთს სამართლიანად გაჟღეგენ, თუკი ამას წინ შეთანხმება არ ელობება. უფრო მეტიც, შეთანხმების დადება მათ შორის მეგობრულ კავშირს კი არ ამყარებს არამედ ძარცვის თავისუფლებას იძლევა, რადგან შეთანხმების შედგენისას უგუნურების გამო მის პირობებში არაფერი იყო ჩანერილი, რაც ამას ხელს შეუძლიდა. უტოპიელები კი, პირიქით, თეძრობენ, რომ მტრად არავინ არ უნდა ჩათვალოს, თუ მან დაჩაგვრა არ დაგიპირა. შეთანხმების ნაცვლად ბუნებაში უნდა არსებობდეს ძმობა, ის უფრო კარგად და მტკიცედ შეაკავშირებს ადამიანების სულსა და გულს, ვიდრე ლიტონი სიტყვები.

სამხადრომ საქმისათვის

უტოპიელებს ომი უკიდურესად სძაგთ, როგორც ნამდვილად მხეცური მოქმედება. თუმცა რომელი მხეცი იბრძვის ისე გაუთავებლად როგორც ადამიანი. თითქმის ყველა სხვა ხალხისაგან განსხვავებით, უტოპიელებს არაფერი არ მიაჩნიათ ისე სამარცხვინოდ როგორც ომით მოპოვებული დიდება. მაგრამ განსაზღვრულ დღეებში ისინი მაინც ბეჭითად ატარებენ საომარ ვარჯიშებს. ვარჯიშობენ როგორც მამაკაცები ისე ქალები, რათა საჭიროების შემთხვევაში ომს მოუძადებლად არ შეხვდნენ. ომს კი გყუილუბრალოდ არ იწყებენ. ისინი ომში ებმებიან მხოლოდ მაშინ, როცა საკუთარ საზღვრებს იცავენ ან მომხდურ მტერს

ერეკებიან, ან გირანით დაჩაგრულ სხვა ხალხებს საკუთარი ძალებით ათავისუფლებენ მონობისა და გირანთა უღლისაგან (ამას ისინი კაცთმოყვარეობით სჩადიან).

მეგობრებს უტოპიელები არა მარტო იცავენ, არამედ შურსაც კი იძიებენ ხოლმე მათთვის მიყენებული შეურაცხყოფისათვის. ასე მხოლოდ მაშინ იქცევიან თუ ისინი თხოვნით მიმართავენ ომის დანაშაულის წინ, და თანაც მხოლოდ მაშინ ესხმიან თავს უთანხმოების წამომწყობთ, როცა ყველაფერს შეამონებენ, ახსნა-განმარტებას მოითხოვენ და ვერ მიიღებენ. ასევე იქცევიან არა მარტო მაშინ, როცა მტერი მათ დაარბევს და ნადავლს წაიღებს, არამედ მაშინაც, და უფრო სასტიკადაც, როცა მეგობარი ხალხების ვაჭრებს სამართლიანობის ნიღბით სამართლიანი კანონების დამახინჯებით და არახელსაყრელი კანონების მოშველიებით უსამართლოდ დასწამებენ ცილს. სწორედ ეს იყო იმ ომის მიზეზიც, რომელშიც იყვნენ ჩაბმულნი უტოპიელები ჩვენს ჩასვლამდე, - ისინი იბრძოდნენ ალაოპოლიტების წინააღმდეგ ნეფელოგეტების¹³¹ დასაცავად.

ალაოპოლიტებს მიაჩნდათ, რომ კანონიერად იქცეოდნენ, სინამდვილეში კი უსამართლოდ მოექცნენ ნეფელოგეტელ ვაჭრებს. სამართლიანად იყო თუ უსამართლოდ ამას მოყვა სასტიკი ომი, რომლის დროსაც ორივე მხარის საკუთარ ძალებსა და სიძულვილს დაემატა მებრძოლ გომთა თავგამოდება და სახსრები (თანხები), ისე რომ ზოგი ხალხის ბედნიერი ცხოვრება შეირყა, ზოგი კი საშინლად განადამდა. ბოროტება ბადებდა ახალ ბოროტებას და ალაოპოლიტებისათვის ყველაფერი დამთავრდა იმით, რომ ისინი ნეფელოგეტების ძალაუფლებას დამორჩილდნენ (უტოპიელები ხომ თავიანთთვის არ იბრძოდნენ). ალაოპოლიტებს კი ვერაფერს შეეძლოდა, როცა მათი საქმე წარმატებით მიდიოდა.

უტოპიელები მათი მეგობრებისადმი მიყენებული ფინანსური ზარალისათვის სასტიკად იძიებენ ხოლმე შურს, საკუთრისათვის კი ნაკლებად. თუ მათ ვინმე მოაგყუებს და ქონებას წაპვლევს (სხეულის დაზიანების გარეშე), სანამ არ აუნაზღაურებენ ზარალს, განრისხებული უტოპიელები მათთან აღარ ვაჭრობენ. ეს იმიტომ კი არ ხდება რომ საკუთარ მოქალაქეებზე ნაკლებად ზრუნავენ ვიდრე მოკავშირეებზე. სრულიადაც არა. მაგრამ როცა სხვებს ართმევენ ფულს, უტოპიელებს ამის ატანა უფრო უჭირთ, რადგან მეგობარი ხალხების ვაჭრები პირად თანხას კარგავენ და ეს დანაკარგი მათთვის უფრო მეტად მძიმეა. უტოპიელები კი კარგავენ საერთო სახელმწიფო ქონების მხოლოდ ნაწილს, თანაც ისეთი ქონებისას, როგორიც სახლში ისედაც უხვად აქვთ, ჭარბადაც კი. სხვა შემთხვევაში ამის გატანა სახელმწიფოდან ძნელიც იქნებოდა, ასე რომ დანაკარგი თითქოს არაფისთვის არ არის საგრძნობი, ამიტომ მათ მიაჩნიათ, რომ ზარალისათვის ადამიანების დახოცვით სამაგიეროს გადახდა მეტისმეტი სისასტიკეა. არცერთ მათგანს მიყენებული ზარალის გამო არც ცხოვრების წესი დარღვევია, არც კვების მხრივ რაიმე შეფერხება მოსვლია. მაგრამ თუკი რომელიმე უტოპიელს უსამართლოდ დაასახინრებენ ან

¹³¹ ნეფელოგეტები... ალაოპოლიტები - გამოგონილი ხალხი. „ნეფელოგეტები“ - სახელწოდება წარმოშობილია ბერძნული სიტყვებიდან „ღრუბელი“, „დაბადებული“, - ღრუბელთაგან შობილი“. „ალაოპოლიტები“ - წარმოშობილია სიტყვებიდან - „ბრმა“, - „მოქალაქე“, - „ბრმა მოქალაქე“.

მოკლავენ სულერთია, რომელიმე კერძო პირის თუ მთელი სახელმწიფოს მიზებით, უტოპიელები ელჩების საშუალებით საქმეს გამოიძიებენ და მანამ არ მოისვენებენ სანამ დამნაშავეებს მაგ არ გადასცემენ. წინააღმდეგ შემთხვევაში ამ ქვეყანას ომს გამოუცხადებენ. გადმოცემულ დამნაშავეებს კი ისინი ან სიკვდილით დასჯიან, ან სამუდამო მონობას მიუსჯიან.

სისხლიანი გამარჯვებები უტოპიელების მარტო სიბრაზეს კი არ იწვევს, არამედ სირცხვილსაც. მათ მიაჩნიათ, რომ მეგისმეგი საფასურით თვით უძვირფასესი საქონლის შეძენაც უგუნურებაა. თუ უტოპიელები მტერზე ეშმაკობითა და მოხერხებულობით¹³² გაიმარჯვებენ ამით ძალიან ამაყობენ და, თითქოს დიდი გამირობა ჩაედინოთ სახელმწიფო ტრიუმფს აწყობენ და ქანდაკებებს დგამენ. ისინი ცრაბახობენ, რომ იმამაცეს და ომი ვაჟკაცურად გადაიხადეს რადგან ადამიანის გარდა არც ერთ სულიერს არ ძალუძს გონების ძალით გამარჯვება. დათვები, ლომები, ცახები, მგლები, ძაღლები და სხვა ცხოველები ფიზიკური ძალის მეოხებით იბრძვიან. ზემოჩამოთვლილთა უმრავლესობა ადამიანს ძალ-ღონითა და მძვინვარებით სჯობის, მაგრამ გონიერებითა და გამჭრიახობით ჩამორჩება.

ომის დროს უტოპიელები პირველ რიგში იმის მიღწევას ცდილობენ, რომ ომის გაჩაღება საჭირო აღარ გახდეს. თუ ეს ვერ მოხერხდება მტერს ისინი სასტიკად სჯიან იმ იმედით, რომ მომავალში დაშინდებიან და სიავეს მეორედ აღარ ჩაიდენენო. ისინი გასაზღვრავენ თავიანთ მიზნებს და ცდილობენ სრულიად მიაღწიონ დასახულს, ისე რომ პირველ რიგში საფრთხისაგან თავის დაღწევაზე იბრუნონ და არა სახელისა და დიდების მოხვეჭაზე.

უტოპიელები ომის გამოცხადებისთანავე ცდილობენ მტრის ტერიტორიის ყველაზე თვალსაჩინო ადგილებში ფარულად და ერთდროულად გააკრან უტოპიელთა სახელმწიფო ბეჭდიანი უამრავი ფურცელი, რომლებშიც უდიდეს გასამრჯელოს პირდებიან იმათ ვინც მტრის მმართველს მოკლავს; შედარებით ნაკლებს მაგრამ მაინც საკმაო თანხას აწესებენ ისინი იმ ცალკეული პირების მოკვლისათვის, ვინც სიაში ჰყავთ შეყვანილი. ეს პიროვნებები, მათი აზრით, ყველაფერში მხარს უჭერენ მმართველს და ამიტომ მასავით დამნაშავენი არიან ომის გაჩაღებაში. გასამრჯელოს უორკეცებენ იმას, ვინც სიაში შეყვანილი რომელიმე პირს ცოცხლად მოიყვანს. სიაში ჩანერილებსაც მოუწოდებენ იმოქმედონ თავისივე ამხანაგების საზიანოდ, რის სანაცვლოდაც გასამრჯელოსა და ხელშეუხებლობას აღუთქვამენ.

ამიტომ სულ მალე მონინააღმდეგეები ყველა მოკვდავს ეჭვის თვალთ უყურებენ, ერთმანეთს აღარავენ ენდობა. ისინი შეპყრობილნი არიან საშინელი შიშით და

¹³² ეშმაკობითა და მოხერხებულობით... - „თუმცა სიცრუის გამოყენება ცხოვრებაში საძაგლობა იქნებოდა, ომში ეს საქციელი სასარგებლო და სარწმუნო ხდება; და ის, ვინც ამარცხებს თავის მონინააღმდეგეს ამგვარი საშუალებით, ისეთსავე ქებას იმსახურებს, როგორც ის, ვინც იარაღით ამარცხებს. ამგვარ მოსაზრებას გამოთქვამდნენ ისინი, ვინც დიდ ადამიანთა ისტორიას წერდნენ...“ (Макиавелли, Рассуждение о Тите Ливии, СПб., 1854, გვ. 488, წიგნი III, თავი 40).

საერთოხეში ვარდებიან, რადგან აღარავენ მიაჩნიათ ერთგულად, ხშირად ყოფილა შემთხვევა მმართველიც და სიაში შეყვანილი ადამიანებიც სწორედ იმას გაუყიდა, ვიზელაც აღრე უდიდეს იმედებს ამყარებდნენ. ასე უბიძგებს გასამრჯელო ადამიანს ნებისმიერი ბოროტებისაკენ. გასამრჯელოს კი უტოპიელები უხვად გასცემენ. მათ კარგად უწყიან რა საერთოხეშიც ავლდებიან ადამიანს ამ დაპირებებით და ცდილობენ ნაკისრი საქმე აუნაზღაურონ საგრძნობი თანხით. ასევე პირდებიან ისინი პირად და მუდმივ მფლობელობაში საკმაოდ შემოსავლიან მამულებს ყველაზე უსაფრთხო ადგილებში, რომლებიც მათ მეგობრებს ეკუთვნის. დანაპირებს კი ზედმინეებით საიმედოდ ასრულებენ.

სხვა ხალხები არ იწონებენ მტრების მოსყიდვის ამ ჩვეულებას და მას გადაგვარებული სულის ბოროტ გამოვლინებად თვლიან. უტოპიელები კი ამას ღირსებად მიითვლიან, რადგან ფიქრობენ, რომ შეტაკების ნაცვლად ამგვარად დაბოლოებული თვით ყველაზე დიდი ომიც კი უფრო გონივრულია. ასევე ადამიანურად და მონყალედ მიაჩნიათ იმათი საქციელი, ვინც რამდენიმე დამნაშავეს სიკვდილის სატასურად იხდის ურიცხვი უდანაშაულო ადამიანის სიცოცხლეს (როგორც თავისიანის, ასევე მტრებისას), რომლებიც ბრძოლის ველზე უნდა დაღუპულიყვნენ. მტრის ურიცხვი მეომრები და უბრალო ხალხი უტოპიელებს საკუთარ მოქალაქეებზე ნაკლებად როდი ებრალებათ, მათ იციან, რომ ისინი თავის ნებით არ მიდიან საომრად, მათ მმართველთა უგუნურება ერეკება.

თუ ამგვარი ხერხით არაფერი გამოდის, მაშინ უტოპიელები გათიშვის პოლიტიკას მიმართავენ: ან მმართველის ძმას, ან რომელიმე დიდებულს ძალაუფლების იმედს უნერგავენ. თუ ქვეყნის შიგნითა დაჯგუფებები შესუსტდება, მაშინ მათ წინააღმდეგ მეზობელ ხალხებს ამხედრებენ მათ შორის დადებული შეთანხმების რომელიმე ძველი მუხლის გამოჩხრეკით, შეთანხმებები ხომ ხელმწიფეებს არასოდეს არა აქვთ მონესრიგებული.

ომისთვის განკუთვნილ ფულად სახსრებს უტოპიელები უხვად გაიღებენ ხოლმე, მაგრამ მოქალაქეებს ადვილად ვერ ელევებიან; იმდენად ძვირფასია მათთვის თითოეული მათგანი, იმდენად აფასებენ ერთმანეთს, რომ არაფრითარი გაცვლა არ სურთ ხოლმე მტრების მმართველზე. ოქრო-ვერცხლს კი სწორედ ასეთი საჭიროებისათვის ინახავენ და დაუნანებლად ხარჯავენ, მით უმეტეს, რომ მთლიანადაც რომ გასცენ, მათი ცხოვრება ოდნავადაც არ დაზარალდება. სახლებში დაცული სიმდიდრის გარდა მათ აურაცხელი განძი აქვთ საზღვრებს იქით, რადგან, როგორც აღრე აღვნიშნე, ბევრ ქვეყანას აქვს მათი ვალი.

ომში ისინი ყოველი მხრიდან განსაკუთრებით ზაპოლეტელებისაგან¹³³ დაქირავებულ ჯარისკაცებს აგზავნიან. ეს ხალხი მათგან აღმოსავლეთით ცხოვრობს, 500 მილის

¹³³ ზაპოლეტელები - ხალხის გამოგონებული სახელწოდება. წარმოშობილია ბერძნული სიტყვიდან - „გამყიდველი“. აქ იგულისხმება შვეიცარიელი დაქირავებული ჯარისკაცები.

ღამორებით; ეს სამიში უხეში და ველური ადამიანები საცხოვრებლად ცყე-ღრეს ირჩევენ, თუბიკურად ძლიერი, სიცხის, სიცივისა და შრომის ამგანნი არიან, მაგრამ მოკლებულნი ყოველგვარ სიხარულს. მინას ისინი არ ამუშავენ, ჩაცმაზე და სადგომზე არ ზრუნავენ, მხოლოდ საქონელს უვლიან. თავს უმთავრესად ნადირობისა და ძარცვით ირჩენენ. ისინი თითქოს მხოლოდ სამომრად არიან გაჩენილები და ყოველთვის ცდილობენ იბრძოლონ. როგორც კი სამომარ მიზეზს იპოვიან, ხარბად დაეძგერებიან და თავის საკმაოდ მრავალრიცხოვან ლაშქარს ჩაღის თასად სთავაზობენ ყველას, ვინც კარგ მემომარს დაეძებს. მათ მხოლოდ ერთი ხელობა იციან - სიკვდილის თესვა.

ისინი ვაჟკაცურად, მოუსყიდველი ერთგულებით ემსახურებიან დამქირაველებს, მაგრამ არასოდეს იბღუდავენ თავს რაიმე გარკვეული ვადით და დგებიან მათ სამსახურში იმ პირობით, რომ თუ სხვა მეგს შემოსთავაზებს მეორე დღესვე მის მხარეს გადავლენ და ასევე მესამე დღეს უკანვე დაბრუნდებიან, თუ კი მეგ გასამრჯელოს მიიღებს.

იშვიათია, სადმე ომი დაიწყოს და რომელიმე მხარეს ზაპოლეცელთა საკმაოდ დიდი რაზმი არ იბრძოდეს. თითქმის ყოველდღე მეორდება შემთხვევები, როცა ბრძოლის ველზე ერთმანეთს მტრად ხვდებიან ნათესავეები, რომლებიც აქამდე სიამტკებლობით ცხოვრობდნენ, ადრე ერთსა და იმავე მხარეს იბრძოდნენ, მაგრამ შემდეგ მონინაალმდეგეთა ბანაკში აღმოჩნდნენ. მაშინ ერთმანეთს ისინი მტრულად დაერევიან ხოლმე, არ ახსოვთ არც მეგობრობა არც საერთო წარმოშობა; ამ სისხლისღვრას სხვა არაფერია მიზეზი არა აქვს, გარდა იმისა, რომ რაღაც გროშების სათესურად ისინი სხვადასხვა მმართველმა დაიქირავა. ზაპოლეცელები ისეთი არასანდოები არიან, რომ დღიურ ჯამაგირზე თუნდაც ერთი გროშის მომატებით ადვილად შეიძლება მათი გადაბირება მონინაალმდეგის მხარეს. თუმცა კი ძვალ-რბილში გამჭდარ სიხარბეს მათთვის დიდი სარგებელი მაინც არ მოაქვს, რადგან სისხლით მოპოვებულს მაშინვე ხარჯავენ ქარაფშუტული ფუფუნებისათვის.

ეს ხალხი უტოპიელთა გულისთვის ნებისმიერი მტრის წინააღმდეგ იბრძვის, რადგან ესენი დაქირავებისას მათ გაცილებით მეგს უხდიან, ვიდრე სხვები. უტოპიელები ცდილობენ როგორც კარგი, ისე ცუდი ადამიანების გამოყენებას, ესენი მათ ბოროტი საქმეებისათვის ესაჭიროებათ. როცა კი ეს საჭირო ხდება, უდიდესი დაპირებებით მოხიბლულთ ისინი დიდ საფრთხეში აგდებენ, საიდანაც უმრავლეს შემთხვევაში ბევრი ველარც ბრუნდება დანაპირების მისაღებად. გადარჩენილებს ზედმინწვნით პატიოსნად მიუთვლიან ხოლმე კუთვნილ თანხას, რომ მათში მსგავსი სიმამაცე კვლავ გააღვივონ. უტოპიელებს სულაც არ ენაღვლებათ რამდენი ზაპოლეცელი დაიღუპება, რადგან მიაჩნიათ, რომ კაცობრიობა მათი მადლიერი იქნება, თუ კი ასეთი უღირსი და ბილწი ხალხი სულაც აღიგვება პირისაგან მინისა. მათ შემდეგ უტოპიელები ჯერ იმ ქვეყნის ლაშქარს იყენებენ, ვისთვისაც იარაღს მოჰკიდეს ხელი, შემდეგ - სხვა მეგობრების დამხმარე რაზმებს სულ ბოლოს კი მათ შეუერთებენ საკუთარ მოქალაქეებს, რომელთაგან რომელიმე გამოცდილ მამაც ვაჟკაცს მთელი ლაშქრის სარდლად აცხადებენ. მას ორი შემცვლელი ჰყავს, მაგრამ სანამ იგი უვნებელია, ესენი კერძო

პირებად ითვლებიან, ხოლო თუ მეთაურს რამე დაემართება

- მოკლავენ ან დაატყვევებენ, მაშინ მას მემკვიდრეობით ერთ-ერთი ამათგანი შეცვლის, მას კი, საჭიროების და მიხედვით, - მესამე. ასე იმიტომ იქცევიან, რომ სარდლის საფრთხეში ჩაუარდნამ ლაშქარი არ არიოს. ომის ბედი ხომ ყოველთვის სასწორზე ჰკიდია.

უტოპიელები ყოველ ქალაქში აგროვებენ მოხალისეებს, რომლებსაც ომში სურთ წასვლა. ძალით არავის ერეკებიან, საზღვარს მიღმა სამსახურად, რადგან ისინი დარწმუნებულნი არიან, რომ მხდალი ადამიანი ვერც თვითონ გამოიჩენს ვაჟკაცობას და ამხანაგებსაც შიშს გადასდებს. მაგრამ თუ სამშობლოს დაატყდება თავს ომი, მაშინ ასეთ გაუბედავ მაგრამ ჯანმადარ ადამიანებს ხომალდებზე საუკეთესო მოქალაქეებს შეურევენ. ან არადა აქა-იქ კედლებთან მიუჩინენ ადგილს, რომ გაქცევა ვერ შეძლონ. ამრიგად, თავისიანების წინაშე სირცხვილი, მგრის სიახლოვე და გაქცევის ყოველგვარი იმედის წარკვეთა მათში შიშს თრგუნავს და ხშირად ეს გამოუვალი მდგომარეობა ვაჟკაცობასაც კი აღვიძებს ხოლმე მათში. მაგრამ ძალით არავის ერეკებიან საზღვარს იქით საომრად. ქალებს რომლებსაც სურთ თან ახლდნენ ქმრებს სამხედრო სამსახურში, არა თუ უძლიან ამას, არამედ ხოცბას ასხამენ და ამისკენ მოუწოდებენ. ქალებს მწკრივში ქმრის გვერდით აყენებენ, შემდეგ მათი ბავშვები, ახლობლები და ნათესავეები ახვევიან გარს, რომ უახლოესი თანამემწენი ისინი იყვნენ, ვისაც თვით ბუნებამ დაუნესა ერთმანეთის მხარში ამოდგომა. უდიდეს სირცხვილად მიაჩნიათ უტოპიელებს, თუ ცოლი უქმროდ დაბრუნდება ბრძოლის ველიდან ან ვაჟი

- უმამოდ. ამიტომ ხდება ისე რომ თუ საქმე ხელჩართულ ბრძოლამდე მიდის და მტერი მედგარ წინააღმდეგობას უწევს, ხანგრძლივი და მძიმე ბრძოლა ერთმანეთის სრულ განადგურებამდე გრძელდება.

უტოპიელები ყოველ ღონეს ხმარობენ, რომ თვითონ არ მოუხდეთ ბრძოლა და ცდილობენ ომი დაქირავებული ჯარისკაცების მეშვეობით გადაიხადონ. მაგრამ თუ ეს შეუძლებელი ხდება, მაშინ ისინი ისევე მამაცურად იბრძვიან, რამდენადაც გონივრულად გაურბოდნენ ამას, სანამ შესაძლებელი იყო. ისინი პირველი შემოტევისთანავე კი არ აენტებიან საბრძოლველად, არამედ თანდათანობით, ნელა და შეუპოვრად; და როცა გულს გაიმხნევებენ მაშინ უფრო ადვილია მათი მოსპობა, ვიდრე უკუქცევა. უტოპიელებმა იციან, რომ სახლში ყველას აქვს საკვები, შთამომავლობაზე თიქრი და ღარი არ აწუხებთ (ასეთი საზრუნავი ხომ ყველგან ახშობს კეთილშობილ მისწრაფებებს) და ამიტომ მათ მხნეობა ემატებათ და დამარცხებას ზიზღით ეკიდებიან. სამხედრო ხელოვნების ცოდნა მატებს მათ რწმენას. ხოლო სწორის განსჯის უნარი რაც მათ ბავშვობიდანვე აქვთ შეთვისებული სწავლითა და კეთილგონივრული სახელმწიფო წყობილებით, უნერგავს მამაცობას. ამიტომ მათ სიცოცხლე ფუჭად არ უღირთ, რომ ცყუილებრალოდ ხარჯონ, მაგრამ არც ისე ძვირფასად მიაჩნიათ, რომ სამარცხვინოდ ჩაებლაუჭონ მას იმ შემთხვევაში, როცა სიკვდილი უფრო ღირსეულია.

ფიცხელი ბრძოლის დროს რამდენიმე რჩეული ახალგაზრდა, რომელთაც აღთქმა და ფიცი აქვთ დადებული, ორთაბრძოლაში იწვევს მგრის სარდალს. ესენი მას ყველას თვალწინ შეერკინებიან; ხან ჩაუსატურდებიან, ხან შორიდან ებრძვიან, ხან პირისპირ შეეყრებიან, ხან კი თავს ესხმიან გრძელი და უწყვეტი სოლისებრი მწყობრით, რომელშიც ერთმანეთს ენაცვლებიან დაქანცული და ძალმოკრებილი მეომრები. ძალიან იშვიათია, რომ სარდალმა გაქცევა შეძლოს და ან ცყვედ არ ჩაბარდეს, ან არ დაიღუბოს.

თუ უტოპიელები გაიმარჯვებენ, ისინი ხოცვა-ჟლეტას მაშინვე წყვეტენ და გაქცეულების დახოცვას მათ დატყვევებას ამჯობინებენ. ისინი არასოდეს დაედევნებიან გაქცეულთ, თუ საბრძოლო მზადყოფნაში არა ჰყავთ ერთი რაბში მაინც. თუკი მთელი ლაშქარი განწყდა და ომი უკანასკნელმა რაბმმა მოიგო, მაშინ ურჩევნიათ მგერი გაექცეთ, ვიდრე მათ დაედევნონ და რაბში აირ-დაირიოს. მათ მშვენივრად უწყიან, თუ რა ცვალებადია ომის ბედი. თვითონაც ხშირად მოსვლიათ, რომ მათი ლაშქრის დიდი ნაწილი დამარცხებულა და გაჟლეტილა, მგერს კი თავი გამარჯვებულად მიუჩნევია და ყოველი მხრიდან გამოსდგომია გაქცეულებს. თადარიგში მყოფი უტოპიელთა მცირე რაბში კი მარჯვე შემთხვევას დალოდებია და მოულოდნელად თავს დასხმია მგრის გათანგულ რაბმებს, რომლებიც უბრუნველად იქცეოდნენ და დროზე ადრე დაიგულეს თავი სამშვიდობოს. უეჭველი და ნაღდი გამარჯვება მგერს გამოეცლებოდა ხოლმე, თითქმის დამარცხებულნი კი იმარჯვებდნენ.

ძნელია აიხსნას, როდის უფრო მოხერხებულნი და წინდახედულნი არიან უტოპიელები: ჩასატურების მონყობისას თუ მისი გვერდის ავლისას. როცა მონინააღმდეგე ფიქრობს, რომ ისინი ვასაქცევად არიან მზად, მათ ეს აზრადაც არ მოსდით, ხოლო როცა ისინი გაქცევას გაღანყვეტენ, ისე ჩანს, თითქოს ამაზე არც კი უფიქრიათო. თუ იგრძნობენ, რომ მგერი ან რიცხობრივად, ან უფრო მოხერხებული განლაგებით სჯობნის მათ, უტოპიელები ღამით ბანაკს წყნარად აშლიან და რომელიმე საომარი ხერხის მომარჯვებით გაილალებიან ხოლმე; ანდა დღისით შეუმჩნეველად იხევენ უკან ისე, რომ უკან დახევისას მათზე თავდასხმა კიდევ უფრო საშიშია, ვიდრე შეტევისას.

უტოპიელები ღრმა და თვართო თხრილით გულმოდგინედ ამავრებენ ბანაკს. ამოთხრილ მიწას შიდა მხარეს ყრიან. ამ საქმისათვის დაქირავებულ მუშებს კი არ იყენებენ, არამედ თვით ჯარისკაცებს; ამ საქმეზე მუშაობს მთელი ლაშქარი, გუმაგების გარდა. ამდენი მუშახელის წყალობით დიდ სიმაგრეებს უტოპიელები საოცრად სწრაფად აგებენ.

შეტევის მოსაგერიებლად უტოპიელები ძლიერ იარაღს იყენებენ, რომლის გარება მოსახერხებელია და მოძრაობისას ხელს არ უშლის. ცურვის დროსაც კი არავითარ სიმძიმეს არ გრძნობენ. აღჭურვილობით ცურვას ისინი სამხედრო სწავლების დასაწყისშივე ეჩვევიან. შორ მანძილზე საბრძოლველად იყენებენ ისრებს, რომლებსაც ძლიერად და ზუსტად ისვრიან ქვეითნიც და მხედრებიც. ხელჩართულ ბრძოლაში ხმლით კი არ იბრძვიან, მონინააღმდეგეს ცულის პირით ან ყუით უპობენ თავს ან ჩეხავენ.

უცხოელები საოცარი მოხერხებულობით აგებენ სხვადასხვა საომარ მანქანას, რომელთაც გამოყენებამდე მაღავენ, რომ სარგებლობის მოტანამდე დაცინვა არ დაიმსახურონ. ისე კი ცდილობენ, რომ ეს მანქანები ადვილად გადასაზიდი და მოხერხებულად სამართავი იყოს.

თუ მგერთან ბავს დადებენ უცხოელები წმინდად იცავენ მას და არაფრით არ დაარღვევენ, კიდევაც რომ ვინმე ეცადოს ამას. მონინაალმდევის მინა-წყალს არ არბევენ, ნათესებს არ წვავენ, უფრო მეტიც, რამდენადაც შესაძლებელია ცდილობენ, რომ ყველაფერი არ გადათელონ ცხენებმა და ადამიანებმა. უიარალოებს ისინი არ ერჩიან, თუ ჭაშუშები არ არიან. თავისი სურვილით დანებებულ ქალაქებს იცავენ, ხოლო დაპყრობილებს არ ანგრევენ. ვინც ცყვედ დანებებას წინ აღუდგება, მას კლავენ, ქალაქის დანარჩენ დამცველებს კი მონებად აქცევენ. მშვიდობიან მოსახლეობას არ ერჩიან. თუ გაიგებენ რომ რომელიმე მათგანი სხვებს დანებებას ურჩევდა, ასეთებს დასჯილთა ქონებიდან წილს აძლევენ, დანარჩენ ნადავლს მოკავშირეებს უნაწილებენ. არცერთ უცხოელს ნადავლი შინ არ მიაქვს.

ომის დამთავრებისას თავის ბარალს იმ მეგობრებს კი არ ანაზღაურებინებენ, ვისთვისაც იბრძოდნენ, არამედ დამარცხებულებს. ამ საბაბით ისინი მოითხოვენ ფულს, რომელსაც შემდეგ ამგვარი ომებისათვის ინახავენ, აგრეთვე ძვირფას მამულებს, რომლებიც მათ სამუდამო მფლობელობაში გადადის. ამგვარი შემოსავალი ახლა ბევრი ხალხისაგან აქვთ, რაც წელიწადში 700 000 ლუკატს აღემატება. იმ ქვეყნებში უცხოელები ხაზინადრის ციგულით აგზავნიან რომელიმე თავის მოქალაქეს იმისათვის, რომ იქ მდიდრულად იცხოვროს და ელჩებად ითვლებოდნენ. მაგრამ ფული მაინც ბევრი რჩებათ და ის ხაზინაში შეაქვთ. ზოგჯერ უცხოელები ამჯობინებენ ფული იმავე ხალხს ანდონ. ასე იქცევიან იმ დრომდე, სანამ იგი არ დასჯირდებათ. მაგრამ თითქმის არასოდეს არ თხოულობენ მთლიანად ყველაფერს. მამულების ნაწილი კი განეკუთვნება იმას ვინც მათივე წაქეზებით თავს იღებს იმ სახითათო საქმეს რომლის შესახებაც ზემოთ ვიამბეთ.

თუ რომელიმე მმართველი მათ იარაღით დამორჩილებას დაუპირებს, უცხოელები მაშინვე მათ შესახვედრად გაემართებიან დიდძალი ლაშქრით, რადგან ალაღბებდნენ ისინი არ იბრძვიან თავიანთ მიწაზე და არასოდეს არაა იმის აუცილებლობა, რომ საკუთარ კუნძულზე მოკავშირეთა უცხო ჯარები შემოუშვან.

უცხოიცილი რაიციიისათვის

უცხოელთა კუნძულის თითოეულ ქალაქს თავისი განსხვავებული რელიგია აქვს. ზოგი მზეს სცემს თაყვანს ზოგი - მთვარეს, ზოგი - რომელიმე ცდომილს. სხვებს მიაჩნიათ, რომ მარტო ღმერთები კი არა, უზენაესი უფალიც კი ადამიანი იყო, რომელმაც ოდესღაც თავისი ღირსებების წყალობით მოიხვეჭა სახელი და შემდეგ განადიდეს. მაგრამ უცხოელთა მომეცხეული და უფრო გონიერი ნაწილი თვლის, რომ არა ის ღმერთები, არამედ რაღაც ერთიანი, მარადიული, იდუმალი, შეუცნობელი ღვთაებაა ქვეყნად

განფენილი, თანაც არა თავისი სიდიდით არამედ თავისი ძალით. მას დამბადებელს უწოდებენ, მიანერენ ყოველი არსის დასაბამს, ზრდას, მაგებას, ცვლილებას, დასასრულს და მხოლოდ მას ეთაყვანებიან.

სხვა რწმენის მქონე უტოპიელებიც ეთანხმებიან მათ იმაში, რომ სამყარო, განგება და ადამიანები უზენაესმა არსებამ შექმნა. მშობლიურ ენაზე უტოპიელები მას მითრას უწოდებენ, მაგრამ ვერ შეთანხმებულან - იგი ყველა ხალხისათვის ერთია თუ სხვადასხვა. ცალ-ცალკე ყველა აღიარებს, რომ ვინც არ უნდა იყოს ეს უზენაესი ღვთაება, იგი ერთიანი ბუნებისაა და მხოლოდ მის ნება-სურვილისა და სიდიადეს მიანერენ უფლებას ყოველთა არსთა ზედა. უტოპიელთა რელიგიურ შეხედულებებს შორის განსხვავება თანდათან ქრება და ყალიბდება ერთიანი რჯული, რომელიც გონიერებით ვგონებ სხვებს აღემატება. ყველა სხვა რელიგია აქამდე უეჭველად მოისპობოდა, მაგრამ საკმარისია ვინმემ რჯულის გამოცვლა დააპიროს და ბედმა ამ დროს რაიმე საქმეში ხელი მოუცაროს, შიში მაშინვე ათეიზმს გადასცემს, რომ ეს შემთხვევითი არაა, რისხვა ზეცით არის მოვლენილი და უარყოფილი. ღმერთი სჯის მას უკეთური განზრახვისათვის.

ხოლო როდესაც ჩვენ ვუამბეთ უტოპიელებს ქრისტეს მოძღვრების, მისი ცხოვრებისა და მის მიერ მოხდენილი სასწაულების შესახებ, როდესაც შეიგყვეს თუ წმინდა მონამეთა სულიერმა სიმტკიცემ და დანთხეულმა სისხლმა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში უზარმაზარ ტერიტორიაზე ადამიანთა რა ურიცხვი რაოდენობა მოაქცია ჭეშმარიტების გზაზე, არ დაიჯერებ, რა ძალე იწამეს მათ ქრისტეს რჯული. არ ვიცი, ეს რაიმე იდუმალი ღვთაებრივი ძალის მეოხებით მოხდა, თუ ეს რელიგია მათთან ყველაზე ძლიერ ერესს უახლოვდება. აქ მხედველობაში მისაღებია ისიც, რომ მათ ყური მოჰკრეს, ქრისტეს მოსწონდაო თავის მონათვეებთან ერთად ცხოვრება და ეს წესი ახლაც შემონახულია ყველაზე თანმიმდევრულ ქრისტიანულ თემებში და, აი, - სულ ერთია რა მიზეზით მოხდა ეს - უტოპიელთა საკმაოდ დიდმა რაოდენობამ მიიღო ჩვენი რწმენა და მონათლა.

ჩვენ ოთხნილა დავრჩით (ორი კაცი სიკვდილმა გამოგვაცალა) და არც ერთი არ ვიყავით სამღვდელლო პირი. ამიტომ უტოპიელები თუკი ქრისტიანობის ყველა საიდუმლოს გაეცნენ, მაინც ბოგ რამეს ვერ ეზიარნენ, რადგან მათი შესრულების უფლება ჩვენში მხოლოდ მღვდლებსა აქვთ. წარმოიდგინეთ, უტოპიელებმა ეს საიდუმლოებებიც კარგად შეიცნეს, მთელი სულითა და გულით მიიღეს. ისინი იმაზეც კი ბჭობდნენ, ხომ არ შეიძლებოდა მათთან ქრისტიანი ეპისკოპოსის დანიშვნის გარეშე ვინმე მღვდლად ეკურთხებინათ, და, ვგონებ, აპირებდნენ კიდევ ასეთის არჩევას, მაგრამ ჩემი წამოსვლისას საქმე ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ მოთავებული.

ვინც ქრისტეს მცნებას არ იზიარებს, ისინი არც ღვენიან ამის ამალიარებელთ და არც ცდილობენ სხვანი განარიდონ მას. თუმცა კი ერთი ჩვენგანი იქ ყოფნის დროს საკმაოდ დასაჯეს. იგი განწმენდის წესის შესრულების უმაღლ სახალხოდ მსჯელობდა ქრისტიანობის თაობაზე, რასაც ჩვენ არ ვურჩევდით. მის მსჯელობაში გულთუცხოება მეტი იყო, ვიდრე

გონივრულობა. იგი, გაცხარებული, არა მარტო ჩვენს სალოცავებს აყენებდა სხვისაზე მაღლა, არამედ სხვებს საერთოდ უარყოფდა, უწოდებდა წარმართულს, რომლებსაც მხოლოდ უკეთურნი და მკრეხელნი ეთაყვანებიან; და ამბობდა ისინი ჭოჭოხეთის ცეცხლზე უნდა დაინთქანო. დიდხანს ქადაგებდა იგი ასე, ვიდრე არ სტაცეს ხელი და გაასამართლეს. იგი დასაჯეს არა მისი რწმენისათვის, არამედ ხალხის აფორიაქებისათვის. უტოპიელთა უძველესი ადათის თანახმად მას განდევნა მიუსაჯეს, საკუთრივ რწმენის გამო, ხომ მათი აზრით არავის დასჯა არ შეიძლება.

როდესაც უტოპუსმა შეიგყო, რომ მის გამოჩენამდე კუნძულის მცხოვრებნი რელიგიის თაობაზე ერთმანეთს გამუდმებით ებრძოდნენ და სხვადასხვა სექტას სამშობლოს ცალ-ცალკე იცავდა, ისარგებლა ამით და ყველა დასძლია. მან უმაღვე დააკანონა რელიგიის თავისუფლება. თუ ვინმე შეეცდებოდა თავის რჯულზე სხვის მოქცევას, მას ეს დინჯად და გონივრულად, საკმაო დასაბუთებით უნდა გვეკეთებინა; თუ რჩევით ვერაფერს ვახდებოდა, ძალის გამოყენება სასტიკად ეკრძალებოდა და არც შეურაცხყოფის უფლება ჰქონდა. ვინც ამგვარ თემებზე გაცხარებული კამათობს, უტოპიელები მას განდევნიან ან მონად აქცევენ.

ამას რომ აწესებდა, უტოპუსი მარტო მშვიდობიანობაზე კი არ ფიქრობდა და მხოლოდ გამუდმებულ ომსა და შეურიგებელ მტრობას კი არ იცილებდა თავიდან, არამედ მიაჩნდა, რომ ეს თვით რელიგიას სჭირდებოდა, რომლის გარკვეულად ჩამოყალიბება მან ვერ ვახდენდა. იგი თითქოსდა ფიქრობდა, ხომ არ მოითხოვსო ღმერთი სხვადასხვა სახის მრვალნაირ თაყვანისცემას და ამიტომ ხომ არ უნერგავსო ადამიანებს განსხვავებულ რწმენას. უტოპუსს საოცარ სისულელედ მიაჩნდა ძალითა და მუქარით სხვების დარწმუნება საკუთარი რწმენის ჭეშმარიტებაში. კიდევ მეტი, მან ადვილად განჭვრიტა, რომ ბოლოსდაბოლოს, ადრე თუ გვიან, ეს ჭეშმარიტება თვითონ გამოამჟღავნებდა (თუკი საქმეს დინჯად და გონივრულად წარმართავ). ხოლო თუ ჭეშმარიტებისათვის იარაღითა და ამბოხით იბრძოლებ მათ თვით საუკეთესო და უწმინდესი რელიგიაც მოისპობა, ფუჭი ცრურწმენების გამო, როგორც თავთავი ილუპება კვრინჩხებსა და ბუჩქებს შორის (უვარვისი ადამიანები ხომ ყველაზე ჯიუჭნი არიან).

ამიტომ უტოპუსმა ეს საკითხი გადაუნყვეტლად დატოვა: ყოველ უტოპიელს დართო ნება ჰქონოდა რწმენა საკუთარი სურვილის მიხედვით, მაგრამ მკაცრად დაუდგინა არავის ისე არ დაეკარგა ადამიანური ღირსება, რომ დაეკერებინა თითქოს სული სხეულთან ერთად კვდება და სამყაროს განგება კი არ მართავს, არამედ თავისთვის საითკენლაც მიეჭანებაო. ამიტომაც სჯერათ უტოპიელებს, რომ მიწიერი ცხოვრების შემდეგ ცოდვებისათვის სასჯელია დაწესებული, ხოლო სათნოებისათვის - ჯილდო. თუ ვინმე სხვაგვარად ფიქრობს, მას ადამიანად არ თვლიან, მაგრამ მან ამაღლებული სული თავის უღირს ცხოველურ სხეულამდე დაამდაბლა. ასეთი პიროვნება მათ არც მოქალაქედ მიაჩნიათ, რადგან მას შიში რომ არ თრგუნავდეს ხომ არაფრად ჩაავდებდა კუნძულის კანონებსა და ადათ-წესებს. განა საეჭვოა, რომ თუ არა კანონების შიში, იგი მხოლოდ საკუთარი სხეულის იმედზე იქნებოდა

და განა არ შეეცდებოდა მალულად, თვალთმაქცობით დაერღვია ეს კანონები ანდა ძალა ეხმარა მათ წინააღმდეგ?

ამიტომ ამგვარ ადამიანებს უგოპიელები პატივს არ სცემენ, თანამდებობაზე არ ნიშნავენ და არაფითარ მოვალეობას არ აკისრებენ, ასეთები ყველას ფუჭ და მდაბალ პიროვნებად მიაჩნია. დასჯით კი არ სჯიან, რადგან დარწმუნებლნი არიან, რომ არაფის ძალუძს სხვას რაიმე შეაგნებინოს. უგოპიელები არც მუქარით აიძულებენ ვინმეს აზრების დაფარვას და არც არსად აჭაჭანებენ თვალთმაქცობასა და სიცრუეს, რაც შორს არაა ღალატისაგან, რაც მათ საშინლად სძავთ.

ამგვარად მოაზროვნე ადამიანებს უკრძალავენ თავისი აზრების სახალხოდ დაცვასა და მსჯელობას, მაგრამ დარბაისელ ხალხთან და საეკლესიო პირებთან საუბარს, პირიქით ურჩევენ, რადგან სწამთ, რომ გონიერება ბოლოსდაბოლოს სძლევს უმცრებას.

უგოპიაში სხვა რიგის ხალხიც არსებობს და არცთუ მცირერიცხოვანი; მათ არ სდევნიან და ბრიყვებად და უმეცრებად არ მიიჩნევენ. მათ სულ სხვაგვარი მანკიერი აზრი აქვთ, როცა ამბობენ პირუტყვის სულიც უკვდავიაო, თუძცალა მათ სულიერი ღირსებების ადამიანთან გაიგივება არ შეიძლება და არც ცხოველები არიან შექმნილი ადამიანისნაირი ბედნიერებისათვისო. თითქმის ყველა უგოპიელს მტკიცედ სჯერა, რომ ადამიანათა სულეს უბოძო სიამე ელით, ამიტომ ავადმყოფებს ისინი, მართალია, დასტირიან, მაგრამ არაფის სიკვდილს არ დარდობენ, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ვინმე ამ ცხოვრებას ჭმუნვითა და საკუთარი სურვილის გარეშე ცოვებს. ეს მათ ცუდის მომასწავებლად მიაჩნიათ, რადგან ფიქრობენ, რომ საშინელია აღსასრული სასონარკვეთილი სულისათვის, რომელმაც უწყის რაღაც ბოროტება და იღუმალად გრძნობს მოახლოებულ სასჯელს. უგოპიელთა აზრით არც ღვთისათვის იქნება საამო მიიღოს ისეთი ადამიანის სული, რომელიც მოხმობისთანავე სიხარულით კი არ გაეშურება, არამედ ჯიუტობს და ფეხები უკან რჩება. ასეთი ადამიანის სიკვდილი შემადრწუნებელია, მიცვალებულს სევდიანი ღუმლით აბარებენ მიწას და მონყალე ღმერთს შეავედრებენ მის სულს, რათა მიუტევოს ეს სისუსტე. ხოლო ვინც სიხარულით, კეთილი იმედით აღსავსე აღესრულება მას არ დაიტირებენ, სიმღერით კრძალავენ და მის სულს ღმერთს ჩააბარებენ, ხოლო ცხედარს დიდი პატივით დანვავენ, ამ ადგილზე სვეტს აღმართავენ და ზედ წარწერას ამოკვეთენ. შინ მობრუნებულნი იხსენებენ მიცვალებულის ღვანლს, მის ღირსებებს და მომეტებული სიამოვნებით სწორედ მის სასიხარულო აღსასრულზე საუბრობენ.

უგოპიელები ფიქრობენ, რომ გარდაცვლილთა სულიერი სიმტკიცის სსოვნა ცოცხალთათვის არის წამახალისებელი სათნოების გზაზე და რომ ეს ადათი თვითონ გარდაცვლილთათვისაა სასიამოვნო, უხილავად ისინიც ხომ მონაწილეობენ ამ საუბრებში (სუსტი მხედველობის გამო მოკვდავნი მათ ვერ ხედავენ). სულებისათვის მათი სურვილისამებრ გადასახლების შესაძლებლობის აღკვეთა არ შეესაბამება ბედნიერთა

ხვედრს. მიცვალებულნი უმადურნი იქნებოდნენ თუ არ მოისურვებდნენ მეგობართა ნახვას, რომლებთანაც მთელი ცხოვრება სიყვარულსა და სიკეთეში გაუტარებიათ. კარგ ადამიანებს ხომ მშვენიერი თვისებები არ აკლდებათ, არამედ ემატებათ. სწამთ, რომ გარდაცვლილნი კვლავ ცოცხლებში ტრიალებენ, მათ სიტყვებსა და საქციელს აკვირდებიან. ასეთ დამცველებზე დაყრდნობით უტოპიელები ყოველგვარ საქმეს ენერგიულად კიდებენ ხელს და თავიანთ შორის წინაპართა სულის ყოფნის რწმენა უსინდისო საქციელის თაურულად ჩადენისაგანაც კი აკავებთ.

უტოპიელები ვერ იტანენ და დასცინიან კიდევ ფუჭი ცრუმორწმუნეობისაგან გამომდინარე მკითხაობას და ყოველგვარ წინასწარმეტყველებას, რაც სხვა ხალხებთან დიდ პატივშია. ბუნების ძალთა მონაწილეობის გარეშე მომხდარ სასწაულებს ისინი ღვთაებრივ ძალას მიაწერენ და მისი არსებობის დადასტურებად მიაჩნიათ. უტოპიელები ამბობენ, ასეთი რამ ხშირად ხდებაო და რთული და დიდი საქმეების აჟამს, ყველა ერთად, ღრმა რწმენით აღავლენს ხოლმე ლოცვას და მიზანსაც აღწევს.

ბუნების ჭკრეცა და მისი ქება ღვთის საამებელი საქმეა. რელიგიით აღტყინებულ უტოპიელთა ერთ, არცთუ მცირე ნაწილს მეცნიერებანი არათურად მიაჩნია და ცოდნის შეძენისაკენ არ ისწრაფვის.

ისინი არასდროს არიან უქმად. მათ ირჩიეს მოიპოვონ ბედნიერება, რომელიც სიკვდილის შემდგომად მიიღწევა ღვანლითა და სხვათათვის კეთილის ქმნით. ერთნი ავადმყოფებს უვლიან მეორენი გზებისა და ხიდების შეკეთებაზე მუშაობენ, თხრილებს წმენდენ, ბელტებს ჭრიან, ქვებს და ქვიშას თხრიან, ხეებს ჭრიან და ამუშავებენ, ქალაქებში საზიდრებით მიაქვთ შეშა, მარცვლეული და სხვა; ემსახურებიან არამარტო სახელმწიფოს, არამედ კერძო პირებსაც, ასე რომ მონებზე მეტსაც შრომობენ. ისინი მხიარულად და დიდი ხალისით იგვირთავენ მხოლოდ ყველაზე მძიმე და ჭუჭყიან საქმეს, რომელსაც ბევრი ზიზღით გაურბის, სხვების გართობა-სიამოვნებაზე ფიქრობენ, თვითონ კი დღენიადავ შრომობენ და ამას არავის აყვედრიან, სხვებს არ დასცინიან და თავს არ იწონებენ. რაც უფრო ემსგავსებიან მონებს, სხვათა თვალში, მით უფრო მეტ პატივისცემას იმსახურებენ.

კუნძულზე ცხოვრების ორი განსხვავებული წესი არსებობს: მოქანდაკეთა ერთი ნაწილი უცოლოა. ისინი მარტო ვენუსის საქმეს კი არ ერიდებიან, არამედ ხორცსაც არ ჭამენ. ზოგი მათგანი საერთოდ არ ეკარება ცხოველურ საკვებს. ისინი გაურბიან მინიერი ცხოვრების ყოველგვარ სიამეს, როგორც რაიმე მავნეს, და ლოცვითა და მარხულობით ცდილობენ მალე ეწიონ იმქვეყნიურ ცხოვრებას. ეს იმედი მატებს მათ სიმხნევებსა და ხალისს:

მეორენიც არანაკლებ შრომობენ, მაგრამ ურჩევნიათ ქორწინების სიამეზე უარი არ თქვან, თანაც მიაჩნიათ, რომ ბუნებისა და ქვეყნის წინაშე ვალდებულნი არიან შთამომავლობა იყოლიონ, არც არავითარ სიამოვნებას არ იკლებენ, თუკი ამით სამუშაოს

არ მოსცდებიან. საქონლის ხორცს მშვენივრად მიირთმევენ, ფიქრობენ, რომ ამით მათ ძალა შეემატებათ და ყოველგვარი სამუშაოს შესრულებას შეძლებენ.

უტოპიელების აზრით ეს მეორე ნაწილი უფრო გონიერია, პირველი - უფრო ღვთისმოსავი. ვინც უცოლობას ირჩევს და არა ქორწინებას, მკაცრ ცხოვრებას და არა განცხრომას, ამას რომ ჭკუის კარნახით ჩადიოდეს, მას სასაცილოდ აიგდებდნენ. მაგრამ რადგან ეს რწმენის საფუძველზე ხდება ამიტომ სხვების თვალში დიდ პატივისცემას იმსახურებს. უტოპიელები ხომ განსაკუთრებით ცდილობენ უკეთური არათური წამოსცდეთ არც ერთი რჯულის შესახებ. ამ გიჟის ადამიანებს თავიანთ ენაზე ისინი „ბუთრესკებს“¹³⁴ უწოდებენ, რაც „წმინდანებს“ ნიშნავს.

რწმენის მსახურნი მეცისმეტი ღვთისმოსაობით გამოირჩევიან, ამიტომაც თითოეულ ქალაქში ისინი ძალზე ცოცხანი არიან. გაძარტა რაოდენობა ყველგან თანაბარია და მღვდლები ცამეცნი არიან. თუ ომიანობა არ არის და ვინმე ომში არ წავა. ომიანობის დროს შვიდი მაინც მიდის და ამდენივე შეენაცვლება. ომის შემდეგ თითოეული თავის ადგილს უბრუნდება. მათი არყოფნის დროს გაძარტი დარჩენილნი თან ახლავან ხოლმე მღვდელმთავარს და ომში დაღუპულთა ადგილებს რიგრიგობით იკავებენ, მათ მღვდელმთავარი მეთაურობს. მღვდელს ხალხი ირჩევს ფარული კენჭისყრით - ისევე როგორც მოხელეებს - რათა ვინმე ვინმეს არ მიემხროს. არჩეულს სამღვდელო ძმობა აკურთხებს.

მღვდლები ღვთისმსახურებას ასრულებენ, ისინი რწმენის დაცვასა და მრევლის ზნეობაზე ზრუნავენ. უტოპიელს დიდ სირცხვილად ეთვლება, თუ მას მღვდელი დაიბარებს და უპატიოსნო ცხოვრებისათვის გააკიცხავს.

მღვდელს ადამიანის რჩევა-დარიგება და დარწმუნება ევალება, მმართველსა და მოხელეებს კი - ბოროტმოქმედთა აღაგმვა და დასჯა. თუ მღვდლები ვინმეს უღირსად ცნობენ, მას ღვთისმსახურებაზე დასწრება აეკრძალება. უტოპიელებისათვის ამ სასჯელზე საშინელი რამ არ არსებობს, რადგან ამ დროს თავს უძძიმესი შერცხვენა ატყდებათ, გულს ფარული რელიგიური შიში უღრღნით და მათი სიცოცხლეც საფრთხეშია: თუ შეცოდებას მღვდელთან სასწრაფოდ არ მოინანიებენ, მათ ატუსაღებენ და სენატი სასჯელს მიუბღავს.

მღვდლები ბავშვებსა და მოზარდებს ასწავლიან. საგნების სწავლაზე არანაკლები ყურადღება ზნეობასა და სათნოებას ექცევა. ისინი ცდილობენ სახელმწიფოს საკეთილდღეოდ სასარგებლო და კეთილი აზრები ბავშვის ნაბ და ადვილად დამყოლ სულს თავიდანვე შეუსისხლხორცონ. ბავშვობაშივე ჩანერგილი ასეთი აზრები ადამიანს მთელი ცხოვრების მანძილზე გაჰყვება და უდიდეს სარგებლობას მოუტანს სახელმწიფოს,

¹³⁴ ბუთრესკები - მორის მიერ გამოგონებული სახელწოდება ბერძნ. - „ღვთისმოსავი“ შვერთებით. „ბუთრესკები“, „უაღრესად რელიგიური“.

რომელსაც სწორედ მცდარად წარმართული მსჯელობით გამონწვეული ცოდვები ლუბავს.

ქალთა სქესს დიდ პატივს სცემენ. მღვდლად ქალსაც ირჩევენ, ოღონდ შედარებით იშვიათად თანაც მხოლოდ ქერივს ან დარბაისელს, ხანშიშესულ მანდილოსანს. მღვდლებსაც საუკეთესო ქალები ჰყავთ ცოლად.

არც ერთ თანამდებობის პირს არ მიაგებენ უგოპიელები ისეთ პატივს, როგორსაც მღვდლებს. რომელიმე მათგანმა დანაშაული რომ ჩაიდინოს საზოგადო სამართალს არ ექვემდებარება. მის განსჯას მხოლოდ ღმერთსა და მისსავე სინდისს მიანდობენ ხოლმე. უგოპიელებს შეუძლებლად მიაჩნიათ მოკვდავის ხელი შეეხოს მღვდელს, რომელმაც, მართალია, დანაშაული ჩაიდინა, მაგრამ ღმერთთან ისეა მიახლოებული, როგორც წმინდა ზვარაკი. ასეთი ადამიანის დაცვა მათთან ძალიან ადვილია, რადგან მღვდლები ცოტა ჰყავთ და დიდი სიფრთხილით ხდება მათი არჩევა. ამიგომ არცაა მოსალოდნელი, რომ ცოდვის ჩადენის ცდუნებამ დასძლიოს საუკეთესოთა შორის საუკეთესო ადამიანი, რომელიც ამალღებულია სწორედ თავისი ღვთისმოსაობითა და სათნოებით. მაგრამ რომც მოხდეს ასე (ადამიანის ბუნება ხომ ცვალებადია), ეს საშიში არ არის, ქვეყანა ამით არ დაიქცევა რადგან, მღვდლები ძალზე ცოტანი არიან და მინიჭებული პატივის გარდა არაფითარი უფლება არ გააჩნიათ. უგოპიელებს იმიტომაც ჰყავთ ასე მცირერიცხოვანი მღვდლები, რომ საყოველთაო პატივისცემით გარემოსილი მათი ღირსება არ გაიაფდეს რაკი ბევრზე განაწილდება, თანაც ძნელია მღვდლად კურთხევის ღირსი ბევრი პიროვნების გამონახვა. ამ დროს ხომ უბრალო სათნოება საკმარისი არ არის.

უგოპიელთა მღვდლებს სხვა ხალხებიც თვით უგოპიელებზე ნაკლებად როდი ათვასებენ და აი რატო: ომში, ბრძოლის ველზე მღვდლები შორიხლოს იმყოფებიან და დაჩოქილნი და ხელაპყრობილნი შესთხოვენ ღმერთს ჯერ საყოველთაო მშვიდობას და შემდეგ თავისიანების გამარჯვებას ორივე მხარეზე სისხლის დაუღვრელად; როცა უგოპიელები იმარჯვებენ, მღვდლები შუაგულ ბრძოლაში ჩაერევიან და აკავებენ თავისიანებს, რომლებიც გამძვინვარებულნი მისდევენ დამარცხებულებს. სიცოცხლე რომ იხსნას, მგრისათვის საკმარისია მხოლოდ მღვდლის მოხმობა. მღვდლის ტანსაცმლის ატურიალურ კალთაზე შეხება იცავს მგრის ქონებას, ომით გამონწვეული ყოველგვარი ზარალისაგან.

სხვა ხალხები უგოპიელთა მღვდლებს ასეთ დიდ პატივს მიაგებენ და ქება-დიდებას ასხამენ კიდევ იმიტომ, რომ მათ მგრისაგან თავისიანებიც ხშირად უხსნიან. როდესაც მათი ლაშქარი უკან დახევას იწყებდა, მდგომარეობა იძაბებოდა და ამ უკუქცევისას მგერი მზად იყო ხოცვა-ჟლეტისა და ძარცვა-გლეჯისათვის. სისხლისღვრას სწორედ მღვდლების ჩარევა შეწყვეტდა, მშვიდობა ჩამოვარდებოდა და სამართლიანი ზავი დაიდებოდა ხოლმე. არ ყოფილა შემთხვევა, თვით ყველაზე სასტიკსა და ველურ ხალხსაც არ შეეგნო, რომ უგოპიელი მღვდლები ხელშეუხებელი არიან.

უცხოპიელები ყოველი თვისა და ყოველი წლის პირველსა და უკანასკნელ დღეს დღესასწაულობენ. თვეებს ისინი მთვარის ფაზებით, ხოლო წელიწადს - მზის მოქცევის მიხედვით ანგარიშობენ. დასაწყის დღეებს ცინემერულს¹³⁵ უწოდებენ, ბოლოს კი - ტრაპემერუსს, რაც ჩვენებურად დაახლოებით „პირველ დღესასწაულს“ და

„ბოლო დღესასწაულს ნიშნავს“.

მშვენიერი სანახავია მათი ოსტატურად ნაგები ტაძრები, რომლებიც დიდძალ ხალხს იტევს, რაც გაძარტა მცირე რაოდენობით არის გამონვეული. ნაგებობაში, ცოცხალი არ იყოს, ბნელა. როგორც აგვისხნეს, ეს მშენებლობის ნაკლი კი არ არის, არამედ მღვდლების რჩევითაა გაკეთებული, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ ჭარბი სინათლე აზრებს ფანტავს, ზომიერი და ბინდმერეული კი - გულისყურის მოკრებას უწყობს ხელს და ღვთისმოსაობას აძლიერებს.

თუმცა აქ ბევრნაირი რწმენა არსებობს, სიმრავლისა და მრავალფეროვნების მიუხედავად, სხვადასხვა საშუალებით ყოველი მათგანი საბოლოოდ ერთი მიზნისაკენ მიდის, ყველა ერთაყვანება ღვთაებრიობას. ტაძრებში არაფერია ისეთი, რაც ყველასათვის არ იყოს მისაღები. თუ რომელიმე რწმენას თავისი განსაკუთრებული სამსახური ახლავს, მორწმუნენი მას შინ ასრულებენ. საზოგადო ღვთისმსახურები კი ცალკეულ აღმსარებლობას არ ეწინააღმდეგება: ამიტომაც არ არის ტაძრების კედლებზე ღმერთის არაფერია გამოსახულება, ყოველ ადამიანს ნება აქვს ღვთის ხატება თვითონვე წარმოიდგინოს. ღმერთს ისინი მხოლოდ მითრას უწოდებენ და სხვანაირად არ მიმართავენ. მითრას მათთვის ნებისმიერი ღვთაებრივი სიდიადის ერთიანი ბუნების აღმნიშვნელია. უცხოპიელთა ლოცვებში არაფერია ცალკეული მორწმუნის რელიგიის შეურაცხმყოფელი.

ბოლო დღესასწაულის დროს მთელი დღის ნამარხულევი ხალხი ტაძარში მიდის რათა ღმერთს მადლობა უძღვნას, კეთილად ჩავლილი თვის ან წლისათვის. მეორე დღეს დგება პირველი დღესასწაული და ხალხი დილიდანვე მიეშურება ტაძრებისაკენ, რომ ღმერთს ახლა ბედნიერი მომავალი თვე და წელი შესთხოვოს.

ბოლო დღესასწაულის დროს ტაძარში ნასვლის წინ ცოლი ქმრის წინაშე იჩოქებს, შვილები - მშობლების წინაშე. მათ უნდა აღიარონ ჩადენილი შეცოდებანი და პატიება ითხოვონ. ოჯახში რომც ყოფილიყო რაიმე უკმაყოფილება მოსალოდნელი, ასეთი აღიარების შემდეგ საშიშროება გაქრება და ყველას შეეძლება სულგანმენდილმა მიიღოს მონანილეობა ღვთისმსახურებაში, რაც აღელვებულებს ეკრძალებათ და მკრეხელობად ეთვლება. ვინც გულში მგრობასა და სიძულვილს გრძნობს, მხოლოდ განწმენდისა და გულის დანყნარების შემდეგ მიდის ტაძარში, რადგან უფროსის სასტიკსა და სწრაფ

¹³⁵ ცინემერული... ტრაპემერული - „გაუგებარი სახელწოდებები“. საფიქრებელია სახელწოდების მეორე ნაწილი წარმოშობილია ბერძნული სიტყვიდან - „დღე“.

შურისძიებას.

გაძარში მამაკაცები მარჯვენა მხარეს იკავებენ, ქალები - მარცხენას. შემდეგ ისე განლაგდებიან, რომ ყოველი ოჯახის უფროსის წინ ამ ოჯახის მამაკაცები დასხდნენ, ხოლო დიასახლისის წინ - ამავე ოჯახის ქალები რადგანაც საზოგადო ადგილებში საჭიროა ყველას ოჯახის უფროსების მკაცრი თვალი დარაჯობდეს. ამასთანავე, აუცილებელია, რომ უმცროსები უფროსების გვერდით ისხდნენ, რადგან მეთვალყურეობის გარეშე დარჩენილი ბავშვები ცელქობაში გაფლანგავენ ღროს, რომელიც მათში ღვთისადმი შიშის ჩანერგვას უნდა ხმარდებოდეს. ღვთის მოშიშობა ხომ სათნოების მისაღწევად ერთადერთი გზაა.

ღვთისმსახურების ღროს უცხოელებმა ცხოველების შეწირვა არ იციან, მათ მიაჩნიათ, რომ ღმერთმა ადამიანს სიცოცხლე სიკეთისათვის მიანიჭა და დასჯა და სიკვდილი არ შეეფერება მას. ისინი საკმეველს და კეთილსურნელებას ატურქვევენ, ცვილის სანთლებს ანთებენ. განა მათ არ ესმით, რომ ღვთაებრივ ბუნებას სანთელი და ლოცვა ვერაფერს შემაგებს, მაგრამ თაყვანისცემის ამგვარი სახე მოსწონთ და შინაგანად გრძნობენ ამ ადათ-წესებისა და სანთელ-საკმეველის მეშვეობით, როგორ მალღდება ადამიანის სული და როგორ უჩნდება სურვილი მეტი სიხარულით ეთაყვანოს უზენაესს.

გაძარში ხალხი თეთრად შემოსილი მიდის. მღვდლის სამოსი არაჩვეულებრივად ფერადოვანი და ლამაზია, თუმცა კი არც ძვირფასი ნაჭრისაგან არის შეკერილი, არც ოქრომკერდითაა ნაქარგი, არც ძვირფასი ქვებით მოოჭვილი. იგი ისეთი ნატიფი ოსტატობითაა ნაქსოვი ჩიგის ბუმბულისაგან, რომ ხარისხით ყველა ძვირფას ქსოვილს აღემატება. თანაც ფრთოსანთა ბუმბულში და მათ გარკვეულ განლაგებაში ჩაქსოვილია რაღაც იდუმალი აზრი, რომელმაც მრევლს ღვთის წყალობა, მისადმი კრძალვა და მოყვასის წინაშე ვალი უნდა შეახსენოს.

როდესაც ამგვარად შემოსილი მღვდელი მრევლის წინაშე გამოდის, ყველა ძირს ემხობა და ისეთი სამარისებული სიჩუმე დგება, რომ ადამიანს შიში იპყრობს თითქოს ღმერთი გამოეცხადაო. ცოცხალი ხნის შემდეგ მღვდლის ნიშანზე ძირს გართხმულნი წამოდგებიან და ღმერთს გალობით მადლობას ნირავენ, შიგა და შიგ რაღაც მუსიკალურ საკრავებზე უკრავენ, რომელთა ჟღერადობა გაცილებით სუბილად ჩვენსას, შედარებაც კი არ შეიძლება. ერთ რამეში კი ისინი ჩვენგან ძლიერ განსხვავდებიან - დაკვრაშიც და სიმღერაშიც ისინი საოცარი ბუნებრიობით ბაძავენ ადამიანურ გრძნობებს და გადმოსცემენ მათ. სასიხარულო შემრიგებლური, შფოთიანი, სევდიანი თუ რისხვით აღსავსე ლოცვის აღსრულებისას მუსიკის ჟღერადობა ისე ერწყმის შინაარსს, ჰანგი ისე შეესატყვისება აზრს, რომ არაჩვეულებრივ ზემოქმედებას ახდენს მსმენელებზე, აღფრთოვანებს და აღანთებს მათ გულს.

ბოლოს მღვდელი ხალხთან ერთად საზეიმოდ იმეორებს საღვთისწინაულო ლოცვებს.

ლოცვის გეჟსტი ისეა შედგენილი, რომ ერთად კი სრულდება, მაგრამ თითოეულს შეუძლია მხოლოდ თავისად იგულოს. ლოცვებში ღმერთს შემოქმედად, სამყაროს მმართველად, სიკეთის წყაროდ აღიარებენ და ყველა წყალობისათვის მადლს უძღვნიან. განსაკუთრებით კი იმისათვის ემადლიერებიან, რომ ასეთ ბედნიერ სახელმწიფოში მოახვედრა და ასეთ ჭეშმარიტ რჯულს აზიარა. თუ ღვთის მონა- მორჩილი ცდება და სადმე არსებობს ღვთისათვის უფრო საამო, უკეთესი რწმენა და სახელმწიფო, მაშინ იგი ევედრება ღმერთს მოიღოს მონყალება და აღიაროს იქ მოხვედრა. იგი ხომ მზადაა უზენაეს ყველგან გაჰყვეს, ხოლო თუ უგოპიელთა სახელმწიფოთა საუკეთესო და რწმენა უჭეშმარიტესი, დაე მისცეს მას ღმერთმა სიმკვიცე და შეაძლებინოს ღვთის ამგვარად შეცნობა, ცხოვრების ასეთ წესს კი სხვა მოკვდაფნიც აზიაროს, თუ კი თვით ღმერთის მიუწვდომელ გონებას არ ახარებს რწმენათა ასეთი მრავალფეროვნება.

ბოლოს უგოპიელი ევედრება ღმერთს მალე მიიღოს მისი სული და აღიაროს უმტკივნეულო აღსასრულს, თუმც კი თვითონ უფლება არა აქვს განსაზღვროს, ადრე უნდა მოხდეს ეს თუ გვიან. ხოლო თუ ღმერთი არ განრისხდება, უგოპიელს ურჩევნია მიეახლოს მას ტანჯვით, სიკვდილის გზით, ვიდრე მისგან მოშორებულმა ბედნიერად იცხოვროს.

აღაუღენენ რა ამ ლოცვას, ისინი კვლავ მინაზე ემხობიან, მერე მიდიან შინ და დარჩენილ დროს თამაშობებსა და სამხედრო ვარჯიშში ატარებენ.

აი, რამდენადაც შემეძლო სიმართლით აღენერე უგოპიელთა სახელმწიფოს წყობილება, რომელიც მე პირადად საუკეთესოდაც მიმაჩნია და ერთადერთადაც, რომელსაც შეიძლება სამართლიანად ეწოდოს სახელმწიფო. სხვაგან შეიძლება ბევრს ლაპარაკობენ საზოგადოების კეთილდღეობაზე, მაგრამ მხოლოდ საკუთარ თავზე ზრუნავენ. აქ კი, სადაც პირადი არაფერი არსებობს, ყველა საზოგადო საქმეს ემსახურება. ცხადია თავისებურად ყველა მართალია.

სხვა ქვეყნებში ყოველმა ადამიანმა იცის, თვითონ თუ არ იზრუნებს საკუთარ თავზე, რაც არ უნდა ყვაოდეს სახელმწიფო, იგი მაინც შიმშილით მოკვდება. აუცილებლობა აიძულებს მას პირველ რიგში თავისთავზე იზრუნოს და არა ხალხზე ე.ი სხვა ადამიანებზე.

აქ კი, სადაც ქონება საერთოა, გაჭირვებაში ჩავარდნისა არავის ეშინია, თუ კი სახელმწიფო ბელლის გაფსებაზე იზრუნებს. რადგან დოვლათს ისინი თანაბრად ანაწილებენ და არ ძუნობენ, აქ არ არსებობს ღარიბი და უპოვარი, და თუმც კი თითოეულს პირადი ქონება არ გააჩნია, მაინც ყველა მდიდარია.

განა უზრუნველი, უმფოთველი და სიხარულით აღსავსე ცხოვრება თავისთავად სიმდიდრე არ არის, რა საჭიროა ჭამა-სმამზე ზრუნაფდე, ცოლის ნუნუნი სტანჯავდეს, ვაჟიშვილის მომავალ სიღარიბეზე და ქალიშვილის მზითვზე ნუხდე. თითოეული უგოპიელი დარწმუნებულია, რომ მაძღარი და ბედნიერი იქნება თვითონაც და მისი

ახლობლებიც: ცოლი, შვილი, შვილიშვილები, შვილთაშვილები და მთელი მისი შთამომავლობა, რაზედაც კეთილშობილნი წინასწარ ზრუნავენ.

ახლა იმის შესახებ ვიამბობთ, როგორ ზრუნავენ უცხოპიელები მათზე, ვინც ადრე შრომობდა და ამჟამად დაუძლურებულია, ვიდრე იმათზე ვინც ახლა ეწევა ცხოვრების ჭაპანს. კარგი იქნებოდა მათი ეს სიკეთე ვინმე სხვა ხალხების სამართლიანობისათვის შეედარებინა. თავს მოვიჭრი, თუ სხვაგან მსგავს რამეს, რაიმე კვალსაც კი იპოვნო. სადაური სამართალია, რომელიმე დიდებული, ოქრომჭედელი მევახშე ან მისთანანი არაფერს აკეთებდნენ, ან მათი საქმიანობა სახელმწიფოს არაფერს რგებდეს, ცხოვრებას კი, უსაქმურობაში, გართობაში, თუთუნებასა და განცხრომაში ატარებდნენ! ამ დროს მოჭამაგირე, მეეგლე, ხელოსანი, მინის მუშა დღენიადაგ მუშაობს, იმდენს, რომ სახედარიც ვერ აიგანს, მათი შრომის გარეშე ხომ სახელმწიფო ერთ წელსაც კი ვერ იარსებებდა! და შიმშილით კი სული სძვრებათ, პირუტყვის მდგომარეობაც კი უკეთ მოგეჩვენება. საქონელიც კი ყველგან არ არის ასეთი მძიმე შრომაში, მათ საკვები ღარიბებისაზე ოდნავ ნაკლები თუა და მათ სავსებით შეეფერებათ. თანაც პირუტყვს ხომ მომავლის შიში არა აქვს. ადამიანს კი სტანჯავს თუჭი, უნაყოფო შრომა და გულს უხეთქავს სიღარიბისა და სიბერის შიში. მისი დღიური გასამრჯელო ისე მცირეა, რომ არ ჰყოფნის და შავი დღისათვის ორიოდ გრომის გადანახვასაც ვერ ახერხებს.

შეიძლება სამართლიანად ჩაითვალოს ისეთი სახელმწიფო, რომელიც დოვლათს თავზე აყრის ეგრეთწოდებულ დიდებულებს, ოქრომჭედლებს თუჭი გართობის მოყვარულ ყველა ჯურის მლიქვნელებსა და უსაქმურებს, ხოლო არავითარ ყურადღებას არ აქცევს მინათმოქმედს, მენახშირეს, მოჭამაგირეს, მეეგლესა და ხელოსანს, რომელთა გარეშეც იგი ვერც კი იარსებებდა?! სახელმწიფო ბოროტად იყენებს მშრომელების საუკეთესო წლებს, ხოლო როცა ისინი უძლურდებიან და ცხოვრება უჭირთ, მათ ნაღვანს ივინყებს, მათი სიკეთე აღარ ახსოვს და მადლიერების ნაცვლად უბედურებს საცოდავ აღსასრულს უმზადებს.

კიდევ უფრო უარესი ისაა, რომ მდიდრები ღარიბთა დღიური სარჩოს გარკვეული ნაწილის გამოძალვას მარტო მოგყუებით კი არა, კანონის ძალითაც ახერხებენ. თუ წინათ უსინდისობად ითვლებოდა ქვეყნის წინაშე დიდი დამსახურების საზღაურად მცირე გასამრჯელოს მიცემა, ახლა ყველაფერი გაუკუღმართდა და ამ უსამართლობამ კანონის სახე მიიღო.

მე ყურადღებით ვაკვირდებოდი და ვსწავლობდი სხვადასხვა აყვავებულ სახელმწიფოს. პატიოსან სიცივას გაძლევთ, არაფერი დამინახავს, გარდა მდიდართა მისწრაფებისა სახელმწიფოს სახელით მხოლოდ საკუთარ გამორჩენაზე იფიქრონ. ისინი ათასგვარ ხრიკებს ეძებენ, რომ შეინარჩუნონ უკეთური გზებით შეძენილი ცხოვრება და მცირედი გასამრჯელოს ფასად ისარგებლონ ღარიბთა შრომით. ამგვარი საქმენი უკვე დაკანონდა, რადგან ერთხელ და სამუდამოდ დაადგინეს, სახელმწიფოს ე.ი. ღარიბთა სახელითაც.

და აი, ამ უკეთურმა, გაუმაძღარმა ხალხმა ხელთ იგდო ყველაფერი ის რაც სხვებსაც ეყოფოდათ! რა უფსკრულია მათსა და ბედნიერ უცხოელებსა სახელმწიფოს შორის! ფულის მოსპობით უცხოელებმა სიხარბეც ამოძირკვეს. განა ცნობილი არ არის, რომ ფულის მოსპობასთან ერთად მას თან გაჰყვება სიცრუე, ქურდობა, ძარცვა, შოთი, განხეთქილება, აღშოთება, გულისწყრომა, დავა, შუღლი, მკვლელობა, ღალატი, მონამელა, რომელთა გამოც დასაჯა შურისძიება უფროა, ვიდრე მათი ალაგმვის ცდა. ფულთან ერთად გაქრება შიში მღელვარება, ბრუნვა, უძილო ღამეები. სიღარიბეც კი რომელსაც ყველაზე მეტად სჭირდება ფული, მისი მოსპობისთანავე თავისთავად გაქრება.

ეს უფრო ცხადი გახდება თუ შენ წარმოიდგენ უნაყოფო და მოუსავლიან წელიწადს, რომელმაც უკვე ათასობით ადამიანი იმსხვერპლა. დაუფარავად შემოიძლია განვაცხადო: შიმშილობის დასასრულს მდიდართა ბელლები რომ გაესინჯათ, იმდენი პური აღმოჩნდებოდა, შიმშილით დაღუპულებისათვის დროზე რომ გაენანილებინათ, ყველას ეყოფოდა. რა ადვილი იქნებოდა სარჩოს შოვნა, ეს ნეგარსსენებული ფული რომ არ არსებობდეს. იგი თითქოს საქმის გასაადვილებლად შემოიღეს, სინამდვილეში კი ლუკმა-პურის მოსაპოვებელ გზაზე ბორკილად იქცა.

ეჭვი არ მეპარება, ამას თვით მდიდრებიც გრძნობენ, მათაც მშვენივრად უწყიან, რომ სჯობს არაფერი გაგაჩნდეს ისეთი რაც არ არის აუცილებელი, ვიდრე ზედმეტი ქონდეს. რა სჯობია თავი დააღწიო უძრავ ფაფურას თუ აურაცხელი სიმდიდრის მონად გადაიქცე?! უეჭველია, მთელი მსოფლიო დიდი ხანია გადაიღებდა უცხოელებს კანონებს საკუთარი სარგებლობის გამოც და ქრისტიან-მაცხოვრის გავლენითაც (რომლის სიბრძნეს არ შეიძლება არ სცოდნოდა, რა არის უმჯობესი, ხოლო კეთილმონწყალებას არ შესძლებოდა აერჩია ის, რაც არ იყო საუკეთესო), მაგრამ ამას წინ ელოდება ერთი რომ ურჩხული, სათავე ყველა განსაცდელისა - მედიდურობა! იგი ბედნიერებას საზღვრავს არა საკუთარი წარმატებებით, არამედ სხვისი მარცხით.

ზოგი გაღმერთებასაც კი არ მოისურვებს, თუ არ იარსებებენ უპოვარნი, რომლებზეც შეიძლება იბატონო და დაამცირო ისინი რათა საკუთარი ბედნიერება მათი უბედურების ფონზე უფრო გამობრწყინდეს და მისმა სიმდიდრემ ხაზი გაუსვას მათ სიღარიბეს. ავერნის გველივით¹³⁶ ბორკავს იგი მოკვდავთ სულს, რომ ისინი არ ისწრაფებოდნენ უკეთესი ცხოვრებისაკენ თავის მომახებრებლად უშლის მათ ხელს და ყველა გზას უღობავს.

მედიდურობა აღმიანთა სულში ისე მკვიდრად დაბუდებულა, რომ მისი ამოძირკვა ძნელია; მოხარული ვარ, რომ უცხოელებს მაინც ერგოთ ისეთი სახელმწიფო, როგორსაც ყველას ვუსურვებდი. მათ ცხოვრების საუკეთესო ნორმები შეიმუშავეს და სახელმწიფო წყობას საფუძველად მარჯვედ და საიმედოდ დაუდეს. უცხოელებმა სხვა მანკიერებებთან ერთად

¹³⁶ ავერნის გველი... - ავერნის ტბა მდებარეობს იტალიის სამხრეთით, კამპანიაში, იგი მინის ქვეშა სამყაროს შესასვლელად ითვლება.

პატივმოყვარეობის ფესვებიც ამოძირკვეს. მათ არ ემუქრება, შინაური უთანხმოება, რამაც ბევრი კარგად დაცული მდიდარი ქალაქი დაღუპა. როცა შინაურობაში სრული თანხმობა სუფევს და სახელმწიფო წყობილება მყარია მას მეზობელი ქვეყნების ქიშპობა ვერ შეარყევს (კარგა ხანია უტოპიელთა მეზობლებმა სცადეს ეს მაგრამ არაფერი გამოუვიდათ). როდესაც რაფაელი ამას მიაშობდა, მომეჩვენა რომ ამ ხალხის ადათ-წესებში ბევრი რამ იყო ახირებული. ეს არა მარტო საომარ ხერხებს, წეს-ჩვეულებებსა და რწმენას ეხება, არამედ

მათთვის ყველაზე მთავარს წეს-წყობილებაში - ერთად ჭამა-სმას და საერთო ცხოვრებას ყოველგვარი ფულის გარეშე. მარტო ესეც კი კმარა, რომ მოისპოს ყოველგვარი დიდგვაროვნება, წარჩინებულება, ბრწყინვალება, დიდებულება, რასაც ყველა სახელმწიფო ღირსებად და მშვენებად მიიჩნევს.

მაგრამ, როგორც შევატყვევ, რაფაელი თხრობამ დაქანცა და შეკამათებისა და საწინააღმდეგოს თქმას ვერ აიტანდა, თანაც გამახსენდა როგორ კიცხავდა იი ადამიანებს, რომლებიც შიშობდნენ, საკმარისად ჭკვიანი არ გამოეჩნდებით. თუ კი სხვის აზრებში სასაცილოს ვერაფერს დავინახავთ. ამიტომ შევაქე უტოპიელთა წყობილება, მოვიწონე რაფაელის ნაამბობი და ვახშამზე მოვიწვიე, თან ვუთხარი, დრო ბევრი გვექნება, უფრო ღრმად ვანვსაჯოთ მოსმენილი და ვისაუბროთ ამ თემებზე-მეთქი. ო, ნეტავ ეს ნატვრა ოდესმე ამსრულებოდა!

მართალია ყველაფერში ვერ დავეთანხმები ამ უეჭველად განათლებული და გამოცდილი კაცის ნაამბობს, მაგრამ ვაღიარებ, რომ უტოპიელთა სახელმწიფოში ბევრი რამაა ისეთი, რასაც ჩვენს ქვეყნებს ვუსურვებდი, თუმცა კი ამ სურვილების აღსრულების არავითარი იმედი არა მაქვს.

რაფაელ ჰითლოდეგის შუადღის საუბრის მეორე წიგნის დასასრული, აქამომდე მცირეთათვის ცნობილი უტოპიელთა კუნძულის წყობილებისა და კანონების შესახებ, გადმოცემული უგანათლებულესი და უკეთილშობილესი ვაჟკაცის, ლონდონელი მოქალაქისა და ვიკონტის თომას მორის მიერ.

სარჩევი

თომას მორი და მისი „უტოპია“	1
თომას მორი სალამს უძღვნის პეტრე ვეგიდიუსს	7
პირველი წიგნი	10
მეორე წიგნი	40
ქლაქებისა და უპირატესად ამაუროტისათვის	43
თანამდებობის პირთათვის	45
ხელობათათვის	46
ერთმანეთთან დამოკიდებულებისათვის.....	51
უტოპიელთა მოგზაურობისათვის	55
მონათათვის.....	71
სამხედრო საქმისათვის	77
უტოპიელთა რელიგიისათვის	84